

MGP

ZE SVATÉHO ROUTU SVĚTNÍC

Muzea Olomouckého kraje opatrují mimořádné kulturní dědictví, z něžž je jen malá část veřejně přístupná na výstavách a v expozicích. Je přitom úlohou kurátorů, aby v pečlivé a letité dramaturgii vystavovali na světlo světa jedinečné fenomény, které se skrývají v depozitářích. V případě výstavy a katalogu věnovanému podmalbám na skle dochází k vzácné situaci, kdy spolu se sbírkovými předměty musíme ocenit také práci restaurátorky. A v tomto světle pak ještě lépe chápat smysl existence muzea, které nejenže dokáže svébytné fenomény zachytit, ale také opečovat a reprezentativně představit široké veřejnosti. Vřelý dík za zaujetí všem zaměstnancům Muzea a galerie v Prostějově a za práci věnovanou této sbírce. —

Jan Žůrek

radní pro kulturu a památkovou péči Olomouckého kraje

MGP

ZE SVATÉHO ROUTU SVĚTNÍC

Luboš Kafka a kolektiv

ZE SVATÉHO ROUTU SVĚTNÍC

lidové podmalby na skle

ze sbírky Muzea a galerie v Prostějově

Prostějov 2022

Luboš Kafka a kolektiv

ZE SVATÉHO KOUTU SVĚTNIČ

lidové podmalby na skle
ze sbírky Muzea a galerie v Prostějově

Texty © Veronika Hrbáčková, Luboš Kafka,
Alena Kalinová, Olga Kosíková,
Jitka Vybíralová Gajdošíková

Recenzovaly: PhDr. Ivana Kubečková,
PhDr. Iva Votroubková

Fotografie © Pavel Rozsívál (VMO)

Grafický design © Pavel Rozsívál

Vydal © Olomoucký kraj, 2022

ISBN 978-80-7621-061-5

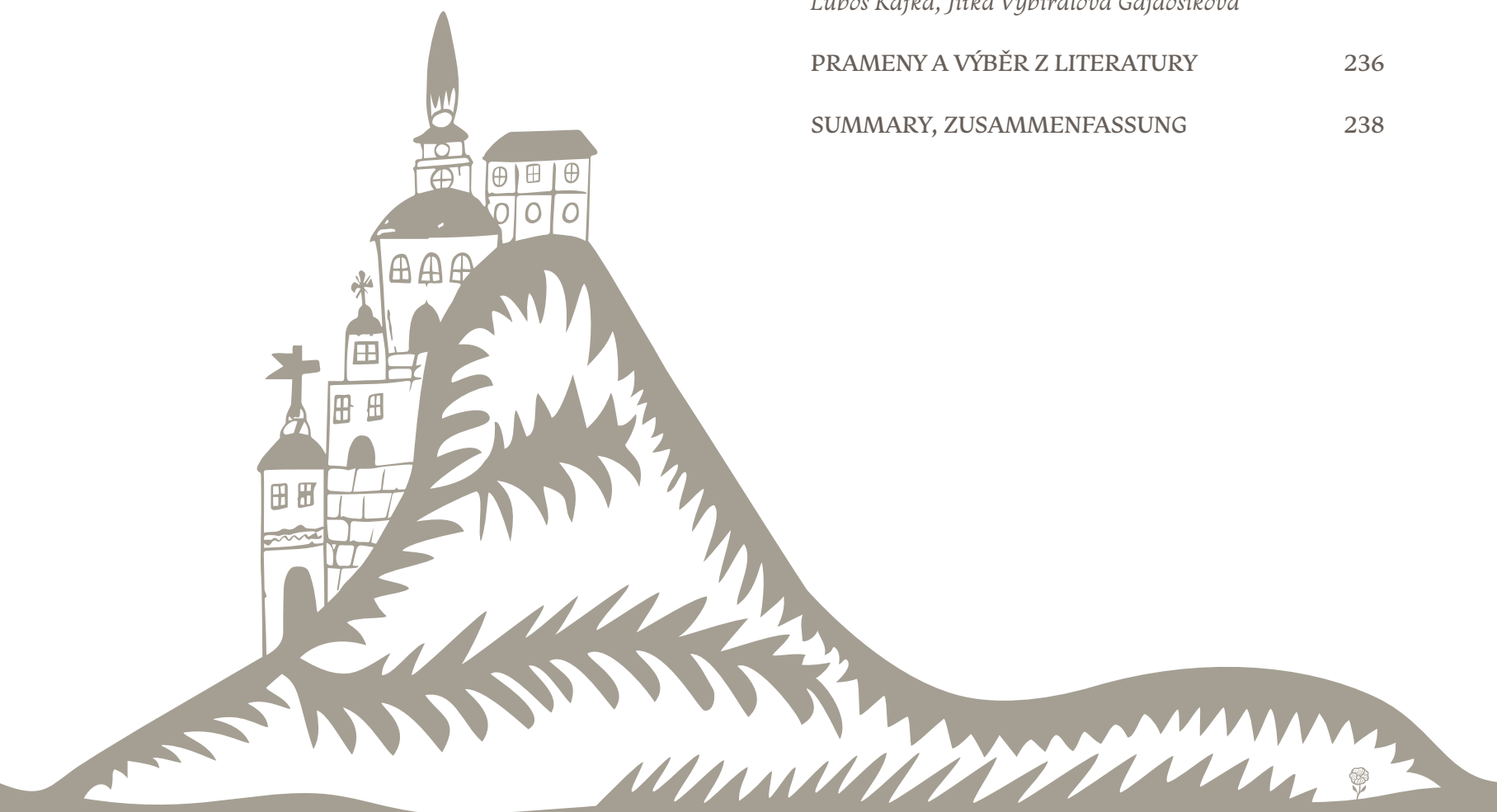
Přední strana obálky: *Panna Maria Pomocná,*
jižní – jihovýchodní Morava, podmalba se zrcadlovým
pozadím, třetí čtvrtina 19. století, (výřez), inv. č. 011365

Frontispis: *Svaté putování, Českomoravská vrchovina,*
první třetina 19. století, podmalba na skle, nerestaurováno
(detail), inv. č. 011305

Zadní strana obálky, klopá: *Poslední večere Páně,*
jižní Morava – Ždánice, konec 19. století, podmalba
na skle, inv. č. 011309

OBSAH

ÚVODNÍ SLOVO <i>Veronika Hrbáčková</i>	9
PROSTĚJOVSKÁ SBÍRKA PODMALEB NA SKLE <i>Luboš Kafka, Jitka Vybíralová Gajdošíková</i>	11
RESTAUROVÁNÍ PODMALEB NA SKLE <i>Olga Kosíková</i>	24
OLGA KOSÍKOVÁ, KONZERVÁTORKA A RESTAURÁTORKA PODMALEB <i>Veronika Hrbáčková</i>	27
PODMALBY NA SKLE MGP V KONTEXTU MUZEJNÍCH SBÍREK V ČESKÝCH ZEMÍCH <i>Alena Kalinová</i>	30
KATALOG <i>Luboš Kafka, Jitka Vybíralová Gajdošíková</i>	33
PRAMENY A VÝBĚR Z LITERATURY	236
SUMMARY, ZUSAMMENFASSUNG	238

ÚVODNÍ SLOVO

Zvyobrazení světců a světic na podmalbách, které tvoří jednu z podob lidového výtvarného umění, na nás sálá vroucí zbožnost člověka minulých století. Podmalby sloužily k ochraně rodiny i jednotlivců v každém obydlí, ve kterém dekorovaly svatý kout, nejdůležitější místo světnice. Uctivé a respektované obrazy patronů dávno ztratily svou funkci, ne však svůj půvab. Anonymní lidové umělci nevzdělání, ale bohabojní, vtiskli do svých dílek všichni poezii představ o životě svatých na zemi i na nebi. Upřímné citové zaujetí našich předků světci, s jejichž pomocí zvládali strach z různých ran osudu, především z nemoci a smrti, bylo příznačné pro dobové myšlení a odráželo se v jejich vnímání krásna. Nemůžeme žít v minulosti a přítomnosti zároveň. Je ale hezké, když si dnešní generace vzpomenou na trudný život generací předchozích... Konvolut podmaleb na skle je významnou součástí etnografické podsbírky Muzea a galerie v Prostějově, reprezentuje svébytné lidové a pololidové umění od konce 18. do začátku 20. století. Po roce 1989 si exkluzivitu těchto vybraných sbírkových předmětů začala některá muzea v České republice uvědomovat a v souladu s ambicemi usilujícími o jejich prezentaci se rozhodla postupně vydávat odborné katalogy či publikace opatřené barevnými fotografiemi, jejichž prostřednictvím mohla představit vlastní sbírku. Na první pohled podobnost mnohých obrázků napříč muzei může vést k domněnce jistého dublování, není tomu ovšem tak. V každém muzejním depozitáři lze nalézt „kousky“, které jsou něčím ojedinělé a které překvapí ať už zvoleným tématem, nebo způsobem provedení. Katalog skleněných podmaleb z Muzea a galerie v Prostějově je dalším střípkem do mozaiky pestré mapy lidového umění. Nebýt paměťových institucí upadlo by stejně jako jejich tvůrci, v zapomnění. Předlohou pro

katalog se stala výstava *Malované nebe. Restaurované podmalby na skle*. Přestože se nepodařilo tyto dva počiny nastartovat zároveň (katalog vychází o rok později), těší nás, že právě naše muzeum je prvním v Olomouckém kraji, které svou kolekci podmaleb zpracovalo do podoby, jež držíte v rukou. Současně jde o první autorskou odbornou publikaci prostějovského muzea, která zhodnocuje kolekci národopisné tematiky. Uspořádat výstavu podmaleb na skle v jakékoli muzejní instituci není jednoduché, vyžaduje nezbytnou spolupráci s restaurátory. Při množství několika desítek kusů je zřejmé, že příprava výstavy je náročná především v časové rovině. Vdechnout život postavám tolika obrázků včetně navrácení autentické barevnosti je zdoluhavou záležitostí. Léta trpělivé práce konzervátorky Olgy Kosíkové se vyplatila a tento unikátní soubor podmaleb nyní může být zachován pro budoucí generace. V letošním roce se nám podařilo komplexně zajistit i speciální certifikovaný obalový materiál, který každou podmalbu chrání, což je prvním krokem k vytvoření optimálních podmínek pro uložení každé sbírky. Poděkování patří našemu zřizovateli, Olomouckému kraji, který nám umožnil s finanční podporou katalog vydat, Vlastivědnému muzeu v Olomouci, jež nám poskytlo zázemí a služby fotoateliéru, Pavlu Rozsíválovi, který má s náročným fotografováním skleněných a zrcadlových obrazů dlouholeté zkušenosti a který na sebe vzal i nelehký úkol grafického designu. Autorkám výstavy i katalogu Jitce Vybíralové Gajdošíkové a Olze Kosíkové patří dík za realizaci vysněného projektu. Na tomto místě chci rovněž vysoce ocenit práci renomovaných kolegů PhDr. Luboše Kafky, který na základě mimořádné hodnoty sbírky přijal výzvu být hlavním autorem katalogu, a PhDr. Aleny Kalinové, která dohlédla na konečnou podobu publikace.

Veronika Hrbáčková

ředitelka Muzea a galerie v Prostějově

PROSTĚJOVSKÁ SBÍRKA PODMALEB NA SKLE

Luboš Kafka, Jitka Vybíralová Gajdošíková

Obrázky na skle, tzv. podmalby malované technikou malby za studena na spodní stranu tabulového skla, představují jeden z nejzajímavějších výtvarných projevů zlidovělé tvorby. Upoutávají zářivostí barev, ornamentálností, poněkud naivním půvabem a svébytnými estetickými kvalitami. Na území Moravy a Čech se vyráběly od šedesátých a sedmdesátých let 18. století do konce 19. až počátku 20. století. Na sklonku 19. století se začaly stávat součástmi muzejních sbírek a předmětem sběratelského zájmu. Obrazy na skle tvořily v minulosti charakteristickou výzdobu venkovských jizeb. Lidé si je pořizovali jak z náboženských důvodů, jako upomínku na vykonané poutě, tak z ryze estetických příčin. Bývaly zavěšovány ve světnici v tzv. svatém koutu. Nad stolem, u kterého se scházela celá rodina, tvořily „nebeskou klenbu“, z níž shlíželi patroni a svatí zajišťující ochranu příbytku a jeho obyvatel. Témata obrázků symbolizovala pro vlastníky jakési duchovní útočiště, jejich prostřednictvím získávali věřící pocit bezpečí a zajištění svého životního prostoru. Obrazy na skle také tvořily součást vybavení kostelů a kaplíček, případně drobných sakrálních objektů např. božích muk. Jako takové mohou být považovány za hmotný projev tzv. lidové zbožnosti. V protikladu ke slohovému a řemeslnému malířství obrazů na skle je lidová malba jednodušší a je přizpůsobena estetickému vkusu lidových vrstev. Tematika lidových podmaleb byla prakticky výlučně náboženská. Světské náměty se vyskytovaly jen ojediněle. V katolickém prostředí Čech a Moravy se podmalby na skle začaly rozšiřovat v druhé polovině 18. století a staly se více jak na sto let hlavním výzdobným a náboženským artefaktem vesnických interiérů. Nejrozšířenější motivy tvořila christologická, mariánská a hagiografická témata. Christologický okruh zahrnuje např. Ježíše v dětském věku s říšským jablkem, Nejsvětější srdce Ježíše Krista či pašijové náměty – Ukřižovaného, Křížovou cestu, Kalvárii, Boží hrob. Kult Panny Marie se odrážel především v zobrazování replik zázračných

obrazů a soch, zvláště Panny Marie Pomocné či Panny Marie z Mariazell. V moravském prostředí se k těmto poutním prototypům zařadila například Panna Maria Vranovská, Křtinská a Svatotomská. K mariánským narativním výjevům náleží Zasnoubení, Korunování či Nanebevzetí světice. Panna Maria bývala také často znázorněna se sv. Annou nebo jako součást Svaté rodiny. V řadě oblastí byly nejčtenější náměty hagiografického okruhu vycházející z legend a životopisů svatých. Oblíbeným světcům byl věřícími prisuzován celý okruh ochranného vlivu, tzv. patronace. Důležitý význam měl křestní patron, podle něhož bylo dítě při křtu pojmenováno. Dále to byli ochránci rodiny a rodinného života, patroni proti nemocem a přimluvcí za dobrou smrt. Neméně četné frekvence dosáhli ochránci před neštěstím, neúrodou a přírodními živly a také patroni profesí, povolání a stavů. Vícefigurální narativní náměty hagiografického okruhu zastupují především výjevy z legendy o sv. Jenovéfě Brabantské šířené knížkami lidového čtení, loutkovým divadlem a kramářskými písněmi. Vysoké četnosti dosáhlo zobrazování sv. Isidora ve výjevu tzv. andělské orby. V omezenějším množství byly obrázky zhotovovány i pro evangelickou obec. Jejich základem však byly texty – úryvky z Písma, Žalmy, upomínky tolerančního patentu apod.

Výroba podmaleb na skle často probíhala v dílnách rodinného charakteru, které se nacházely zejména v méně úrodných oblastech a v blízkosti skláren. Sdružením několika malířských provozů se vytvářela malířská střediska. Každá oblast, případně jednotlivá dílna se vyznačovala charakteristickými rysy, díky nimž můžeme obrazy obvykle lokalizovat. Dosavadní bádání vedlo rovněž k základní periodizaci vývoje produkce, podle které lze podmalby rámcově datovat. V Čechách se výroba rozvinula především v pohraničí s Rakouskem (Pohoří, Sandl), Bavorskem (Kvilda), Polskem (Kladsko, Kaiserswalde) a v severočesko-dolnoslezské sklářské oblasti. Na území českého Slezska

byly v provozu dílny v Jeseníkách, na Opavsku či v Těšínském Slezsku. Na Moravě vzniklo v průběhu doby několik malířských dílen, jejichž přesná lokalizace není – s výjimkou jihomoravských Ždánic – kvůli nedostatku písemných pramenů možná. Další dílny patrně fungovaly na Českomoravské a Dražanské vrchovině.

Počáteční neboli invenční fáze proběhla zhruba v poslední třetině 18. století pod zřetelným vlivem slohového umění, tedy barokního a rokokového malířství. V průběhu této doby se formovaly základní znaky lidového projevu. V tematickém repertoáru nalezneme mj. komplikovanější náboženské výjevy a vyobrazení světců, kteří po odeznění baroka již nedosáhli své někdejší popularity. Pro obrazy je charakteristická jemná kresebná i malířská propracovanost a nestandardizované rozměry skla. Témata byla reprodukována jednotlivě nebo v několika exemplářích. Podmalby z tohoto období jsou často označovány jako unikáty. V rané fázi moravské lidové malby můžeme identifikovat podle typického květinového ornamentu skupinu *planých růží a tulipánů*. Působíště dílny či dílen bylo lokalizováno na jižní nebo střední Moravu. V úvahu připadá zejména prostor širšího Brněnska. Další fáze probíhající přibližně mezi léty 1800–1850 směřovala k sériové produkci. Malba i kresba se staly schematictějšími, došlo k redukci barevné škály a zvýraznění kontur. Tyto formální změny odpovídají kvantitativnímu nárůstu výroby. Malíři preferovali náměty oblíbené u širších vrstev odběratelů. Protože se v této etapě dotvořily znaky typické pro konkrétní dílnu či oblast, tuto fázi můžeme nazývat jako typizační. Sériového stupně dosáhla produkce v řadě oblastí, např. severních a jižních Čechách či v Kladsku. Na Moravě si tvorba podmaleb i v tomto období udržela individualizovanější ráz. Na okruh skupiny *růží a tulipánů* navázali v první třetině 19. století malíři na Českomoravské vrchovině. Na jižní Moravě to pak byli malíři spojovaní s nejdůležitějším jihomoravským střediskem 19. století – obcí Ždánice a jejím okolím. V odborné literatuře se pro zdejší tvůrce ustálilo označení podle specifického ztvárnění obličejových partií, jehož autorkou je Věra Hasalová. Lze tak rozeznávat *malíře huňatých obočí*, který se stal nejvýznamnějším představitelem ždánické malby, *malíře*

zvlněných a vysoce klenutých obočí. Ve ždánických dílnách byly zhotovovány také obrazy pro evangelickou obec. Z údobí kolem poloviny 19. století pochází rovněž skupina jihomoravských zrcadlových obrazů (maleb s amalgámovým pozadím). Třetí fáze malby na skle je vymezená zhruba druhou polovinou 19. století. Je charakteristická mechanickým opakováním námětů podmaleb určených pro hromadný odbyt. Tvůrci se zaměřili na nejžádanější témata. Zároveň došlo k další schematizaci kresby a redukci malby na plochy barev oddělené výraznými konturami. Podle vysokého stupně produkce, která zahrnovala série až tisíců prakticky shodných podmaleb, se toto období nazývá reprodukční. Stupně masové výroby dosáhly v průběhu 19. století malířské provozy v severočeské sklářské oblasti, kde se vyráběly především tzv. obrázky sklářského typu. Neobyčejně produktivní bylo rovněž pomezí jižních Čech, Horního a Dolního Rakouska, kladská příhraniční obec Kaiserswalde či dvě dílny okolí Jeseníku a Javorníku v českém Slezsku. Na rozhraní severní Moravy a Slezska od druhé čtvrtiny 19. století působila nejproduktivnější moravská dílna *malíře zalomených obočí*. Vizuální stránka podmaleb na jižní Moravě v tomto období ještě navazovala na tradiční ždánickou malbu. Přestože zde výroba nedospěla do masového stupně, zdejší pozdní obrázky se většinou vyznačují značným zjednodušením až neumělostí a použitím nekvalitních barev. Mezi tyto podmalby můžeme zařadit skupinu jihomoravských obrazů s obdélnými medailony obklopenými pestrobarevným rostlinným ornamentem. V poslední třetině 19. století začaly být obrazy na skle hromadně nahrazovány levnějšími barevnými tisky – zvláště litografiemi a olejotisky. Vedle nižší ceny vyhovovala vkusu lidových vrstev jejich realističtější barevnost a detailnost provedení. Nahrazování skleněných maleb tisky bylo jedním z projevů celkové nivelizace tradiční lidové kultury. Tento proces se projevoval nejříve v průmyslových oblastech a v blízkosti velkých městských aglomerací. Tradiční agrární oblasti se naopak ještě ve druhé polovině 19. století vyznačovaly převažujícím konzervativním vkusem svých obyvatel. Obrázky na skle se v tomto období obvykle likvidovaly, v lepším případě odkládaly do skladovacích prostor příbytků či interiérů vesnických sakrálních staveb. Časem se staly objektem zájmů národopisně oriento-

vaných osobností a sběratelů dokladů lidové kultury. Do soukromých či muzejních sbírek se však dostal jen nepatrný zlomek někdejší produkce.

Prostějovská sbírka maleb na skle zahrnuje celkem 122 inventárních čísel. Největší část sbírky tvoří samotné podmalby na skle v počtu 104 kusů. Jde o velmi hodnotnou kolekci, která zahrnuje většinu našich výrobních oblastí. Obsaženy jsou především moravské dílenské okruhy, včetně děl nejvýznamnějších osobností moravské malby na skle. Hodnotu sbírky zvyšuje fakt, že sériová, nejméně hodnotná produkce, je zastoupena v malé míře a převažují osobitá díla vytvářená podle všeho v méně četných sériích. Historie prostějovské sbírky se začala psát se vznikem muzea. Kustod Josef Slavíček sestavil již v roce 1899 první přírůstkovou knihu muzea, v níž bylo mj. zaznamenáno prvních 30 podmaleb. V osmdesátých letech 19. století shromažďoval předměty pro prostějovské muzeum spolek Průmyslové jednoty, ale přírůstky nebyly systematicky evidovány. Po oficiálním ustanovení Muzejní jednoty byly akvizice zapisovány hromadně, mnohdy s nepřesnými pasportizačními údaji o získání předmětu. V letech 1903 až 1924 byl vytvořen *Inventář sbírek a knihovny městského muzea v Prostějově* a byla jim přidělena dodnes platná katalogová čísla. Soubor maleb na skle byl zařazen jako podskupina do sbírky výtvarného umění.

Velká část sbírky se do muzea dostala v podobě darů jednotlivých občanů, formou pozůstalosti či odkazu amatérských sběratelů, jimiž byli vzdělaní prostějovští občané jako prof. Václav Souček (3 kusy),

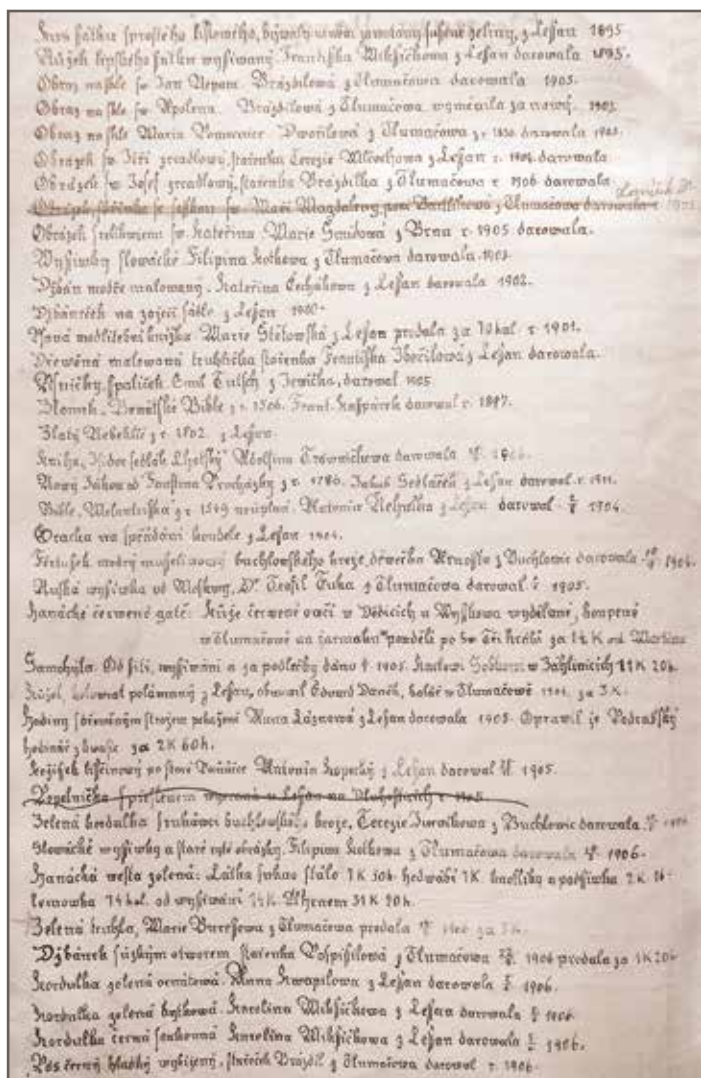
Učitel a národopisný sběratel Jan Zbořil ve svém školním bytě v Lešanech (20. léta 20. století)

Číslo sbírky Číslo listu	P ř e d m ě t	Naleziště	Dárec	Poznámka
41.	So. Josefa. Obr. na skle.		P. A. Debal v. e.	841
42.	Obr. světlé na skle.			842
43.	Krustus na kříži. Obr. na skle.		P. Fr. Špiš pova. Miko. v. e.	843
44.	Poslední věc. Obr. na skle.		P. Burianka v. e. Mýdovice.	844
45.	Obr. na skle. J. Martin			845
46.	Soška rodina. Obr. na skle		P. Munka z Děčína.	846
47.	Číslo Josef. jako ova. Obr. na skle.		P. Křížek z Mýdovice.	847
48.	Obr. světlé na skle.		P. Munka z Děčína a tel. č. e.	848

Zápis v knize "Seznam sbírek" Národopisného a průmyslového muzea v Prostějově z roku 1899

prof. Jan Zachoval (3 kusy). Výjimečné akvizice představují válečné konfiskáty a pozůstalosti národopisců, např. Jana Zbořila¹ či Františky Xavery Běhákové². Díky těmto osobnostem se podařilo získat velké množství předmětů z celé Hané, v případě podmaleb také ze vzdálenějších regionů. Ze Zbořilovy sbírky se v roce 1959 dostalo do muzea celkem 21 kusů podmaleb na skle.

Poté, co převzalo město tuto instituci pod svoji správu, změnil se její formální název na Národopisné a průmyslové museum města Prostějova a Hané. Oficiální otevření muzea v budově bývalé radnice se uskutečnilo 7. září 1905. První stálé expozice se v prostějovském vlastivědném muzeu utvářely od roku 1906 a představily sbírky archeologické, geologické, národopisné a numismatické, včetně uměleckých a cechovních památek.

Soupis části národopisné sbírky Jana Zbořila z 30. let 20. století

Nová národopisná expozice prostějovského městského muzea po přestěhování do bývalé radnice (kolem roku 1908)

Ucelenější systém expozic vznikl teprve v průběhu třicátých let 20. století, kdy se prvním profesionálním pracovníkem a zároveň ředitelem muzea stal Dr. Jan Kühndel. Díky němu došlo rovněž k odbornému zpracování jednotlivých sbírkových skupin. Rozkvět muzea dokládá v roce 1931 jedenáct expozic, z nichž dvě tvořily *hanácké sbírky národopisné a hanácká jizba*. Muzeum pod vedením Jana Kühndela získalo vedoucí roli v oblasti odborné ediční činnosti a stalo se centrem historické a vlastivědné aktivity v regionu.

Podoba národopisné expozice prostějovského městského muzea z roku 1932 (od fotografa Václava Ševčíka)

Během druhé světové války byly nejcennější předměty ze sbírek ukryty mimo Prostějov. Po osvobození republiky se muzejní exponáty vrátily zpět a město Prostějov, jako první na Moravě, slavnostně zpřístupnilo sbírky již 26. srpna 1945. K městskému muzeu bylo připojeno dosud samostatné Muzeum dr. Ondřeje Přikryla. Stávající název se změnil na Okresní vlastivědné muzeum. V souvislosti se společenskými změnami nastalo v padesátých letech 20. století období reinstalací expozic. Národopisné předměty již nebyly převážně prezentovány ve vitrínách, ale instalovány v *hanácké jizbě*. Součástí vybavení světnice se staly rovněž podmalby na skle. Analogicky jsou v současnosti tři obrázky na skle vystaveny v *hanácké světnici* otevřené v roce 2017.

Katalog prostějovské sbírky lidových podmaleb na skle je strukturován podle produkčních oblastí, konkrétněji též podle jednotlivých malířů a dílen.³ Jeho členění dodržuje chronologickou posloupnost skupin

Hanácká jizba v národopisné expozici prostějovského městského muzea z roku 1932

podmaleb. Řazení obrázků na skle v rámci jednotlivých okruhů je podřízeno sledu inventárních čísel sbírkových artefaktů.

Dílna šípkových růží a tulipánů (širší Brněnsko) 1780/1790-1810/1820

Ranou produkci moravských obrazů vycházející z tradic barokního malířství charakterizuje hlavně použití květinového ornamentu planých růží a tulipánů, který se zpravidla klene nad hlavami postav, dotváří pozadí a umocňuje estetické kvality obrazů. K výtvarné působivosti děl napomáhá rovněž časté použití zlaté fólie. Postavy bývají konturovány poměrně silnou černou linkou. Grafická zkratka prozrazuje zručného kreslíře. Působíště dílny šípkových růží a tulipánů

bylo lokalizováno na jižní či střední Moravu (především do oblasti širšího Brněnska). Tuto domněnku podporují opakovaná znázornění zázračných obrazů z blízkých poutních míst. K častým námětům náleží zobrazení Panny Marie Svatotomské (Starobrněnské) a Křtinské, dále Svatá rodina nebo jednotliví světci (sv. Barbora, sv. Rozálie, sv. Jiří, sv. Martin). Čtyři obrazy z prostějovské sbírky – Korunování Panny Marie⁴, Boží Hrob⁵, Panna Maria Svatotomská⁶ a sv. Jiří a Martin⁷ jsou vymalovány na větších formátech skla cca 50×40 cm a rámuje je bohatě profilované rámy. Vyobrazení sv. Martina je rámováno jednodušeji profilovaným rámem.⁸ Okruh doplňují dvě podmalby ze začátku 20. století, které pocházejí ze sbírky Jana Zbořila.⁹ Jde o kopie tradičních podmaleb ze skupiny růží a tulipánů, snad z ruky samotného sběratele. Jejich provedení je o poznání jednodušší a méně zručné.

Českomoravská vrchovina první polovina 19. století

Českomoravská vrchovina představuje oblast s bohatými tradicemi sklářské výroby a zároveň region s předpokládanými malířskými dílnami. V úvahu přichází okolí obcí Křižánky a Herálec. Dochované obrazy vznikaly s největší pravděpodobností v první polovině 19. století. Vykazují návaznost na starší vývojovou fázi malby, pro niž je typické barokní tvarosloví, plasticita objemů dosahovaná stínováním a hojné užití zlaté fólie. Na šedomodrém nebo bílém pozadí se objevují stylizované květinové motivy poupat, kulovitých růží, tulipánů a terčovitých květů. Zakulacené obličejíky mají výrazně načervenalé tváře. Typická jsou rovněž růžová světélka na špičkách prstů, nosech, bradě či kolenou stejně jako růžové odstínění tělesných partií. Mezi exempláři se objevuje dvakrát zobrazení sv. Anny Samotřetí.¹⁰

Ždánická malba (Ždánice – širší Brněnsko) první polovina 19. století

Ždánice jsou považovány za nejdůležitější středisko moravské lidové malby na skle, přestože konkrétní doklady osvětlující činnost tamních malířských dílen chybí. Nejvýznamnější představitelé tohoto malířského střediska bývají označováni podle specifického utváření obličejových partií jako *malíři huňatých, zvlenných a vysoce klenutých obočí*. Kromě jejich děl jsou rozpoznatelné malířské rukopisy dalších tvůrců, kteří byli ovlivněni těmito vedoucími tvůrčími osobnostmi. Někteří ždáničtí malíři se rovněž podíleli na zhotovení obrazů se zrcadlovým pozadím.

Počátky ždánické produkce lze snad klást do poslední třetiny 18. století. Již na přelomu 18. a 19. století zde patrně pracovalo více dílen. Rozvoj malování na skle ve Ždánicích byl pravděpodobně spjat s činností blízkých skláren v Dubňanech, Kelčanech a Starých Hutích pod Buchlovem. Přímoou vazbu na tyto sklárny však nepotvrzují žádné konkrétní prameny. V okolí Ždánic působila postupně minimálně desítky malířů na skle, kteří se kromě malování živili ještě další prací. Zdejší výroba přitom ustala až ke konci 19. století.

Malíř huňatých obočí (Ždánice)

Hlavním představitelem ždánické malby se v první třetině 19. století stal tzv. *malíř huňatých obočí*, nazývaný rovněž *malířem štětcem malovaných obočí*. Pojmenování tvůrce vychází z charakteristického obočí malovaného širokým štětcem. Malířovy obrázky se vyznačují uvolněnou štětcovou kresbou. Květinový dekor, který se objevuje v horní polovině obrazů, tvůrce v zásadě převzal z dílny růží a tulipánů a dále ho po svém stylizoval. V barevné paletě převažují červené a zelené tóny, jež často kontrastují s bílým, případně šedomodrým pozadím. Mezi oblíbenými náměty figuruje znázornění Křížové cesty¹¹, symbolických Pět ran Krista Pána¹² či Nejsvětější Trojice Bolestné¹³. Časté byly mariánské motivy a populární světci.¹⁴ Malíř si rovněž oblíbil diptychony zobrazující poprsí nebo polopostavy světců.¹⁵ Tvůrcova díla působí majestátně, a to zvláště v případě polopostav svatých zabírajících prakticky celou plochu obrazů. V prostějovské sbírce jsou zastoupeny převážně obrazy větších formátů v profilovaných dřevěných rámech.

Malíř vysoce klenutých obočí (Brněnsko – Boskovicko)

Druhý významný zástupce ždánické malby patrně působil v první polovině 19. století na Brněnsku či Boskovicku. Bývá nazýván *malířem vysoce vyklenutých obočí*, a to opět na základě atypicky utvářených očních partií. Jeho díla se vyznačují bezprostředním uchopením témat, suverénní kresbou a sytou barevností. Příznačná je rovněž barva pozadí, která často dosahuje temně modrého odstínu. Tělesné partie jsou kresleny tenkou červenou linkou, grafická koncepce obsahuje řadu ornamentalizujících detailů. Tvůrcova díla působí navýsost originálním a individuálním dojmem.

Častým motivem jsou vícefigurální výjevy jako legenda o sv. Jenovéfě¹⁶, Andělská orba sv. Isidora¹⁷ nebo společná vyobrazení několika motivů. Velmi zajímavým artefaktem je sdružené vyobrazení cílů moravských poutníků při poutích do Rakouska, které se nachází v prostějovské sbírce.¹⁸ Hlavním námětem obrazu se stala trůnící Mariázelská Madona doplněná Madonou

z chrámové pokladnice v Mariazell, Nejsvětější Trojici ze Sonntagbergu a Pietou z Maria Taferl.

V okruhu tohoto tvůrce působil podle všeho další malíř, odlišující se detaily v grafické zkratce obličejových partií a barevným koloritem. Typickým znakem obličejů na dílech tohoto malíře je delší protáhlý nos a odlišná linie brady. Jeho rukopis je patrný rovněž na skupině moravských zrcadlových podmaleb.

Malíř zvlněného obočí (Brněnsko – Boskovicko)

Ve stejném časovém horizontu působila dílna *malíře zvlněných obočí*. Jeho obrazy se na rozdíl od výše uvedených tvůrců vyskytují častěji západně a severně od Brna (např. na Boskovicku a Blanensku). Územní rozptyl malířových děl navozuje domněnku, že Ždánice nebyly alespoň po část malířova života místem jeho působení. Na to, že mohl žít severně od Brna, poukazuje často zobrazovaný motiv Piety z poutního místa Sloup v Moravském krasu.¹⁹ Toto téma, které představuje hlavní ikonografické specifikum *malíře zvlněného obočí*, se objevuje zhruba na dvou desítkách známých obrazů. Barevné provedení malířových děl je podobné jako u *malíře huňatých obočí*. Charakteristická je rumělková kresba tělesných partií a naznačení plastické modelace draperií a oděvů světců bílými tahy štětcem. Příznačné jsou kulaté obličejíky s typickým esovitě prohnutým obočím a výraznými ruměnci na tvářích.²⁰ Na aureolách, ozdobných rámcích a dalších detailech bývá hojně užívána zlatá fólie. Tvůrce často orámoval výjevy věncem bohatého rostlinného dekoru²¹, případně edikulami, jejichž tvarosloví bylo odvozeno od sklářských podmaleb. Ve svém celku působí malířovo dílo velmi reprezentativním dojmem. Do skupiny nejnákladnějších obrazů lze zařadit např. ojedinelý námět Loretánské litanie²².

Ve ždánických dílnách vznikaly také obrazy pro evangelické kazatelny. Podstata těchto obrazů nenáleží do oblasti figurálního výtvarného projevu, ale tvořily ji texty náboženského obsahu, didaktické a moralistické průpovědky nebo přepis tolerančního patentu.²³ Protože obrazy vykazují stejné formální znaky jako většina zdejší produkce, je zřejmé, že malíři pracovali

jak pro katolickou, tak pro evangelickou náboženskou obec. Tyto artefakty se často dostávaly také na Českomoravskou vrchovinu, kde žila početná skupina obyvatel nekatolického vyznání.

V širším okolí Brna působily zřejmě další dílny, jejichž produkce je však obtížněji identifikovatelná. Na dochovaných podmalbách je patrné několik různých autorských rukopisů, které k sobě umožňují přiřadit menší skupiny exemplářů. Shodné formální rysy např. vykazuje podmalba Křtu knížete sv. Cyrilem a Metodějem²⁴, vyobrazení Panny Marie Vranovské²⁵ a sv. Floriána²⁶. Tyto obrázky, které vzešly z ruky jednoho malíře, mají prakticky totožnou barevnou škálu, analogické pojednání obličejových partií a inkarnátu či provedení květinového dekoru. Shodná je rovněž profilace jejich rámců.

Moravské zrcadlové obrazy (Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko – Luhačovičko) první a druhá třetina 19. století

S okruhem ždánické malby bývají spojovány rovněž zrcadlové obrazy. Na rozdíl od sklářských obrazů vznikaly na jižní Moravě podmalby se zrcadlovým pozadím bez použití sklářských výzdobných technik. Ozdobné vnitřní orámování výjevů je provedeno malbou bílou barvou s barevnými detaily, např. různobarevnými květy rostlinného dekoru. Tvarosloví těchto rámců je inspirováno sklářskými obrazy. Nabylo formu květinového věnce, sloupkových edikul nebo medailonů. Moravským specifikem jsou zrcadla poměrně velkých rozměrů (cca 50×37 cm), kde je výjev orámován věncem různorodých květů a kvítků s bílými plaménkovými lístky. Barevná škála je obvykle o něco temnější a tlumenější než u většiny moravské produkce. Kontury tělových partií bývají provedeny červenohnědou barvou. Spodní okraj plochy zpravidla lemují černý pruh s nápisem bílými verzálkami v němčině, češtině nebo latině.²⁷ Zrcadlové pozadí má nižší kvalitu. Technický stav se s narůstajícím stářím zhoršuje, což se projevuje jeho zmatněním a zrnitou strukturou. Ze zrcadlové plochy výrazněji vystupují barevné květinové prvky, jež bývají provedeny opakováními a lazurovými barvami.

Jihomoravská malba (jižní Morava – Luhačovicko) **druhá polovina 19. století**

Produkce malířů v oblasti Luhačovického Zálesí je závěrečným vývojovým stadiem jihomoravské malby na skle. Několik obrazů zdejší provenience zobrazuje kojící Pannu Marii z poutního místa Provodov. Vyznačují se pestrou barevností a světle modrým pozadím doplněným červenými tečkovitými květy se zelenými lístky. Ve sbírce prostějovského muzea jsou zastoupeny poněkud odlišné varianty závěrečného období jihomoravské malby, jejichž technická a výtvarná kvalita není příliš vysoká. U prvního typu velkoformatových obrazů rámuje výjevy zdvojená kartuš. Prostor mezi vnitřním oválným medailonem a vnějším pravoúhlým orámováním mívá černou barvu. Vnější bílé pozadí zdobí květinový dekor složený z červených, modrých a žlutých kvítků se zelenými listy. Tematický repertoár zahrnuje zejména náměty ze života Ježíše Krista a Panny Marie (Srdce Ježíšovo a Panny Marie²⁸). U odlišné varianty podmaleb analogických rozměrů jsou náměty umístěny v obdélném zaobleném medailonu, který lemují pestrobarevný rámec z drobných kvítků. Vnější černé pozadí zdobí ornamenty ryté do zlaté fólie. Pod medailonem se nachází štítek s názvem výjevu (sv. Jan Nepomucký²⁹, sv. Rozálie³⁰, Pieta Sedmibolestná Šaštínská³¹). Doklady pozdní jihomoravské produkce doplňuje ve sbírce Poslední večeře Páně ze ždánického okruhu.³²

Malíř zalomených obočí (severozápadní Morava) **třicátá léta – konec 19. století**

Před polovinou 19. století se začala v moravském prostředí výrazně prosazovat dílna, jejíž vůdčí osobnost označila Věra Hasalová jako *malíře zalomených obočí*. Dílna dosáhla vrcholného kvantitativního stadia ve druhé třetině 19. století. Vysoké produktivité malířského provozu odpovídá široký územní rozptyl jeho výrobků, které lze nalézt zvláště na území severní a střední Moravy, českého Slezska a východních Čech. Přestože byl tento provoz činný několik desetiletí, jeho působiště není přesně lokalizováno. Určitá vodítka však poukazují na severomoravskou obec Loštice.

V roce 1895 byly zaslány na Národopisnou výstavu československou do Prahy jako doklady regionálního lidového umění rovněž díla loštických „sklenných“ malířů. Bádání Miloslavy Hoškové přineslo zjištění, že v Lošticích působila rodina Ignáce Günthera. Tento malíř se narodil v severočeské sklářské obci Skalici u České Lípy, odkud v r. 1835 přesídlil do Loštic. Zde založil rodinu a provozoval malířskou dílnu. Získané údaje vzbuzují domněnku, že Ignác Günther a jeho potomci mohou být hypoteticky ztotožněni s dílnou malíře zalomených obočí.

Starší obrazy *malíře zalomených obočí* charakterizuje poměrně precizní tenká kresba, u tělesných kontur rumělková. Pro grafickou zkratku obličejových partií je charakteristické obočí zalomené k nosu. Postavy mají na krku linku ve tvaru písmene V. Kresebná zkratka děl je pravděpodobně poměrně věrná grafickým předlohám, jež malíř používal. Pro obrazy je typická výrazná škála jasných barev. Novější díla, která lze připsat do malířova okruhu, se naproti tomu vyznačují zhrubnutím kresebné a malířské složky a mnohdy nesladěnou barevnou škálou.

Z dílny *malíře zalomených obočí* se dochovalo značné množství podmaleb tří až čtyř základních produkčních typů. Velké formáty častěji orientované na šířku obsahují dva nebo tři motivy (diptychon, triptychon) či výpravnou figurální scénu. K nejreprezentativnějšímu typu podmaleb z malířovy ruky nebo z jeho okruhu se v prostějovské sbírce hlásí narativní výjevy z legendy o sv. Jenověfě³³ a Zasnoubení Panny Marie³⁴. Střední formáty zobrazují nejčastěji postavu světce obklopenou květinovým dekorem (např. obraz sv. Barbory³⁵). Největšího rozšíření doznaly malé kartušové obrázky (mj. Útěk do Egypta³⁶, Ukřižovaný³⁷). Postavy nebo drobné výjevy a scény bývají umístěny v kruhovém či čtvercovém medailonu, jehož vnější pozadí je zdobeno květinovým dekorem. Nejvýraznější součástí florálního ornamentu se stal středový květ tulipánu (např. u zobrazení sv. Floriána³⁸ a sv. Rozálie³⁹). Tento typ podmaleb napodoboval sklářské podmalby a patrně dosáhl značné obliby. Jeho formální podoba se v dílenské produkci zjevně udržela až do pozdního 19. století. Do tvůrčova okruhu lze připsat rovněž specifický typ podmaleb se zrcadlovým

pozadím, které se zvláště svojí kresebnou zkratkou odlišují od jihomoravských zrcadel. V prostějovské sbírce je to Boží hrob⁴⁰, sv. Petr⁴¹ a sv. Josef⁴².

Severovýchodní Morava první polovina 19. století

Tvorba obrázků na skle na území severovýchodní Moravy se řadí k nejméně prozkoumaným regionálním variantám lidové podmalby na našem území. Důvodem je nejen absence jakýchkoliv písemných dokladů, ale rovněž velmi nízký počet dochovaných exemplářů, který nepřesahuje několik desítek. Podmalby na skle z tohoto okruhu se nejčastěji vyskytují na Ostravsku, Těšínském Slezsku, Valašsku, Lašsku a v části Moravské brány. Zdejší výroba podle všeho nedosáhla sériovějšího stupně, témata byla patrně reprodukována jednotlivě nebo v nečetných sériích. Produkční období zůstalo omezeno na první polovinu 19. století podobně jako v případě Českomoravské vrchoviny. S tvorbou Vysočiny spojují severovýchodní Moravu některé rysy – např. barevný kolorit, analogické formy květinového dekoru a jeho uplatnění na pozadí a oděvech světců, odstínění inkarnátu růžovými světélky na oblinách a špičkách prstů. Podmalby ze severovýchodní Moravy však mají rustikálnější charakter zvláště v méně sladěné malířské paletě a v grafické zkratce, která působí hrubším dojmem. Na rozdíl od Vysočiny zde také převažují černé kontury. V prostějovské sbírce zastupuje tuto oblast vyobrazení sv. Barbory⁴³ a sv. Veroniky⁴⁴. Připsání obrazu Krista jako Dobrého pastýře⁴⁵ a sv. Anny Samotřetí⁴⁶ je spornější a je třeba vzít v úvahu, že exempláře mohly vzniknout na Českomoravské vrchovině.

Západní Slezsko 19. století

Počátky slezské lidové malby sahají do poslední třetiny 18. století. Odvíjejí se od činnosti provinčních malířů skla, jejichž tvorba byla poplatná baroknímu a rokokovému výtvarnému projevu. Řemeslné podmalby se po technické stránce vyznačují dokonalejší malířskou technikou než pozdější lidová produk-

ce a vykazují výraznější vliv slohového umění. Od sklonku 18. století narůstal v západoslezské oblasti příklon ke stylizaci lidové malby. Mezi podmalbami vyniká skupina děl tzv. *mistra bledých tváří*. Malířovo přízvisko vychází z charakteristických porcelánově bílých obličejů, jejichž odstín patrně ovlivnila rokoková malba. V průběhu první poloviny 19. století je ve vývoji slezského lidového malířství patrný proces, během kterého se postupně ustálily výtvarné stereotypy a který směřoval k sériové produkci. Charakteristickým zástupcem této etapy je dílna označovaná jako *skupina živého inkarnátu*. V prostějovské sbírce se k této skupině hlásí vyobrazení sv. Anny vyučující Pannu Marii, které je však poněkud atypické, protože zobrazené postavy nemají inkarnát modelovaný charakteristickými skvrnami modrého a zelenavého odstínu.⁴⁷

Nejběžnější, hromadně vyráběný typ západoslezských podmaleb druhé poloviny 19. století představuje tzv. *vitrážová skupina*. Skupina obdržela své přízvisko na základě soustavy silných černých kontur připomínajících techniku vitráže. Obličejové postav mívají krátké nosíky a výrazné černé terčíky očí. Redukovaná barevná paleta je složena z bílé, rumělky a blankytne modré v kombinaci s černou a žlutou. Skupina se také označuje jako *javornická*, protože působiště dílny se pravděpodobně nalézalo v okolí měst Javorníku či Jeseníku. Mimo oblast západního Slezska se však tento typ podmaleb vyskytuje poměrně zřídka. Ve sbírce prostějovského muzea je dílna zastoupena dvěma exempláři (Výuka Panny Marie⁴⁸ a Ježíš Kristus⁴⁹).

Orlické hory – Kladsko (Kaiserswalde) 19. století

Původ lidové malby na skle v oblasti česko-polského pomezí souvisel s činností tamních skláren a sahá pravděpodobně až do poslední třetiny 18. století. Výroba se postupně koncentrovala do několika obcí na území Kladska, případně též přilehlého území Orlických hor. Ranou fází individualizované produkce konce 18. století představuje ve sbírce vyobrazení sv. Jana Nepomuckého, pravděpodobně východočeské provenience.⁵⁰ Nejvýznamnějším výrobním centrem se na počátku 19. století stala kladská příhraniční

obec Kaiserswalde (dnes Lasówka), v níž po několik generací pracoval větší počet malířských rodin. Již v počáteční fázi sériové produkce se k typickým znakům zařadilo naznačení koutku očí zalomenou linkou. Hromadná výroba podmaleb kulminovala ve třetí čtvrtině 19. století. Jejím typickým reprezentantem se staly podmalby s bílým pozadím a snítkou karafiátu v jednom či obou horních rozích podmaleb. Ve sbírce prostějovského muzea reprezentuje obec Kaiserswalde zobrazení sv. Rozálie a Nejsvětější Trojice Bolestné z doby kolem r. 1800, tedy ještě před nástupem vysoce sériové produkce.⁵¹ Druhé vyobrazení Nejsvětější Trojice s příznačnými karafiátky v rozích pochází z nejproduktivnějšího období vývoje.⁵²

Severní Čechy 19. století

Sklářská oblast severních Čech představuje jedno z nejvýznamnějších středisek lidové malby na skle v Čechách. Výroba podmaleb zde úzce souvisela s tamními tradicemi sklářské výroby, které se odvíjejí od středověku. Již koncem 18. století se staly charakteristickým produktem severočeské oblasti tzv. podmalby sklářského typu. Malba na skle se u nich kombinovala se sklářskými výzdobnými technikami, především podbrušováním a leptáním skla, jež vytvářely ozdobné rámce kolem malovaných výjevů. Tento typ obrázků předpokládal spolupráci malířů a specializovaných zdobíčů skla, zvaných brusiči, kuliči či zrcadláři. Sklářské podmalby mívají podbrušované zrcadlové pozadí nebo tzv. zlatý brus na černém pozadí, kdy se linie orámování podkládaly zlatou folií. V jednotlivých dílnách se však vyráběly také levnější malířské imitace dražších sklářských výrobků. Spolu s migrací sklářských a malířských rodin se přenášel ustálený formální typ severočeských obrázků do dalších oblastí. V průběhu první poloviny 19. století dosáhla produkce v severních Čechách úrovně rozvinuté domácí industrie. K útlumu a zániku tamní výroby došlo v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století. Soubor 21 severočeských podmaleb se zrcadlovým pozadím představuje spolu s okruhem ždánické podmalby nejvíce zastoupenou regionální variantu prostějovské sbírky. Pouze jediný

exemplář nemá sklářsky zdobené pozadí, ale náleží k typu tzv. klášterních zrcadel. Z ikonografického hlediska zobrazuje většina obrázků běžná témata, např. Ukřižovaného, sv. Kateřinu, sv. Jana Nepomuckého nebo sv. Františka. K méně obvyklým motivům náleží narativní scény Korunování a Nanebevzetí Panny Marie.⁵³ Ikonograficky nejpozoruhodnějším artefaktem je Zjevení Panny Marie v La Salettě dětem tamních pastýřů.⁵⁴ Podmalba zároveň náleží k nejmladší vrstvě sklářské produkce. Pozoruhodný je cyklus šesti zastavení Křížové cesty, který se společně s několika dalšími severočeskými podmalbami dostal do muzea z pozůstalosti sběratele Jana Zbořila.⁵⁵ Za pozornost rovněž stojí vyobrazení sv. Kateřiny, které pochází z novoborské dílny malíře Vincenze Jankeho (1769–1838).⁵⁶ Artefakt je velmi neobvyklý, protože se z této řemeslné dílny dochovaly prakticky výlučně „barevné podmalby“.

Jihočesko-rakouské pohraničí (Pohoří – Sandl) 19. století

Kořeny výroby podmaleb na hranicích jižních Čech, Horního a Dolního Rakouska se odvíjejí od poslední třetiny 18. století. Tehdy se na novohradské panství hrabat Buquoyů v důsledku krize odbytu severočeského sklářského zboží přistěhovalo ze severních Čech několik rodin sklářů a malířů skla. Ke kvantitativnímu vrcholu vysoce sériové produkce došlo ve druhé a třetí čtvrtině 19. století, a to především v české příhraniční obci Pohoří (něm. Buchers) a rakouské vesnici Sandl. Tradiční malba na skle v Sandlu doznívá ještě v průběhu první třetiny 20. století. Pozadí podmaleb „jihočeské školy“ bývá obvykle bílé, okrově žluté či tmavě modré. V barevném koloritu se výrazně uplatňuje rumělka. Typické jsou např. rumělkové kontury a dekor červených růží s modrými plaménkovými lístky či zelenými listy. Zdejší produkce kvetla také díky koncentraci slavných poutních míst v okolí. Častým tématem je proto Mariazellská Madona zobrazovaná nad poutním kostelem nebo Nejsvětější Trojice ze Sonntagbergu. Ve sbírce prostějovského muzea se nacházejí dvě podmalby tzv. jihočeské školy. Jde o poměrně neobvyklý námět jednoho ze svatých Tří králů a Zvěstování Panně Marii na zrcadlovém pozadí.⁵⁷

Slovensko

Produkce Slovenska je v prostějovské sbírce zastoupena pouze jedním exemplářem, který pochází z pozůstalosti Františky Xavery Běhálkové. Jde o podmalbu sv. Veroniky ze středního Slovenska.⁵⁸ Tamní varianta lidové podmalby bývá někdy kvůli rozšíření obrázků nazývána také oravská či severozápadní skupina. Obrazky upoutávají bezprostředností a určitou syrovostí svého výrazu, který hraničí až s výtvarným primitivismem. Prostějovský exemplář je příkladem vy-

obrazení tzv. bezvlasých světic typických právě pro střední Slovensko. Označení vychází z dojmu, jakým působí rouška nasazená na holé čelo a vyčnívající ouško. Fond sbírky podmaleb prostějovského muzea je již pravděpodobně uzavřen. V posledních několika desetiletích se nerozrostl o žádné přírůstky v důsledku obtížné dostupnosti tradičních lidových podmaleb. Reálnou možnost rozšíření sbírkového fondu představuje dokumentace činnosti novodobých tvůrců, z nichž mnozí hledají inspiraci v tradiční lidové tvorbě. —

Nejstarší národopisná expozice prostějovského městského muzea na místním zámku z let 1894-1905

POZNÁMKY

1. Jan Zbořil (1879–1958) za svého života nashromáždil obrovské množství objektů z oblasti lidového umění. Rodák z Lešan na Prostějovsku, učitel, sběratel, spolupracovník Jana Bečáka a organizátor folkloristických aktivit se zabýval zejména hanáckým krojem a oděvem. Jeho pozornosti však neušel žádný projev lidového umění. Byl zdatným kreslířem a zaznamenával nejen žánrové výjevy z domácího života, portréty zajímavých venkovských lidí, ale také vzory hanáckých výšivek a dalších krojových součástí. Zbořilovy kresby jsou uloženy v jeho písemné pozůstalosti v prostějovském muzeu.

2. Františka Xavera Běhálková (1853–1907) pocházela z Tovačova. Odborné vzdělání získala na vyšší dívčí škole slečien Lwowských v Praze. Pro její folkloristickou činnost bylo důležité setkání se zakladateli Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, politikem Ignácem Wurmlem a archeologem MUDr. Jindřichem Wanklem. F. X. Běhálková se stala učitelkou ručních prací, etnografkou, folkloristkou a sběratelkou lidových tanců a písní.

3. Za pomoc při práci na katalogu a konzultace při určení jednotlivých podmaleb děkujeme PhDr. Aleně Kalinové z Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně.

4. Inv. č. 011301

5. Inv. č. 011355

6. Inv. č. 011356

7. Inv. č. 011369

8. Inv. č. 011310

9. Inv. č. 011382, inv. č. 011383

10. Inv. č. 011329, inv. č. 011349

11. Inv. č. 011380

12. Inv. č. 011385

13. Inv. č. 011375

14. Např. sv. Barbora, inv. č. 011307; sv. Apolonie inv. č. 011388

15. Např. sv. Petr a sv. Pavel, inv. č. 011344

16. Inv. č. 011328, inv. č. 011408

17. Inv. č. 011312

18. Inv. č. 011333

19. Inv. č. 011375

20. Markantní obličejovou zkratkou se vyznačuje např. obraz Božího hrobu, inv. č. 011386.

21. V prostějovské sbírce např. na obrazu sv. Jana Nepomuckého, inv. č. 011339.

22. Inv. č. 011336

23. Inv. č. 011334

24. Inv. č. 011301

25. Inv. č. 011348

26. Inv. č. 011395

27. V prostějovské sbírce např. vyobrazení sv. Petra, inv. č. 011300, nebo sv. Šimon, inv. č. 011370.

28. Inv. č. 011379

29. Inv. č. 011340

30. Inv. č. 011341

31. Inv. č. 011409

32. Inv. č. 011309

33. Loučení sv. Jenovéfy s manželem, inv. č. 011366; Nalezení sv. Jenovéfy, inv. č. 011358; Pohřeb sv. Jenovéfy, inv. č. 011304

34. Inv. č. 011353

35. Inv. č. 011395

36. Inv. č. 011298

37. Inv. č. 011351

38. Inv. č. 011318

39. Inv. č. 011395

40. Inv. č. 011315

41. Inv. č. 011330

42. Inv. č. 011352

43. Inv. č. 011313

44. Inv. č. 011406

45. Inv. č. 011303

46. Inv. č. 011359

47. Inv. č. 011325, inv. č. 011364

48. Inv. č. 011371

49. Inv. č. 011372

50. Inv. č. 011343

51. Inv. č. 011323, inv. č. 011324

52. Inv. č. 011324

53. Inv. č. 011399, inv. č. 011401

54. Inv. č. 011317

55. Inv. č. 011389–011394

56. Inv. č. 011337

57. Inv. č. 011362, inv. č. 011327

58. Inv. č. 011331

RESTAUROVÁNÍ PODMALEB NA SKLE

Olga Kosíková

Podmalbami označujeme za studena malované tabulky skla, které nesou barevnou vrstvu na své spodní straně. Obraz je vsazen do rámu se zadním krytím barevné vrstvy pomocí papíru, dýhy či dřevěných destiček. Podmalbami byly vyzdobeny interiéry venkovských usedlostí, nejčastěji obytné světnice. Lidové obrázky na skle jsou zastoupeny téměř v každém muzeu. Dostávaly se do sbírkových fondů ze soukromých sbírek či domácností, z čehož vyplývá řada problémů pro jejich záchranu a péči. Setkáváme se s obrázky dosud nedotčenými pozdějšími zásahy, ale nejvíce nám přicházejí do rukou obrázky už opravované, poškozené nesprávným uložením, nešetrným zacházením, podlepené papírem či kartonem, znečištěné, rozbité. Restaurování podmaleb je souhrnem mnoha odborných úkonů, vyžaduje pečlivost, přesnost, trpělivost, cit pro křehký materiál a znalost techniky malby na skle. Když se koncem 18. století malba obrázků na skle stala lidovou záležitostí, dostává se malířům do rukou odpadové sklo. Bývá často nestejně silné (1–1,5 mm), vlnité či prohnuté, s kazy a vzduchovými bublinkami, s vystouplými hrbolky se zbytky neroztaveného písku, všemi směry vedeným žilkováním. Právě charakteristické znaky nekvality skla jsou jedním z důkazů původu a originality. Barevná vrstva u podmalby na skle měla svá materiálová i technologická specifika. Malba byla kladena na rub skleněné tabulky směrem od popředí do pozadí podle předlohy, tzv. rysu. Podle těchto vzorů se vypracovaly linie postav, detaily vlasů, očí, drobnosti v ozdobách, případné orámování výjevu a nápisy. Tyto kresby a kontury se nechávaly delší dobu schnout. Vlastní malba měla tedy opačný postup oproti malbě na plátně či papíru. Nejprve se nanášely světlé odstíny (barvy obličejů, jasné ozdoby na šatech, záhyby šatů, světlé části ornamentů). Bývají často mísené s bělobou, jsou průsvitné, lazurovitě a dávají obrázkům jejich lehkost. Po nich se provedly partie tmavé, které funkčně doplňují a zvýrazňují kontrast malby. Na závěr se případně nanášelo zlatění nebo tzv. metal, který zlatění imitoval. Bývají jím

zdůrazněny partie a emblémy svatých, koruny na hlavách, ozdoby na šatech. Posledním úkonem bylo nanášení pozadí, které mnohdy překrývalo větší část obrázku. Náročnější podmalby bývaly doplněny i dalšími sklářskými technikami jako rytím, broušením, matováním, zlacením či stříbřením, přičemž poslední zmíněné pozadí bylo nejvíce rozšířené. Zhruba do poloviny 19. století se na výrobu zrcadlového pozadí používala technika amalgámu, tzv. selské stříbro, tj. cín rozpuštěný ve rtuti. Ve druhé polovině 19. století se začala uplatňovat nová technologie pomocí dusičnanu stříbrného. V lidovém prostředí byly využívány snadno dostupné a levné materiály. Například černá barva vznikala rozpuštěním sazí v pojivu, k výrobě bílé barvy často postačovalo nehašené vápno. Malovalo se i organickými barvivy, zejména rostlinnými červeněmi a žlutěmi, používaly se doma vyrobené šťávy z různých rostlin. Jako pojivo byly používány klihoškově emulze, ovocné gummy, příměs vajec. Postupem času začaly barvy připravované podomácku nahrazovat barvy kupované. Součástí podmaleb jsou dřevěné rámy, které svým provedením, profilací lišty a povrchovou úpravou odpovídají dané provenienci a dílně. Pro podmalby je doporučeno uložení v horizontální poloze pohledovou stranou dolů, ideální teplota v depozitáři má kolísat mezi 16–20°C, relativní

Poškození barevné vrstvy, inv. č. 011302, foto Olga Kosíková, 2019

*Křest knížete sv. Cyrilem a sv. Metodějem: stav před restaurováním; stav po odstranění papírového přelepu; stav po restaurování,
foto Olga Kosíková, 2019*

vlhkost mezi 45–55%. Je nutné vyvarovat se výkyvům klimatu. Samozřejmě musí být uschováni před-
mětů v mobiliáři, který zajistí bezprašnost a zamezí
přístupu světla.

Příklad restaurování podmalby *Křest knížete sv. Cyri-
lem a sv. Metodějem*, inv. č. 011302, původně lokalizo-
vané na střední Moravu (Olomoucko?), první třetina
19. století, 57,5 × 42,5 cm. Dle Luboše Kafky se jedná
o ojedinělé ikonografické dílo. Obdobné podmalby se
nacházejí pouze v muzeu v Opavě a Kloboukách u Brna.
Stav před restaurováním: Podmalba byla silně poškoze-
ná, rozbitá na dva kusy, v horní polovině část chyběla.
Barevná vrstva byla celoplošně podlepená papírem kli-
hovým lepem, rozbité části byly přichyceny pěti ovál-
nými nálepkami s muzejním razítkem (Musejní a prů-
myslová jednotka Prostějova), další místa přelepena
třemi kusy papíru. Barevná vrstva byla velmi poškoze-
ná výpadky a uvolněním, nánosem klišového lepidla
a špíny, zbytky hmyzu a požívek. Místy byla uvolněná,
nesoudržná se sklem a degradovaná. Nejhorší poško-
zení bylo způsobeno nalepením papírových záplat,
nálepek a celoplošně balícím papírem. Sklo je 1,2–1,3
mm tenké, s bublinami a drobnými kazy, mírně pro-
hnuté. Rám byl silně znečištěný, prožraný od červo-

toče, uvolněný a rozviklaný v rozích, sdrátovaný, se
zalomenými rohovými klínky. Povrchová úprava byla
poškozená, navrstvená, zanesená nánosem starých
laků. Zadní krytí starým plesnivým kartonem. Dle ná-
lepek s muzejním razítkem lze usuzovat, že tento de-
gradující zásah byl proveden cca před sto lety v muzeu.
Postup restaurování: Provedla se demontáž, odstra-
nily zarezlé hřebíky a starý plesnivý karton. Rám
byl očištěn od povrchových nečistot a polepů a ošet-
řen nátěrem přípravku proti červotočům a plísním.

Rozpadnutý rohový spoj, inv. č. 011302, foto Olga Kosíková, 2019

Po odstranění hřebíků a rohových svorek se rám uvolnil a rozpadl na lišty. Rohové klínky chyběly nebo se úplně rozsypaly. Byly zhotoveny nové a rám sestaven a slepen pomocí rohových klínků. Díry od červotoče, po závěsu, vydrolené rohy a lišty byly vytmeleny, po zaschnutí obroušeny. Odstranila se vrstva starých krakelovaných laků, rám se vyčistil a barevně zatónoval. Na zadní krytí byla uříznuta nová dýha, povrchově upravena. Provedla se závěrečná konzervace pastou z včelího vosku.

Kritický stav podmalby vyžadoval velmi specifický přístup a průzkum. Odstraňování naklíženého papíru s sebou neslo riziko dalšího poškození barevné vrstvy. Po zkoušce uvolnění přilepeného papíru a rozpustnosti barev bylo rozhodnuto pro jeho odstranění. Na papír se přiložil mírně navlhčený hadřík, proběhla kontrola provlhnutí a postupně se papír odstranil. Následně bylo potřeba očistit nabobtnalou vrstvu klišového lepidla. Na barevné ploše zůstaly ještě papírové polepy a oválné muzejní nálepky, které se po mírném navlhčení rovněž odstranily. Byla provedena fixace nesoudržné barevné vrstvy a její zajištění, následně byla velmi šetrně vyčištěna a zakonzervována. Chybějící část skla se doplnila sklem stejné tloušťky 1,3 mm. Byly provedeny poměrně rozsáhlé napodobivé i rekonstrukční retuše chybějící barevné vrstvy temperovými barvami. Jednotlivé části podmalby se slepily a vyrovnaly.

Stav krycího plátna a rámu, inv. č. 011348, foto Olga Kosíková, 2020

Provedla se korekce spojů a očištění lepených ploch. Podmalba byla vložena do rámu na nové podložní 2 mm sklo, zajištěna proužky dýhy proti posunu, překryta papírem a novou dýhou, zajištěna po obvodu hřebíčky a textilní páskou, opatřena závěsem. Při restaurování obrazu *Panna Maria Vranovská*, inv. č. 011348, lokalizovaném Lubošem Kafkou na jižní Moravu – Brněnsko, se projevila identická shoda s výše zmíněnou podmalbou v použití stejných odstínů barev, obličejových kontur a inkarnátu, provedení květinového dekoru. Taktéž profilace původních rámců je totožná. Je téměř jisté, že obě podmalby pocházejí ze stejné dílny z okolí Brněnska.

Panna Maria Vranovská: stav před restaurováním; původní stav barevné vrstvy; stav po restaurování, foto Olga Kosíková, 2020

OLGA KOSÍKOVÁ, KONZERVÁTORKA A RESTAURÁTORKA PODMALEB

Veronika Hrbáčková

Olga Kosíková se narodila 24. září 1957 v Hustopečích. Již od dětství ji bavilo malování, po celou dobu základní školní docházky navštěvovala výtvarný kroužek. Po ukončeném studiu na Gymnáziu Hustopeče (dnes Gymnázium T. G. Masaryka) úspěšně absolvovala přijímací zkoušky na Zahradnickou fakultu Vysoké školy zemědělské v Brně (dnes Mendelova univerzita v Brně), ale nebyla přijata. Rok učila na zvláštní škole v Hustopečích. Během první mateřské dovolené se přihlásila ve školním roce 1979/80 do odborného kurzu muzejních konzervátorů při Moravském muzeu v Brně, který ukončila s vyznamenáním. Její první mistrovskou prací byla pravěká keramická nádoba. Po přestěhování do Prostějova v roce 1981 našla práci v prostějovském muzeu. V roce 1985 krátce působila v Okresním kulturním středisku v Kostelci na Hané jako střediskářka, což je dobový výraz pro referenta kulturní osvěty. Na sklonku 80. let 20. století pracovala opět v muzeu Prostějovska jako konzervátor a samostatný odborný referent muzeí. V roce 1989 se přihlásila na dvouleté pomaturitní specializační studium při zaměstnání v oboru konzervátorství při Ústředním muzeologickém kabinetu Národního muzea v Praze. Revoluční měsíce strávené v hlavním městě pro ni byly zdrojem velké euforie do studia i zaměstnání. Během studijních pobytů se seznámila s laboratořemi Univerzity Karlovy a poznala tamní pracovní režim, otestovala si konzervaci všech dostupných materiálů, ale nejvíce ji zaujala technika malby na skle za studena. Individuálně proto využila možnosti profesně se zdokonalovat u Jany Hrevúšové ve Státních restaurátorských ateliérech rovněž v Praze. Pod vedením zkušené restaurátorky se Olga Kosíková učila techniku restaurování podmaleb. Pro závěrečnou zkoušku si z dostupných oborů zvolila konzervaci lidových maleb na skle a práci pod stejným názvem obhájila na výbornou. Následně se začala systematicky věnovat kolekci podmaleb ve sbírkách prostějovského muzea. V roce 1990, kdy probíhala rekonstrukce hlavní budovy muzea, dojížděla

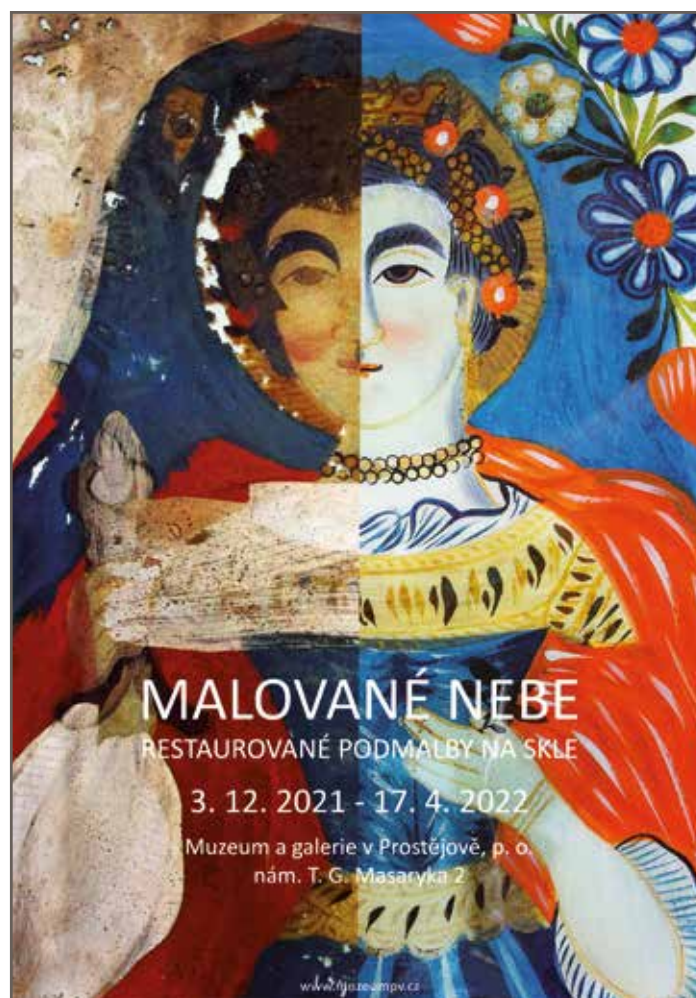

Olga Kosíková při restaurování podmalby, Státní zámek Plumlov,
foto Jan Pospíšil, 1990

Olga Kosíková při odborném čištění podmalby,
foto Pavel Rozsival, 2022

Olga Kosíková na detašované pracoviště Státního zámku Plumlov. Po návratu zpět do Prostějova, tentokrát do nově zařízené dílny restaurátorského pracoviště, se věnovala konzervaci sbírkových artefaktů z různých muzejních fondů. Přípravovala předměty do expozic věnovaných Jiřímu Wolkerovi, Hodinám nebo Josefu Mánesovi v Čechách pod Kosířem. Stěžejní část pracovní doby věnovala výstavní a propagační činnosti. Ve své pracovní náplni se snažila najít čas, ve kterém by se mohla věnovat také podmalbám na skle, její oblíbené činnosti. Za rok se jí podařilo zrestaurovat dva až tři obrázky, do roku 2018 jich bylo již pár desítek. Vzhledem k tomu, že se v prostějovském muzeu do této doby žádné významné prezentace zaměřené na podmalby nerealizovaly, bylo jejím snem ukázat specifickou obrazovou kolekci z pohledu dílenské pestrosti na samostatné výstavě. Restaurování tohoto souboru se proto intenzivně věnovala v posledních třech letech, kdy spolu s kurátorkou Jitkou Vybíralovou Gajdošíkovou začaly výstavní projekt plánovat. Specialista na lidovou výtvarnou kulturu a poutní devocionálie PhDr. Luboš Kafka z Etnologického ústavu AV ČR sbírku zhlédl, vysoce ohodnotil její umělecko-historický odkaz a podpořil myšlenku výstavy včetně vydání katalogu. Původně byla výstava naplánovaná na rok 2020, ale z důvodu celosvětové pandemie Covid 19 byla otevřena až v době adventu 2021. V počátcích pracovní kariéry, kdy se Olga Kosíková s prostějovskou kolekcí podmaleb teprve seznamovala, nebylo možné soubor prezentovat. Jejich fyzický stav to neumožňoval. Značná část obrázků byla rozbitá, některé měly opadané barvy, jiné byly druhotně podlepené novými. Vesměs všechny dřívější konzervátorské zásahy na podmalbách, mnohdy staré několik desetiletí, byly neprofesionální, rámy byly v minulosti nevhodně vyměněny. Identifikační karty k předmětům postrádaly informace o původu, lokaci a určení. Každá podmalba potřebovala individuální přístup. V úzce profilovaných oborech je problematické sdílení informací s dalšími kolegy, ať už z paměťových institucí nebo působících samostatně, a to protože existuje jen velmi omezený počet specialistů nejen v České republice, ale i v zahraničí. Každý z nich si své postupy chrání a neprozrazuje. Mnoho postupů objevila Olga Kosíková během své praxe sama. Za téměř čtyři dekády

Plakát k výstavě *Malované nebe*, grafický design František Spáčil, 2021

pracovního nasazení má snahu stále se na tomto poli zdokonalovat. Každoročně se například účastní konferencí, které pořádá Metodické centrum konzervace při Technickém muzeu v Brně. Konzervátor i restaurátor musí mít s předměty trpělivost, vrozený smysl pro detail. U podmaleb to platí dvojnásobně. Navrátit původní podobu a obnovit zářivost barev tak křehkým předmětům jakými tato díla jsou, je velmi náročná práce, s neobvyklou metodou postupu, kdy se musí obrázek neustále obracet a z čelní strany kontrolovat, zda doplněné zásahy vypadají autenticky. Olga Kosíková ve svém celoživotním povolání našla naplnění, bere je jako poslání. Obnovovat zašlou krásu na historických předmětech pro ni znamená dělat radost nejen sobě, ale hlavně návštěvníkům. —

PODMALBY NA SKLE MGP V KONTEXTU MUZEJNÍCH SBÍREK V ČESKÝCH ZEMÍCH

Alena Kalinová

Podmalby na skle patří k nejpřitažlivějším dokladům lidové výtvarné kultury. Od konce 18. století do druhé poloviny následujícího věku představovaly charakteristickou součást vybavení venkovských jizeb a jejich svatého koutu. V něm visely obrazy patronů, od nichž si předkové slibovali zajištění své ochrany a prosperity. Byly zhotovovány v dílnách, jež zpravidla působily v blízkosti skláren. Na jejich výrobu se zužitkovávalo odpadové tabulové sklo, na jehož zadní stranu byly malovány výjevy podle předloh vytvořených na základě populárních devočních grafik. Nejznámější výrobní centra se nacházela v sudetských pohraničních oblastech Čech i Moravy, odkud hotové výrobky roznášeli podomní prodáváci. Způsob malířského podání prošel několika vývojovými fázemi. Poslední etapu představovala sériová produkce stereotypně opakující určitý okruh námětů, která vycházela z dílen například v Kladsku (Kaiserswalde/Lasówka) a zejména v jihočesko-rakouském pohraničí (Pohoří/Buchers, Sandl). Odtud byly expedovány tisíce podmaleb, které pronikaly v hojném počtu také na Moravu. Zde souběžně pracovaly místní dílny, u nich však – s výjimkou Ždánic, neznáme konkrétní působiště nebo jednotlivé malíře. Produkce těchto dílen se zaměřila především na lokální okruh zákazníků a vyznačovala se větší osobi-

stostí i rozmanitostí výtvarného podání než výše zmíněné produkty. Ikonografie moravských podmaleb se často vázala na místní poutní lokality a témata. Největší rozkvět zlidovělého malířství na skle nastal kolem třetiny 19. století, potom začaly být uvedené artefakty ve své funkci postupně nahrazovány barvotisky. Dnes se můžeme setkat již s pouhým zlomkem původního množství obrazů. V současnosti je uchovávají především muzea, jejichž sbírky představují nejdůležitější pramen k poznání tohoto svěbytného fenoménu lidové výtvarné kultury. Ovšem pouze některá z nich se mohou pochlubit rozsáhlejšími a reprezentativními kolekcemi. K nim bezesporu náleží muzeum v Prostějově, jehož pozoruhodný fond se utvářel od počátků existence samotné instituce a časem zahrnul také výsledky sběratelské aktivity předních národopisných a kulturních osobností hanáckého regionu (například Františky Xavery Běhálkové, Jana Zbořila aj.). Obsahuje podmalby na skle, které byly vytvořeny v časovém rozmezí od poslední čtvrtiny 18. až do 20. století a které v nedávné době prošly náročným restaurováním. To přineslo obdivuhodné výsledky: z poškozených obrazů vytvořilo ucelenou kolekci mimořádné historické a umělecké hodnoty. V celém prostějovském souboru dominují podmalby moravské provenience, zastoupené vskutku skvostnými ukázkami nejznámějších moravských dílen. Jejich převaha potvrzuje obecně přijímanou domněnku, že na území Moravy nacházely uplatnění hlavně domácí dílny. Podle dosavadních zjištění působily nejvýznamnější z nich v Ždánicích a okolí, dále na střední a severní Moravě. Kolekce umožnila prohloubit dosavadní poznatky o moravské produkci, neboť obsahuje řadu jejích výtvarně i ikonograficky zajímavých dokladů. Kromě nich v prostějovském regionu nalézaly odbyt také produkty z geograficky vzdálenějších výroben působících na Českomoravské vrchovině, v severních Čechách nebo sousedním Slezsku. Evangelíkům byly určeny tzv. písmové obrazy domácí provenience. Ve srovnání s mnoha moravský-

Svatý kout ve stálé expozici MGP, foto František Spáčil, 2022

Pohled do výstavy Malované nebe v MGP, foto František Spáčil, 2022

mi muzejními institucemi se však do prostějovského muzea dostalo jen málo výrobků z Kladska nebo jihočesko-rakouského pohraničí; k objasnění této skutečnosti by však bylo třeba podrobnějšího průzkumu. Prostějovská sbírka obsahuje z uvedených dílenských okruhů zejména velmi hodnotné příklady nejstarší moravské produkce – tzv. skupiny šípkových růží a tulipánů z konce 18. a počátku 19. století. Vedle poměrně častých vyobrazení sv. Jiří a sv. Martina nebo Božího hrobu vynikne atraktivní obraz Panny Marie Svatotomské (Starobrněnské), který odráží postavení poutní madony z konce 18. a počátku 19. století. Tehdy představoval chrám na Starém Brně se zázračným mariánským obrazem frekventované poutní místo pro Brno a širší okolí. Kolekce zahrnuje rovněž pozoruhodné ukázky činnosti malířů ždánického okruhu. Mezi nimi upoutají pozornost expresivní podmalby tzv. malíře huňatých obočí (zejména Trojice Bolestná,

Pět ran Krista Pána, sv. Anna Samotřetí) a jeho dílny (horizontálně situovaná serpentinová kompozice Cesty na Golgotu). Mezi čtyřmi podmalbami tzv. malíře zvlněných obočí zaujme pro danou skupinu výjimečné ztvárnění Panny Marie Čenstochovské, zatímco obraz Piety Sloupské dokládá často prováděné téma vyjadřující lokální vazby. Originální a naivně půvabný projev malíře vysoko vyklenutých obočí reprezentují vyobrazení sv. Anny Samotřetí, Panny Marie Mariazelské a na Moravě oblíbené scény z legendy o sv. Jenovéře Brabantské a sv. Isidorovi. Prostějovské muzeum vlastní též menší soubor prací tzv. malíře zalomených obočí, posledním bádáním ztotožněného s malířem Ignácem Güntherem, jehož dílna působila v Lošticích v třetí čtvrtině 19. století (tzv. kartušové obrázky). S jeho tvorbou souvisejí působivé vícefigurální kompozice (Zasnoubení Panny Marie, scény z legendy o sv. Jenovéře). Muzeum rovněž uchovává

několik obrazů závěrečné vývojové etapy jihomoravských podmaleb na skle z poslední čtvrtiny 19. století. V poměru k zmiňovaným dílnám se v prostějovském fondu dochoval poměrně vysoký počet podmaleb se zrcadlovým pozadím. K nim patří zejména dvě desítky severočeských, sklářskými technikami zdobených obrazů s jednotlivými světeckými postavami a se šesti zastaveními Křížové cesty. Vzhledem k poměrně omezenému výskytu nabývá na důležitosti skupina sedmi moravských zrcadlových obrazů s figurami jednotlivých světců, vykazujících pro daný druh podmaleb typické schéma, od nichž se celkovým pojetím odlišuje poslední doklad se scénou Poslední večeře. Z ikonografického hlediska zaujme v prostějovské sbírce motiv sv. Anny Samotřetí, který je reprezentován sedmi podmalbami, což je ve srovnání s ostatními muzejními kolekcemi poměrně neobvyklé. Mnohem častěji se setkáme s vyobrazením sv. Anny při výuce Panny Marie v podobě mladé dívky. Zachované výtvary jen potvrzují výjimečné postavení sv. Anny mezi patrony a všeobecnou úctu věřících k světici jako ochránkyni matek, manželství nebo šťastného porodu a patronce mnoha profesí – horníků, mlynářů, truhlářů, tkalců, krejčích, provazníků a také čeledínů. V prostějovském souboru zastupují dané téma obrazy čtyř moravských dílenských okruhů, mezi nimiž zaslouží pozornost zejména pozoruhodné projevy ždánického tzv. malíře huňatých obočí a tzv. malíře vysoko vyklenutých obočí, jež nesporně patří k nejhodnotnějším dílům sbírky. Dále lze vyzvednout výjimečný obraz Litanie loretánské znázorňující modlitbu, jež představuje významnou součást mariánské spirituality. Ve střední části plochy je zachycena Panna Maria Loretánská a pod ní dvouramenný kříž se znamením Pěti ran Krista Pána, které z obou stran provází více než padesát ilustrovaných invokací s německým textem. Výtvarná stránka podmalby prozrazuje rukopis autora z okruhu tzv. malíře zvlněných obočí z první třetiny 19. století. Uvedený obraz se v českých muzeích zachoval jen v několika exemplářích: dvakrát v provedení tzv. malířů černých kontur a jednou tzv. malíře vysoko vyklenutých obočí. Vzhledem k jedinečnosti tématu je možné upozornit na další obraz s námětem doloženým mezi zlidovělymi podmalbami na skle pouze několika příklady. Jde o uplatnění cyrilometodějské tematiky

a znázornění legendistického Křtu knížete Bořivoje či Svatopluka. Předloha obrazu vznikla přepisem grafických děl vytvořených podle pláten barokních malířů z poloviny 18. století (například Jana Kryštofa Handkeho). Dosti komplikovaná předloha je provedena na hranici technických možností lidových tvůrců. Pro jejich pojetí je příznačné, že zachycená orlice ztrácí svůj původní heraldický smysl a blíží se reálnému znázornění dravého ptáka. Obraz byl patrně namalován v některé z dílen na západě Moravy nebo na Českomoravské vrchovině v druhé čtvrtině 19. století, tedy ještě před nástupem programové podpory cyrilometodějského kultu, která následně určila odlišný způsob zobrazování obou světců. Jiný dosti výjimečný druh obrazů zastoupený v prostějovské sbírce představuje podmalba určená pro evangelíky. Reprezentuje tzv. písmové obrazy, jež zpravidla obsahovaly citáty biblických textů nebo připomínku vydání tolerančního patentu. Prostějovský obraz se řadí do druhé skupiny. Vydání tolerančního patentu v roce 1781 zanechalo v myslích a srdcích nekatolíků vděčnost a lásku k císaři Josefu II., a proto byly na památku této události malovány na skle nebo papíru nástěnné parafráze tolerančního patentu. Jde jen o shodu okolností, že městečko Ždánice, považované za centrum moravského lidového malířství na skle, leželo právě v regionu se silným zastoupením evangelického obyvatelstva. Zdejší malíři tak prováděli zakázky i pro obyvatele nekatolické konfese. Uvedenou skutečnost dokládá rovněž zmíněný obraz, jehož detaily vykazují znaky rukopisu tzv. malíře vysoko vyklenutých obočí z první třetiny 19. století. Rozsahem středně velká sbírka podmaleb na skle v prostějovském muzeu (přes 120 exemplářů) zaujímá mezi moravskými muzejními kolekcemi důležité postavení. Nepochybně proto, že obsahuje reprezentativní ukázkou moravské produkce, jejíž kvalita a význam přesahují regionální hranice. Dokládá lokální uplatnění podmaleb na skle, jejichž tematika zároveň vypovídá o náboženském životě zdejších lidových vrstev. Sledování pohybu podmaleb na skle také naznačuje směry komunikace mezi jednotlivými regiony v minulosti. Na závěr je třeba uvést, že prostějovská sbírka rovněž prokazuje, že bez soustavné konzervátorské a restaurátorské péče není možné výtvarné hodnoty pomaleb na skle uchovat a předat příštím generacím.

KATALOG

Luboš Kafka, Jitka Vybíralová Gajdošíková

KORUNOVÁNÍ PANNY MARIE

Na děleném okrovém a modrém pozadí je v orámování z květů růží, tulipánů a rokají znázorněn výjev korunovace Panny Marie Nejsvětější Trojicí. Korunování představuje jeden z nejoblíbenějších narativních motivů z mariologického cyklu. Výroční připomínkou Korunování Panny Marie za královnu nebes je svátek Panny Marie Královny (22. 8.).

širší Brněnsko
dílna dekoru růží a tulipánů
okolo roku 1800
celkové rozměry 53,5 × 40,5 cm
šířka rámu 4 cm
rám nový
restaurováno
inv. č. 011301

SV. MARTIN

Obraz zachycuje výjev z legendy o sv. Martinovi, který se jako voják rozdělil o svůj plášť s polonahým žebrákem. Světec byl uctíván nejširšími vrstvami věřících jako patron vojáků a jezdců. V agrárním prostředí byl velmi důležitý jeho ochranný vliv nad koňmi a husami.

širší Brněnsko
dílna dekoru růží a tulipánů
konec 18. století
celkové rozměry 50 × 37 cm
šířka rámu 5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011310

BOŽÍ HROB

V oltářní mense pod červeným baldachýnem spočívá mrtvé tělo Krista adorované dvojicí andělů. Nad tumbou je zobrazen kříž, monstrance a vázy s květinami. Zobrazení Božího hrobu je připomínkou Kristovy mučednické smrti a symbolem spásy lidstva. Jako takové je jedním z velmi frekventovaných motivů v lidové malbě na skle.

širší Brněnsko
okruh dílny dekoru růží a tulipánů
konec 18. století
celkové rozměry 38 × 55 cm
šířka rámu 5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011355

PANNA MARIA SVATOTOMSKÁ

Matka Boží Starobrněnská je zobrazena v černém rouchu. V levé ruce drží Ježíška. Kult Panny Marie Svatotomské, zvané rovněž Starobrněnská, byl původně spojen s brněnským augustiniánským klášterem a kostelem Zvěstování Panně Marii a sv. Tomáše. Jde o typ byzantské černé madony Hódegetrie. Tuto ikonu daroval kostelu císař Karel IV. Dnes je uctívána v bazilice Nanebevzetí Panny Marie na Starém Brně. Zobrazení je příznačné pro ranou vrstvu jihomoravské produkce podmaleb na skle. V pozdějších etapách vývoje se dané téma prakticky nevyskytuje.

širší Brněnsko
dílna dekoru růží a tulipánů
konec 18. století
celkové rozměry 58,6 × 41 cm
šířka rámu 5,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011356

SV. JIŘÍ A SV. MARTIN

Na modrém pozadí jsou mezi třemi červenými tulipány zrcadlově komponováni dva jezdci na koních. Sv. Jiří ve zlatém brnění zabíjí draka a sv. Martin se o svůj plášť dělí se žebrákem. Mezi jezdci je na pozadí zobrazena pohanská princezna, kterou měl sv. Jiří podle legendy zachránit před drakem. Sdružená vyobrazení těchto světců, ochránců koní („svatých se čtyřma ušima“), patřila mezi oblíbené náměty několika výrobních oblastí.

širší Brněnsko
dílna dekoru růží a tulipánů
konec 18. století
celkové rozměry 40,5 × 57,5 cm
šířka rámu 4 cm
rám nový
restaurováno
inv. č. 011369

SVATÉ PUTOVÁNÍ

Obraz Svaté putování znázorňuje Svatou rodinu na cestě do jeruzalémského chrámu nebo na zpáteční cestě z Jeruzaléma. Jde o symetrickou kompozici s dvanáctiletým Ježíšem uprostřed. Sv. Josef drží v ruce snítku lilií, nad postavami se klene rostlinný ornament. Znázornění Svaté rodiny lze chápat jako pozemskou paralelu k Nejsvětější Trojici na nebesích.

Českomoravská vrchovina
první třetina 19. století
celkové rozměry 57 × 40 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011305

SV. BARBORA

Polopostava sv. Barbory drží kalich s hostií v pravé ruce. Značnou část pozadí zaujímá kruhová aureola s rokaji a rostlinný dekor. Světiče byla velmi uctívána již ve středověku. Spolu se sv. Kateřinou a sv. Markétou vytváří trojici hlavních svatých panen a je jedním ze Čtrnácti svatých pomocníků. Těšila se zvláštní úctě jako patronka proti náhlé smrti, bleskům či požárům. Z tohoto důvodu se stala mj. ochránkyní havířů, dělostřelců a dalších rizikových povolání.

Českomoravská vrchovina
první třetina 19. století
celkové rozměry 47×43 cm
šířka rámu 5 cm
rám nepůvodní novodobý
nerestaurováno
inv. č. 011319

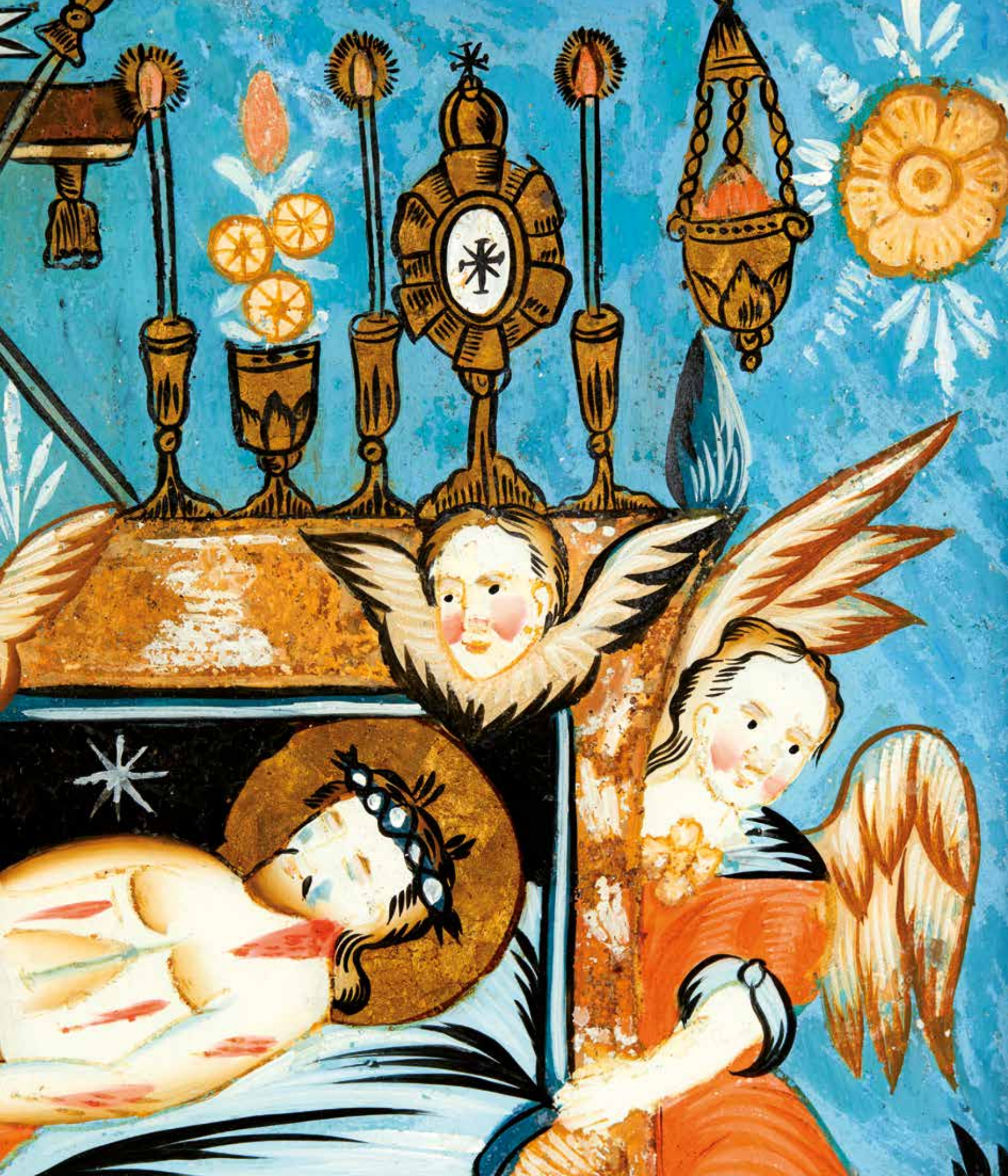

BOŽÍ HROB

Na modrém pozadí v oltářní mense leží mrtvé tělo Krista adorované dvojicí andělů, nad mrtvým Ježíšem se vznášejí tři okřídlené hlavičky andílků, na oltáři jsou postaveny kříž, svícny, monstrance a vázy s květinami, po stranách hoří věčná světla. K vysoké četnosti tématu přispěly mj. velkopáteční instalace Božích hrobů v sakrálních stavbách, které se staly jedním z hlavních atributů oslav Velikonoc, nejvýznamnějšího svátku církevního kalendáře.

Českomoravská vrchovina
první třetina 19. století
celkové rozměry 40 × 56,7 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011322

SV. FRANTIŠEK Z ASSISI

Polopostava sv. Františka v řádovém oděvu se sklání nad oltářní mensou či pultem s knihou, lidskou lebkou a krucifixem. Pozadí člení ozdobný rámeček z rokají, květů a vinného hroznu. Sv. František z Assisi zvaný též Serafínský proslul jako zakladatel žebavého řádu františkánů. Je uctíván jako patron chudých, krejčích, soukeníků nebo obchodníků.

Českomoravská vrchovina – střední Morava (?)
 první polovina 19. století
 celkové rozměry 60 × 43 cm
 šířka rámu 6 cm
 rám původní
 restaurováno
 inv. č. 011326

SV. ANNA SAMOTŘETÍ Z ANNABERGU

Téma je zobrazeno v podobě symetrické kompozice dvou dospělých sedících žen, sv. Anny a Panny Marie, které drží na klíně Ježíška. Sv. Anna se zařadila mezi nejuctívanější svaté. Jako matka Panny Marie a babička Ježíše Krista byla patronkou rodinného života, matek a prarodiček, manželského svazku či šťastného porodu. Kult ikonografického typu sv. Anny Samotřetí byl zvláště silný ve středověku. V době baroka ho vystřídal kult sv. Anny Učitelky.

Českomoravská vrchovina
první polovina 19. století
celkové rozměry 48 × 34 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám původní
nerestaurováno
inv. č. 011329

BOŽÍ HROB

Na bílém pozadí leží v oltářní mense mrtvé tělo Krista adorované anděly. Ve středu obrazu se pod křížem vznáší hlavička andílka, po stranách jsou zobrazeny svícny, monstrance a vázy s květy. Horní část podmalby zdobí květinový dekor.

Českomoravská vrchovina
první třetina 19. století
celkové rozměry 36 × 51 cm
šířka rámu 4 cm
rám nepůvodní novodobý
nerestaurováno
inv. č. 011332

SV. KATEŘINA

Na modrém pozadí je umístěna postava sv. Kateřiny. Světice drží meč a palmovou ratolest a opírá se o kolo. Sv. Kateřina Alexandrijská je patronkou panen, učitelů, studentů a profesí pracujících s kolem. Spolu se sv. Barborou a sv. Markétou tvoří trojici hlavních svatých panen a řadí se s nimi mezi Čtrnáct svatých pomocníků. Připsání podmalby na Českomoravskou vrchovinu není zcela jednoznačné. Od tamní typické produkce se odlišuje silnými konturami a méně kultivovanou výtvarnou formou.

Českomoravská vrchovina nebo severovýchodní Morava
první polovina 19. století
celkové rozměry 53 × 37,5 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011334

SV. ANNA SAMOTŘETÍ

Sv. Anna Samotřetí se dvěma malými dětmi v náručí je zobrazena na bílém pozadí dekorovaném květinovým ornamentem. Tento ikonografický typ byl uctíván na řadě poutních míst, např. na proslulém vrchu Kreuzberg na bavorsko-českých hranicích či na dolnoslezské Góře Św. Anny.

Českomoravská vrchovina
první třetina 19. století
celkové rozměry 60 × 44 cm
šířka rámu 6 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011349

VERAIKON

Obličej Krista je lemován podkovovitou mandorlou a kruhovou svatozáří, kterou obklopují květy krémových růží a červených tulipánů. Veroničina rouška s otiskem Kristovy zmučené tváře, tzv. Veraikon (z latinsko-řeckého vera eikón, pravý obraz) je jednou z nejvýznamnějších křesťanských relikvií. Její originál je uctíván v římské bazilice sv. Petra. Značné proslulosti dosáhla rovněž řada filiálních poutních kultů, v Čechách např. v Jaroměřicích u Jevíčka.

Českomoravská vrchovina
první třetina 19. století
celkové rozměry 59 × 43 cm
šířka rámu 6 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 017060

SV. ANNA SAMOTŘETÍ

Vyobrazení sv. Anny Samotřetí náleží k ikonografickému typu zralé ženy se dvěma malými dětmi v náručí. Bílé pozadí je zdobeno dekorem velkých červených květů a poupat, který je pro tvůrce obzvlášť příznačný.

jižní Morava – Ždánice
malíř huňatých obočí
první třetina 19. století
celkové rozměry 32 × 28 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011299

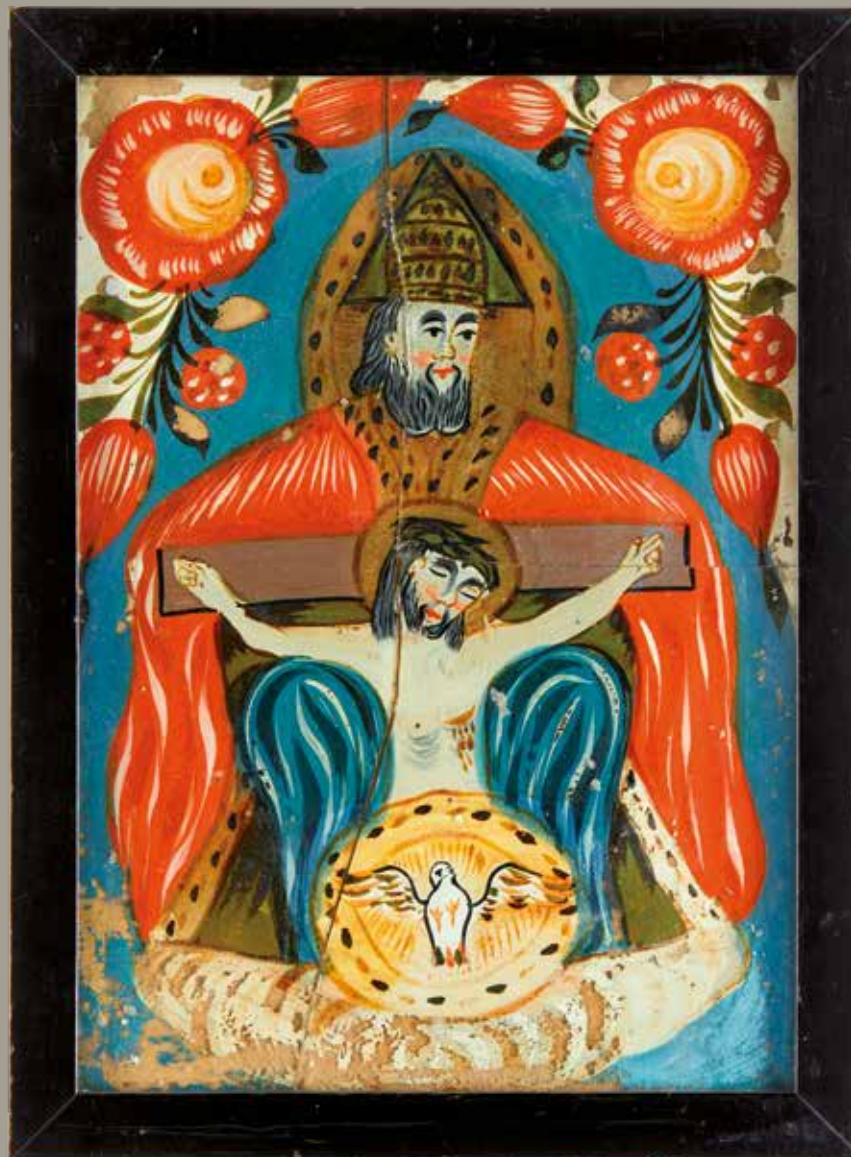

NALEZENÍ SV. JENOVÉFY

Jeden z výjevů legendy o sv. Jenovéfě zobrazuje setkání světice s manželem hrabětem Siegfriedem, který ji a jejich malého syna objevil na lovu po letech odloučení. Bílé pozadí zdobí květinové motivy s atypicky zeleně konturovanými květy. Při spodním okraji štítek s nápisem „Sw. Genofefa“. Sv. Jenovéfa Brabantská je fiktivní světice, často zaměňovaná za reálnou sv. Jenovéfou Pařížskou. V lidovém prostředí však doznala značné popularity. Stala se zosobněním manželské věrnosti, lásky a odpuštění.

jižní Morava – Ždánice
malíř huňatých obočí
první polovina 19. století
celkové rozměry 40 × 56 cm
šířka rámu 3,7 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011306

NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE BOLESTNÁ

Na děleném modrém a bílém pozadí je vyobrazena ve vertikální kompozici Nejsvětější Trojice Bolestná s ústřední postavou trůnícího Boha Otce, který koleny svírá břevno kříže s Ukřižovaným Ježíšem. Nestarší doklady znázornění tohoto ikonografického typu nazývaného též Trůn milosti (něm. Gnadenstuhl) pocházejí z 12. století. Kult Nejsvětější Trojice Bolestné byl zvláště silný ve středověku. Ve střední Evropě se o šíření jeho věhlasu zasloužilo rakouské poutní místo Sonntagberg.

jižní Morava – Ždánice
malíř huňatých obočí
první třetina 19. století
celkové rozměry 34,5 × 25,5 cm
šířka rámu 2,5 cm
rám původní
nerestaurováno
inv. č. 011375

PĚT RAN KRISTA PÁNA

Podmalba zobrazuje kříž s tzv. Pěti ranami Krista Pána – ruce a nohy se stopami po hřebech a hlava Ukřižovaného s trnovou korunou. Motiv doplňují tzv. Arma Christi, nástroje Kristova umučení (kopí, tyč s houbou, kohout a sloup bičování). Uctívání Pěti ran Krista Pána souvisí se středověkou mystikou. O jeho šíření se zasloužili mj. Bernard z Clairvaux a sv. František z Assisi. Nejstarší vyobrazení Arma Christi pochází z 9. století. V průběhu vývoje se počet symbolů ustálil na třiceti.

jižní Morava – Ždánice
malíř huňatých obočí
první třetina 19. století
celkové rozměry 57 × 42 cm
šířka rámu 5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011385

SV. APOLENA

Na děleném modrém a bílém pozadí je vyobrazena světice s účesem bohatě zdobeným perlami a květy. V pravé ruce drží kleště s vytrženým zubem, symbolem jejího mučení. Výjev je orámován půlvěncem z modrých květů a tulipánů. Panna a mučednice sv. Apolena zahynula pro křesťanskou víru v polovině 3. století n. l. Je patronkou proti bolestem zubů a zubařů.

jižní Morava – Ždánice
malíř huňatých obočí
první třetina 19. století
celkové rozměry 53 × 40 cm
šířka rámu 5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011388

SV. BARBORA

Sv. Barbora drží v ruce palmovou ratolest a kalich s hostií jako své hlavní atributy. Dělené pozadí je bohatě dekorováno rámcem z rokají a květinovým dekorem.

jižní Morava – Ždánice
 širší okruh *malíře huňatých obočí*
 první polovina 19. století
 celkové rozměry 57 × 41 cm
 šířka rámu 4 cm
 rám nový
 restaurováno
 inv. č. 011307

SV. PETR A SV. PAVEL

Na bílém pozadí je zobrazen sv. Pavel s mečem a sv. Petr s klíči od církve či nebeské brány a kohoutem, symbolem Petrova trojího zapření Krista. Podmalba připomíná díla malíře huňatých obočí, zahrnutí do jeho okruhu není zcela jisté. Společné slavení výroční připomínky obou světců údajně vychází z toho, že dne 29. 6. roku 258 došlo ke společné translokaci jejich ostatků ze hřbitova, na němž byli pohřbeni. Památce světců jsou mj. zasvěceny dvě z nejvýznamnějších křesťanských bazilik.

jižní Morava – Ždánice
 širší okruh malíře huňatých obočí
 druhá čtvrtina 19. století
 celkové rozměry 40 × 53 cm
 šířka rámu 5 cm
 rám původní
 restaurováno
 inv. č. 011344

PALUS

NEJSVĚTĚJŠÍ SRDCE JEŽÍŠE KRISTA

Na bílém podkladě je zobrazena postava Krista s odhalenou hrudí a planoucím srdcem. Tradice symbolického znázornění Nejsvětějšího Srdce Ježíše Krista jako hořícího srdce s trnovou korunou sahá až do 12. století. Figurální vyobrazení Ježíše se srdcem na hrudi je mladšího data. Ve slohovém umění bylo téma ve větší míře frekventované od 17. století. V lidovém prostředí jeho velká obliba v podobě barvotisků přežívala hluboko do 20. století.

jižní Morava – Ždánice
okruh *malíře huňatých obočí*
po polovině 19. století
celkové rozměry 54,5 × 41 cm
šířka rámu 5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011350

CESTA NA KALVÁRII

Narativní výjev znázorňuje Kristovu cestu od bran Jeruzaléma na Golgotu. Kromě Krista nesoucího kříž obsahuje řadu figurální stafáže, např. Pannu Marii, sv. Veroniku, vojáky, biřice, zločince, jezdce na koních, židovské duchovní a hodnostáře. Podmalba se řadí do velmi výpravné a reprezentativní skupiny tzv. serpentinově komponovaných křížových cest. Tyto obrazy spojující několik stěžejních pašijových motivů vznikaly zejména na území jižní a střední Moravy.

jižní Morava – Ždánice
okruh malíře huňatých obočí
první polovina 19. století
celkové rozměry 38 × 51 cm
šířka rámu 4 cm
rám nový
restaurováno
inv. č. 011380

SV. FRANTIŠEK

Sv. František se v obloukovém výklenku modlí u kříže s lidskou lebkou. Vrchol oblouku korunuje medailon s mariogramem. Vnější modré pozadí je zdobeno červenými květy.

jižní Morava – Ždánice
okruh *malíře huňatých obočí*
první polovina 19. století
celkové rozměry 53 × 40 cm
šířka rámu 4,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011384

SV. ANNA SAMOTŘETÍ

Na bílém pozadí je znázorněna sv. Anna náležející k ikonografickému typu dospělé ženy se dvěma malými dětmi v náručí. Pozadí zdobí květinový dekor s růžemi, který je pro malíře typický.

jižní Morava – Ždánice
okruh *malíře huňatých obočí*
první polovina 19. století
celkové rozměry 38 × 27 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011398

SV. ANNA SAMOTŘETÍ

Téma je znázorněno v podobě ikonografického typu sv. Anny Samotřetí z rakouského Annabergu. Horní část výjevu zdobí rostlinný dekor s tulipány. Předlohou podmalby je zázračné sousoší sv. Anny z poutního místa Annaberg, které se nachází na tzv. svaté cestě z Vídně do Mariazell.

Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko
malíř *vysoce klenutých obočí*
první polovina 19. století
celkové rozměry 30 × 47 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011311

ANDĚLSKÁ ORBA SV. ISIDORA

Výjev zobrazuje známý motiv legendy o sv. Isidoru Madridském. Za zbožného čeledína zorali pole andělé, aby se světec mohl zúčastnit bohoslužby a nebyl svým pánem ztrestán za nedodržení pracovních povinností. V popředí výjevu je zobrazen přihlížející světec a dvojice andělů orajících pluhem s koňským záprahem. V pozadí veduta krajiny se dvěma postavami. Světec se zvláštní úctě těšil v agrárním prostředí, kde byl uctíván jako patron rolníků, ochránce dobré úrody a proti suchu.

Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko
malíř vysoce klenutých obočí
první polovina 19. století
celkové rozměry 55 × 39 cm
bez rámu
nerestaurováno
inv. č. 011312

SV. ANNA SAMOTŘETÍ

Obraz je replikou ikonografického typu sv. Anny Samotřetí z rakouského Annabergu. Snítka se třemi květy tulipánu odkazuje na svatotrojiční symboliku.

Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko
malíř vysoce klenutých obočí
první polovina 19. století
celkové rozměry 52 × 36 cm
šířka rámu 4 cm
rám nový
restaurováno
inv. č. 011314

POHŘEB SV. JENOVÉFY

Dojemně laděná scéna pohřbu sv. Jenovéfy je jedním z častých výjevů legendy o této světici. Těhotnou Jenovéfu, jejíž manžel odjel do války, křivě obvinil z nevěry správce Golon a vyhnal ji do lesů. Po letech ji náhodně objevil její manžel při lovu a světi-ce se mohla vrátit na své sídlo. Následkem prožitých útrap však záhy zemřela. Na poslední cestě je rakev s Jenovéfou doprovázena manželem Siegfriedem, synem Bolesťínem, laní, jež ho kojila, duchovními a hraběcí družinou.

Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko
malíř vysoce klenutých obočí
první polovina 19. století
celkové rozměry 42 × 57 cm
šířka rámu 5,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011328

KULTOVNÍ OBJEKTY Z RAKOUSKÝCH POUTNÍCH MÍST

Ústředním motivem obrazu je replika trůnící Panny Marie Mariazellské, nad níž je vyobrazena Největější Trojice ze Sonntagbergu. Po stranách jsou medailony s Pannou Marií z chrámové pokladnice v Mariazell a Pietou z Maria Taferl. Slavné rakouské poutní místo Mariazell, kde byla uctívána románská socha tzv. Magna Mater Austriae, Velká matka Rakouska, představovalo od baroka cíl tradičních vícedenních poutí obyvatel Moravy. Cestou konali poutníci zastávky v Sonntagbergu a Maria Taferl.

Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko
malíř vysoce klenutých obočí
první polovina 19. století
celkové rozměry 63 × 47 cm
šířka rámu 6 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011333

NALEZENÍ SV. JENOVÉFY

Obraz znázorňuje opětovné shledání světice s manželem za přítomnosti jejich syna Bolestína, laně a lovce na koni. Okruh výjevů znázorňující jednotlivé momenty z Jenovéfiny legendy je mimořádně zajímavý. Zahrnuje loučení Jenovéfy s manželem, její vyhnání z hradu, pokus o zabití v lese, vyobrazení světice s malým synkem a laní před jeskyní, shledání s manželem a návrat na hrad. Cyklus se uzavírá motivem pohřbu světice.

Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko
okruh *malíře vysoce klenutých obočí*
první polovina 19. století
celkové rozměry 37,5 × 53 cm
šířka rámu 4 cm
rám nepůvodní novodobý
nerestaurováno
inv. č. 011408

POSLEDNÍ VEČEŘE PÁNĚ

Výjev Poslední večeře Páně se odehrává v náznaku honosného interiéru se sloupy. Vně sloupů jsou umístěny květinové snítky. Při dolním okraji je černá páska s nápisem „DAS LEZTE ABENTMAHL.“ Kompozice výjevu je ovlivněna freskou Leonarda da Vinci v refektáři dominikánského kláštera Santa Maria delle Grazie v Miláně. Připomíná ustanovení eucharistie o Zeleném čtvrtku, kterým se otevírají Velikonoce.

Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko
tvůrce z okruhu malíře vysoce klenutých obočí
druhá čtvrtina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím –
imitace sklářských podmaleb
celkové rozměry 43 × 31 cm
šířka rámu 2 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011342

LORETÁNSKÁ LITANIE

Uprostřed výjevu je zobrazena Matka Boží Loretánská, pod níž je dvojitý kříž s požehnáním sv. Benedikta. Okolo výjevu je umístěno 51 drobných vyobrazení mariánských invokací (prosebných vzývání Panny Marie) s německými názvy. Litanie náleží k orálním projevům doprovázejících průvody, pouť a specifické pobožnosti, např. květnové mariánské pobožnosti. Základ loretánské litanie se vytvořil ve 13. století. Její dnešní podoba byla kodifikována v 16. století.

Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko
malíř zvlněných obočí
první polovina 19. století
celkové rozměry 62 × 46 cm
šířka rámu 2 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011336

Tricelerisen

crifte erhere
unc

gottvatter
von himmel

gott sohn erle
ser der woldt

gott heiliger
geist

heiliger dre
ikeit eini

heilige maria

h: gottes geb
rekin

h: Jungfraw
Jungfrauen

mutter chrisi

mutter der gott
lichen gnaden

du meineste
mutter

du m
fes

du ungeschwä
te mütter

du unbeflechte
mütter

du blühende
mütter

du wunderba
liche mütter

du mütter
schöpfers

du mütter des
erlebens

du alterweife
Jungfrau

du ermdines
Jungfrau

du lobwürdige
Jungfrau

du mögliche
Jungfrau

du gütige
Jungfrau

du getreue
Jungfrau

du spiegel der
gerechtigkeit

du sitz der
weisheit

du erforsche uns
fres heils

du geistliches
gefäß

du ermd
gefäß

du firtreffliche
geförder ande

du geistlicher
Rosen

du thür der
güte

du helfer beine
thür

du goldenes
haus

du reich
vundes

du pflicht des
sim

du morgen
stern

du heil der
kronen

In Romo Conliende süp

du süßlich der
sünder

du trösterin
der betribten

du hilfe
christen

PANNA MARIA ČENSTOCHOVSKÁ

Polopostava černé Panny Marie s žehnajícím Ježíškem je oděna v bílé roucho bohatě zdobené červenými květy. Panna Maria Čenstochovská náleží k typu Hódegetrie. Tato ikona, jejíž původ spojuje legenda se sv. Lukášem a která je uchovávána v klášteře na Jasné Hoře v polské Čenstochové, náleží mezi nejuctívanější mariánská zobrazení. Již v 17. století byla prohlášena za Královnu Polska. Od r. 1931 je připomínána v liturgickém kalendáři zvláštním svátkem Panny Marie Čenstochovské.

Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko
malíř zvlněných obočí
polovina 19. století
celkové rozměry 57×40 cm
šířka rámu 5,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011338

SV. JAN NEPOMUCKÝ

Sv. Jan Nepomucký v kněžském rouchu s krucifixem a ratolestí v ruce je zobrazen se stylizovaným Karlovým mostem a řekou v pozadí. Andílek stojící vedle postavy si v gestu mlčení pozvedá ruku k ústům. Kult „národního“ světce a jednoho z českých zemských patronů sv. Jana Nepomuckého výrazně přesáhl hranice českých zemí i někdejší habsburské monarchie. Sv. Jan se mj. stal ochráncem proti povodni a pomluvám, patronem mostů, vorařů, mlynářů, kněží či strážcem zpovědního tajemství.

Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko
malíř zvlněných obočí
první polovina 19. století
celkové rozměry 55,5 × 41 cm
šířka rámu 6 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011339

BOŽÍ HROB

Na bílém pozadí je vyobrazení Božího hrobu s mrtvým tělem Krista v oltářní mense adorované dvojicí andělů a trojicí okřídlených hlaviček andílků. Na oltářní mense stojí kříž monstrance, svícny a vázy s květinami, po stranách visí věčná světla. Pod rakví soubor Arma Christi (mj. Veroničina rouška, kostky, žebřík a sloup bičování).

Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko
malíř zvlněných obočí
první polovina 19. století
celkové rozměry 44 × 66 cm
šířka rámu 6 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011386

PIETA SEDMIBOLESTNÁ SLOUPSKÁ

Panna Maria se sedmi meči v hrudi a mrtvým Ježíšem na klíně je zobrazena na bílém pozadí bohatě dekorovaném girlandou z červených květů. Jednotlivé typy piet uctívané na řadě poutních míst lze rozlišit zejména na základě polohy těla Krista a gest rukou Panny Marie. Hlavní identifikační znak Sloupské Piety představují ruce Panny Marie sepnuté k modlitbě nad tělem Ježíše. Sedm mečů v Mariině hrudi symbolizuje sedm mariánských bolestí nad ztrátou syna.

Ždánice – širší Brněnsko – Boskovicko
malíř zvlněných obočí
první polovina 19. století
celkové rozměry 53 × 37,5 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám nepůvodní novodobý
restaurováno
inv. č. 011403

TOLERANČNÍ PATENT

Text připomínající toleranční patent císaře Josefa II. je umístěn v kartuši korunované medailonem se znakem Josefa II. (dvouhlavý orel s iniciálami J. II a řádem zlatého rouna). V rostlinném dekoru se uplatňují vinné hrozny jako symboly eucharistie. Podmalby pro evangelické odběratele bývaly složeny z dominantní textové složky doplněné rostlinným ornamentem. Převažovaly citáty z Písma, např. úryvky žalmů. K velmi oblíbeným náležely připomínky tolerančního patentu vydaného 13. 10. 1781.

jižní Morava – Ždánice
první třetina 19. století
celkové rozměry 58 × 44 cm
šířka rámu 5,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011335

Cysar Rimski ga gsem wam wasse Křaboženstwi
z Milosti Boží powolil, který pilne zachowawegte
a swobodného vžiwegte, a zato Hospodinu děkugte
nebo wam učinil proměmi w zawegte chwalí
geho gmenú Prawdu Boží před Něma
ma, kterú pilne zachowawegte a nau-
me galožto na wasseho Dobrodince často
sobě spomínegte, žeste toho dočkali co sobě wa-
sse předtowi od dawna winšowali, Udež
wam Hospodin abije to zachowali Boha
ctili, a chwalili až na wěky
amen.

KŘEST KNÍŽETE SV. CYRILEM A SV. METODĚJEM

Výjev znázorňuje křest knížete svatými Cyrilem a Metodějem. Scéna je zasazena do architektury s květinovým pozadím. Jedná se o jedinečný motiv podmaleb na skle, který se vyskytuje pouze v několika exemplářích v muzeích v Kloboukách u Brna, Opavě a ve Šlapanicích u Brna. Malíř je rovněž autorem následujícího zobrazení Panny Marie Vranovské a sv. Floriána.

jižní Morava – širší Brněnsko
první polovina 19. století
celkové rozměry 57 × 43 cm
šířka rámu 4,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011302

PANNA MARIA VRANOVSKÁ

Panna Maria je vyobrazena v dívčím věku s růžencem kolem krku a sepjatýma rukama. Na modrém pozadí vyniká dekor z červených květů růží, třešňových květů a poupat tulipánů. Jde o ikonografický typ Panny Marie Klasové, tedy Madony v naději očekávající narození Spasitele. Zobrazení je replikou známé zázračné gotické sochy z poutního místa Vranov u Brna.

jižní Morava – širší Brněnsko
polovina 19. století
celkové rozměry 51 × 37 cm
šířka rámu 4,2 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011348

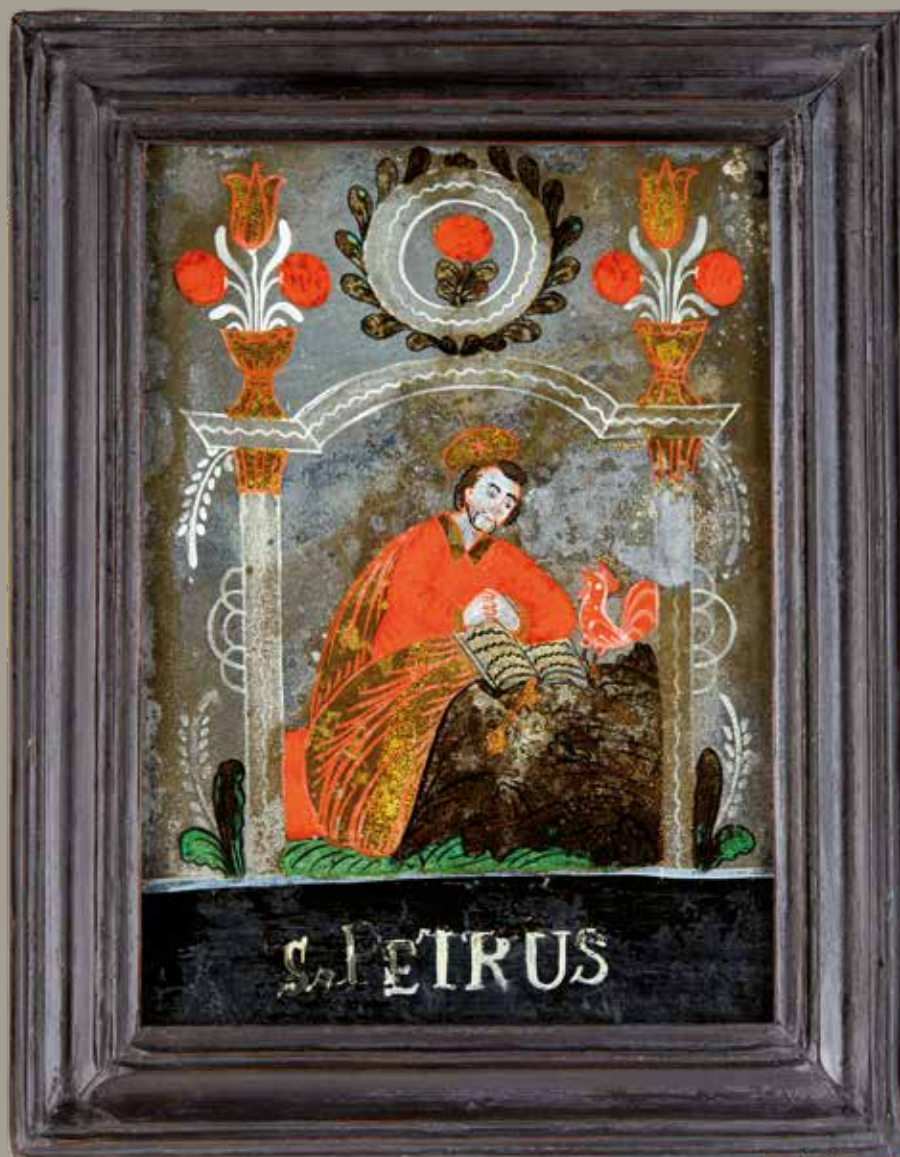

SV. FLORIÁN

Sv. Florián ve stejnokroji římského legionáře zalévá z vědra hořící dům. Modré pozadí kolem postavy světce zdobí rostlinné ornamenty z bílých a červených kvítků. Světec umučený v Lorchu na území dnešního Rakouska se stal ochráncem proti nebezpečí ohně a vody, bouří a neúrodě. Zároveň je patronem hasičů, hrnčířů, kovářů, kominíků či sládků.

jižní Morava – širší Brněnsko
první polovina 19. století
celkové rozměry 49,5 × 36 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám nepůvodní novodobý
restaurováno
inv. č. 011345

SV. PETR

Svatý Petr je zobrazen s knihou, klíčem a kohoutem ve sloupkové edikule, kterou korunují vázy s rostlinami. Při spodním okraji páska s nápisem „S. „PETRUS“. Sv. Petr byl předním z apoštolů a zároveň prvním římským biskupem. Je patronem papěží, církve, rybářů, lodníků a řady dalších řemesel (hrnčíři, hodináři, cihláři, kameníci, kováři apod.). Světec byl vzýván též jako ochránce proti uškntutí, krádeži a horečce.

jižní Morava
první polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím –
imitace sklářských podmaleb
celkové rozměry 36 × 29 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011300

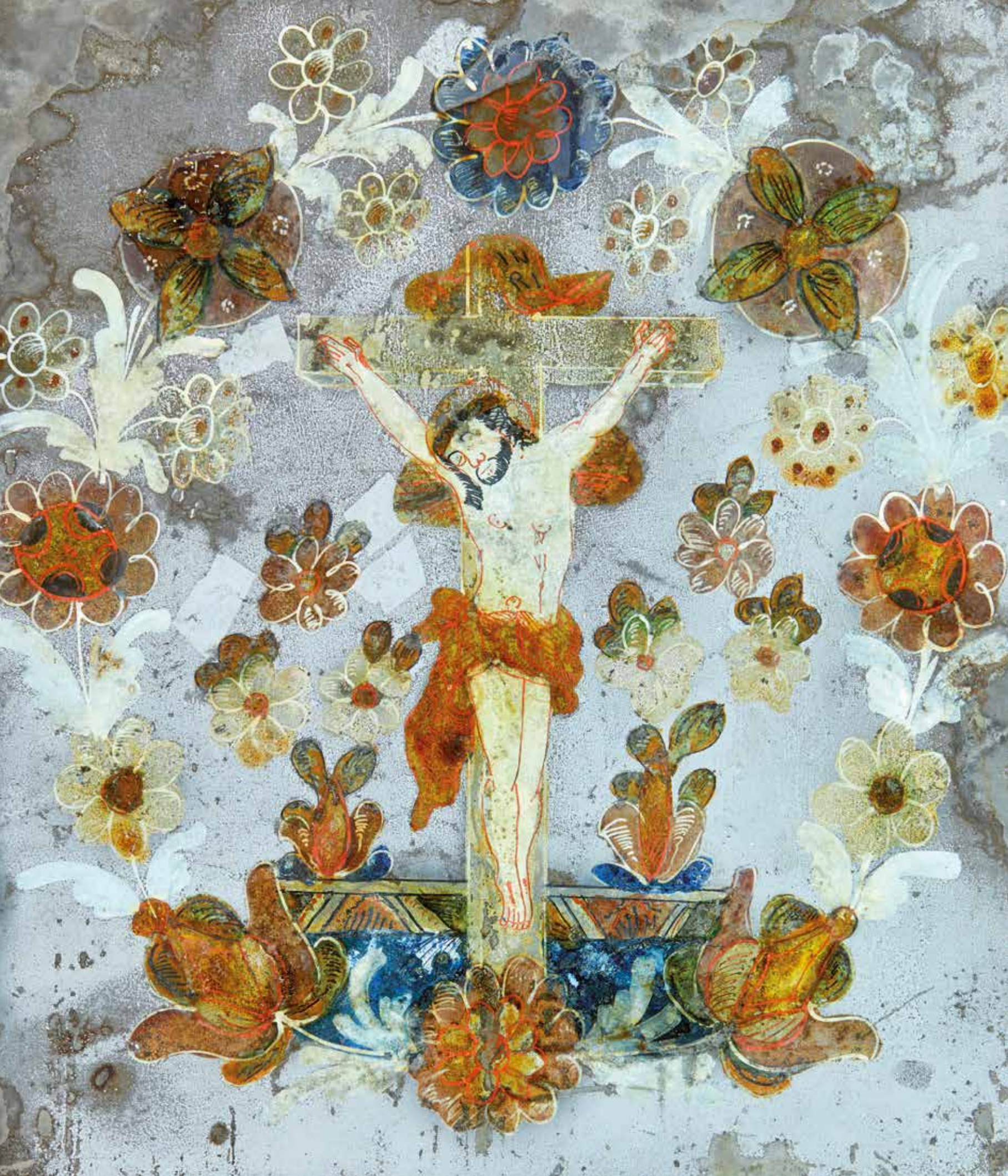

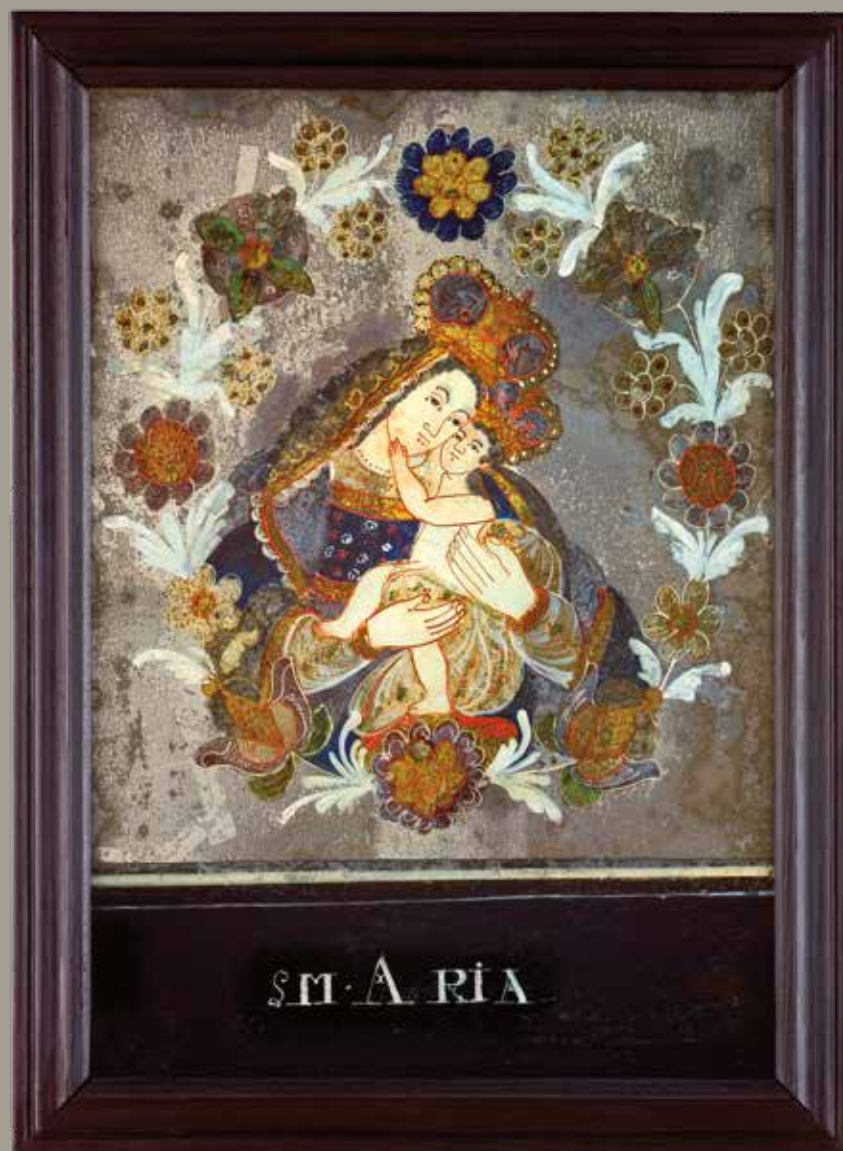

UKŘIŽOVANÝ

Vyobrazení Ukřižovaného Krista je reprezentantem moravských zrcadel s velkým květinovým věncem. V černém pásku při dolním okraji nápis „SCRUCIFIXUS“.

jižní – jihovýchodní Morava
polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím –
imitace sklářských podmaleb
celkové rozměry 52 × 38,5 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 277003

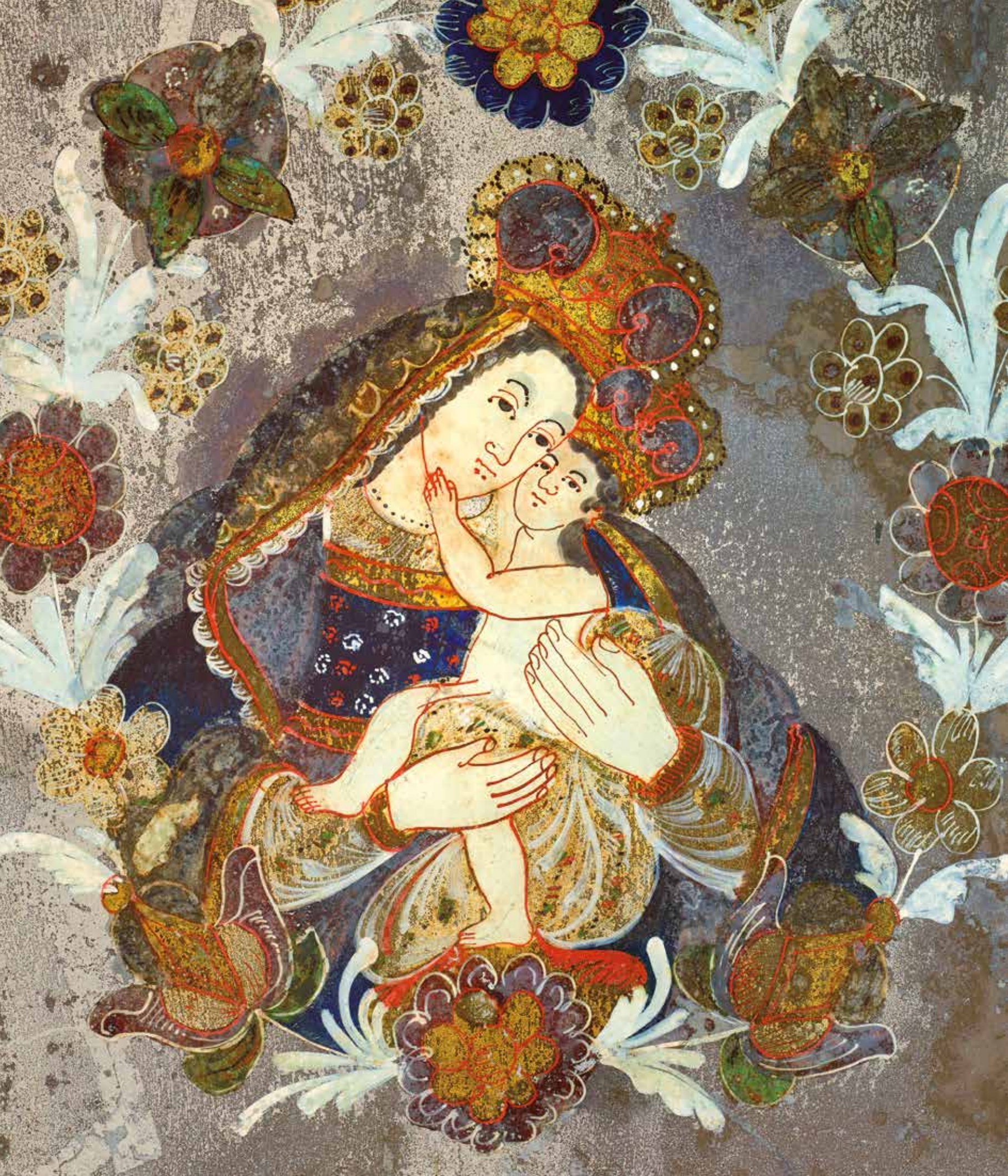

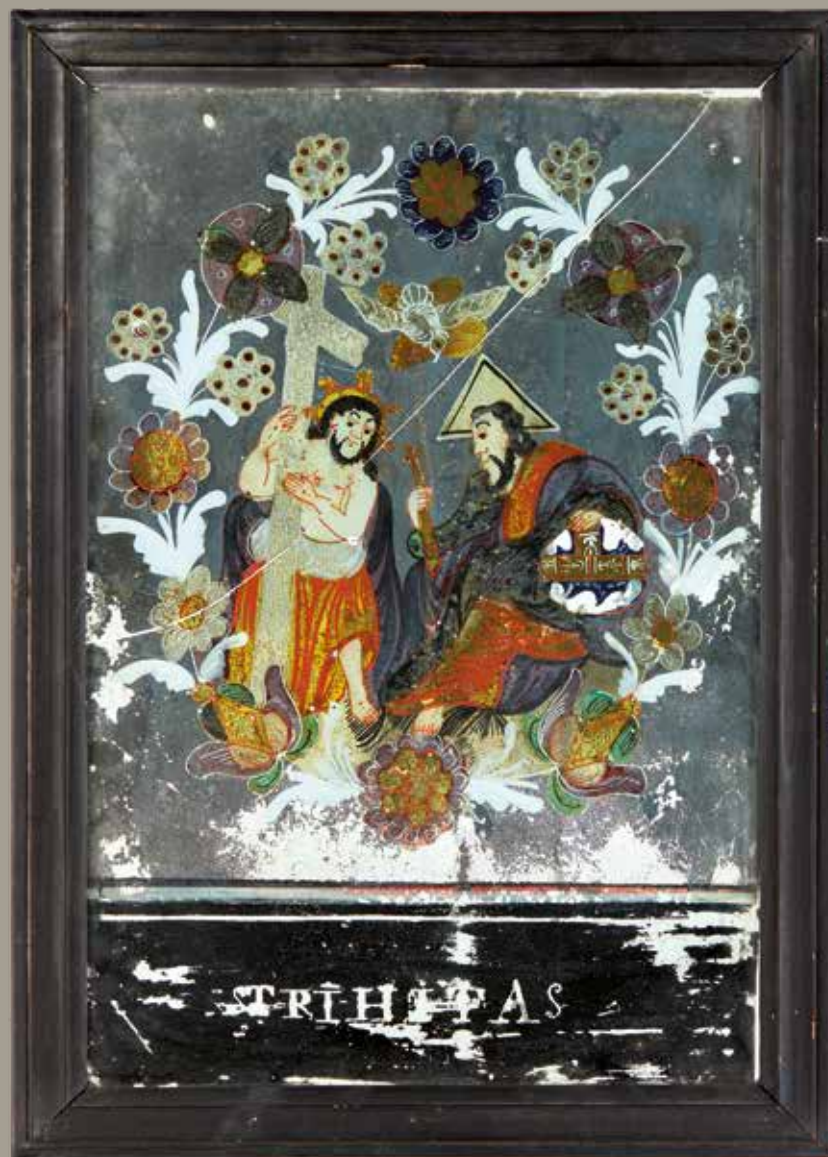

PANNA MARIA POMOCNÁ

Zobrazení Panny Marie a Ježíška je reprezentantem moravských zrcadel s velkým květinovým věncem. Ve spodní třetině černý pás s nápisem „SM A RIA.“ Originál obrazu Panny Marie Pomocné Lucase Cranacha staršího je uctíván v Innsbrucku. Známější je však jeho kopie z Mariahilfenbergu nad Pasovem, jež patří k nejuctívanějším mariánským obrazům. Uctívání Panny Marie Pomocné se odráží v neobyčejně vysokém počtu filiálních poutních kultů. Jen na našem území jejich počet přesáhl tři desítky.

jižní – jihovýchodní Morava
třetí čtvrtina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím –
imitace sklářských podmaleb
celkové rozměry 50 × 37,5 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám nepůvodní novodobý
restaurováno
inv. č. 011365

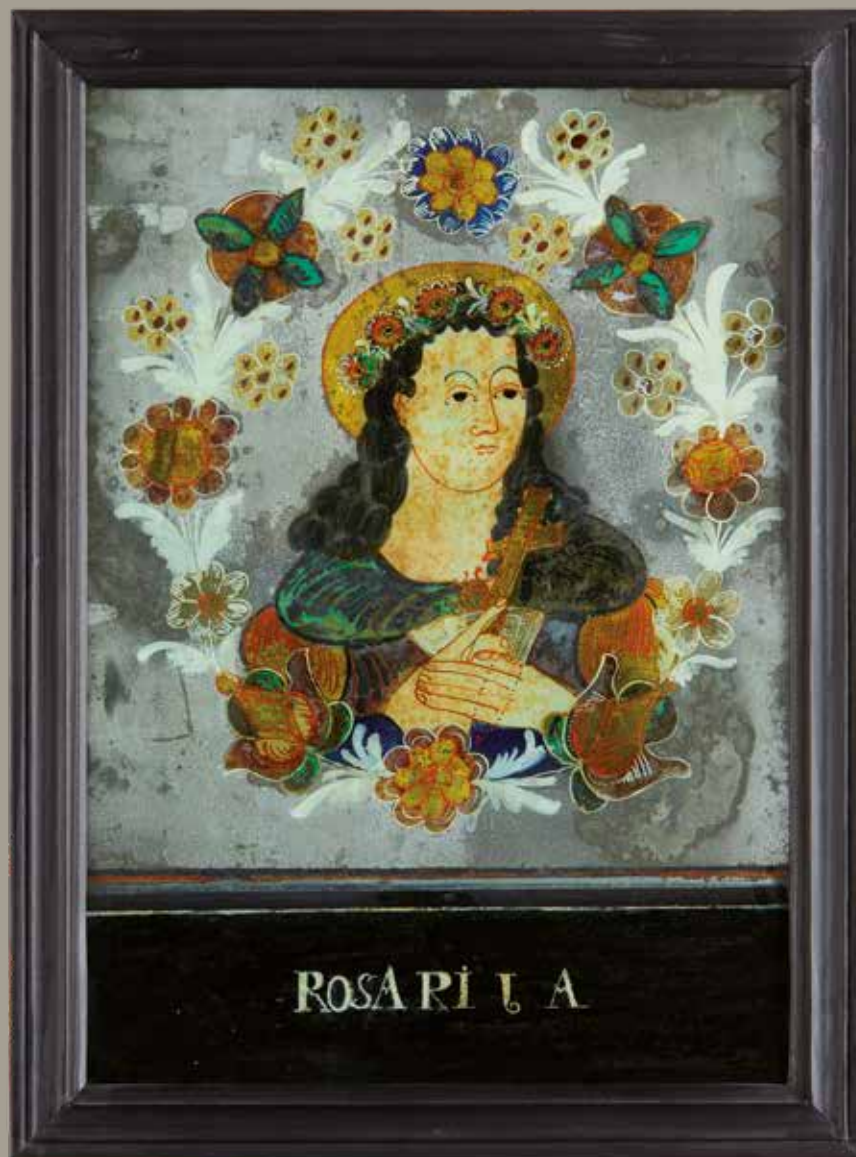

NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE TRIUMFÁLNÍ

Zobrazení trůnícího Boha Otce se zemským globem, Krista s křížem a Ducha svatého v podobě holubice náleží k typu moravských zrcadel s velkým květinovým věncem. V dolní části v černém pásku nápis „STRIHITAS“. Na rozdíl od ikonografického typu Nejsvětější Trojice Bolestné zdůrazňovala Nejsvětější Trojice Triumfální Kristovo zmrtvýchvstání a jeho místo po pravici Boha Otce. Tento kult byl příznačný zvláště pro baroko.

jižní – jihovýchodní Morava
třetí čtvrtina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím –
imitace sklářských podmaleb
celkové rozměry 51 × 37 cm
šířka rámu 4 cm
rám nepůvodní novodobý
nerestaurováno
inv. č. 011367

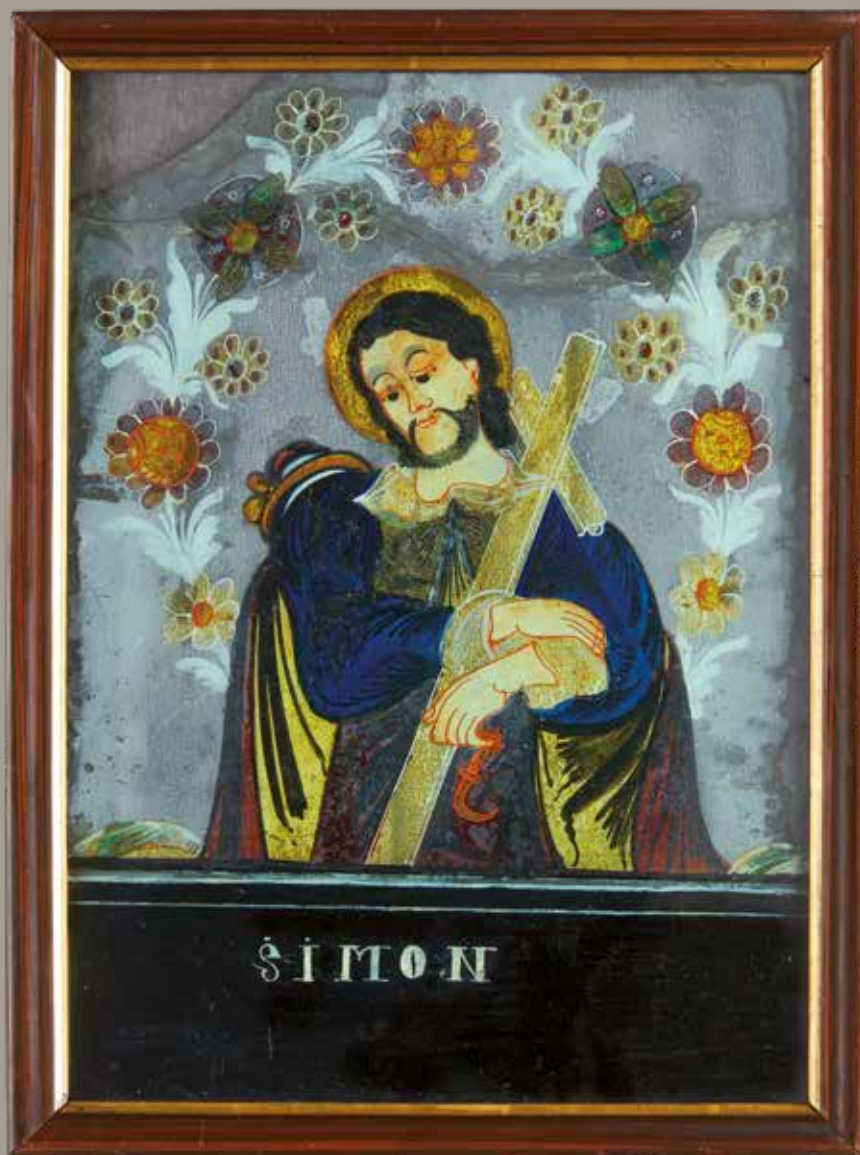

SV. ROZÁLIE

Zobrazení sv. Rozálie s věncem květin na hlavě, která drží v sepnutých rukou kříž a knihu, je reprezentantem moravských zrcadel s velkým květinovým věncem. V širokém černém pásu při spodním okraji nápis „ROSA RI J A“. Sv. Rozálie Palermská je uctívána zejména jako ochránkyně proti nakažlivým nemocem, a to zvláště moru (spolu se sv. Šebestiánem a sv. Rochem). O rozšíření jejího kultu se mj. zasloužili jezuité.

jižní – jihovýchodní Morava
třetí čtvrtina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím –
imitace sklářských podmaleb
celkové rozměry 50 × 37,5 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám nepůvodní novodobý
restaurováno
inv. č. 011368

SV. ŠIMON

Znázornění sv. Šimona držícího velký kříž a zahnutý nůž(?) je reprezentantem moravských zrcadel s velkým květinovým věncem. V dolní části v černém pásu nápis „šimon“. Šimon Kananejský zvaný též Horlivec byl jedním z dvanácti apoštolů. Je patronem barvířů, koželuhů a dřevorubců. V lidové malbě na skle jde o velmi ojedinělé téma.

jižní – jihovýchodní Morava
třetí čtvrtina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím –
imitace sklářských podmaleb
celkové rozměry 49 × 37 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám nepůvodní novodobý
restaurováno
inv. č. 011370

POSLEDNÍ VEČEŘE PÁNĚ

Výjev z Poslední večeře Páně znázorňuje Krista a dvanáct apoštolů u stolu v interiéru s baldachýnem. Podmalba je dokladem pozdní vrstvy ždánické produkce s patrným ohlasem díla *malíře huňatých obočí*.

jižní Morava – Ždánice
konec 19. století
celkové rozměry 38 × 41,5 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011309

SV. JAN NEPOMUCKÝ

Postava sv. Jana s krucifixem a palmovou ratolestí lemovaná věncem květinového dekoru představuje exemplář pozdní jihomoravské produkce s obdélným medailonem na černém pozadí zdobeném zlatou fólií. Ve spodní části zlatý štítek s nápisem „SVATI JANN“.

jižní Morava
konec 19. století
celkové rozměry 51,5 × 38 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám původní
nerestaurováno
inv. č. 011340

SV. ROZÁLIE

Postavu sv. Rozálie s věncem květin na hlavě, křížkem a ratolestí v rukách lemuje girlanda květinového dekoru. Podmalba náleží do skupiny pozdní jihomoravské produkce s obdélným medailonem na černém pozadí zdobeném zlatou fólií. Ve spodní části zlatý štítek s nápisem „SVATA ROZALIA“.

jižní Morava
konec 19. století
celkové rozměry 52 × 38,5 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011341

PIETA SEDMIBOLESTNÁ ŠAŠTÍNSKÁ

Replika Sedmiboletné Šaštínské Piety lemovaná věncem květů představuje exemplář pozdní jiho-moravské produkce s obdélným medailonem na černém pozadí zdobeném zlatou fólií. Ve spodní části zlatý štítek s nápisem „SEDMIBOLESTNA PANNA MARIA“. Na jednom z nejvýznamnějších poutních míst Slovenska byla uctívána pozdně gotická socha Piety. Jedním z identifikačních znaků je Kristova svěšená pravice spadající k zemi. Tato socha se stala prototypem pro řadu piet i častým námětem pod-maleb na skle.

jižní Morava
konec 19. století
celkové rozměry 53 × 39 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011409

NEJSVĚTĚJŠÍ SRDCE JEŽÍŠE KRISTA A PANNY MARIE

Znázornění Panny Marie a Ježíše Krista náleží k pozdní vrstvě jihomoravské produkce se zdvojeným vnitřním orámováním a květinovým dekorem na vnějším bílém pozadí. Od běžných, velmi frekventovaných znázornění Svatých srdcí, jejichž obliba vzrůstala s pokračujícím 19. stoletím, se podmalba odlišuje připomínkou poslední večeře – symbolů eucharistie (kalich s vínem, chléb) na stole před Ježíšem.

jižní Morava
konec 19. století
celkové rozměry 52 × 38,5 cm
šířka rámu 5 cm
rám původní
nerestaurováno
inv. č. 011379

POHŘEB SV. JENOVÉFY

Výjev smutečního průvodu pohřbu sv. Jenovéfy, kterou na její poslední cestě od zámku k márnici doprovází bohatá figurální stafáž. Podmalba se řadí k výtvarně nejpůsobivějším malířovým dílům prostějovské sbírky.

severozápadní Morava – Olomoucko
malíř *zalomených obočí*
polovina 19. století
celkové rozměry 47×65,5 cm
šířka rámu 5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011304

ZASNOUBENÍ PANNY MARIE

V náznaku chrámového interiéru se odehrává výjev zasnoubení Panny Marie se sv. Josefem za asistence Mariiných rodičů a židovského kněze, jenž vykonává obřad. Horní rohy podmalby zdobí náznak baldachýnu, po stranách sloupů jsou vázy s květinami. Výjev patří mezi méně častá narativní témata mariologického cyklu. Tato vícefigurální scéna komponovaná na šířku se nejčastěji objevuje v produkci moravských a východoslezských malířů.

severozápadní Morava – Olomoucko
malíř zalomených obočí
polovina 19. století
celkové rozměry 41 × 56,5 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011353

NALEZENÍ SV. JENOVÉFY

Scéna znázorňuje shledání sv. Jenovéfy a jejího synka s manželem Siegfriedem. Výjev doplňují dva lovci na koních.

severozápadní Morava – Olomoucko
malíř zalomených obočí
třetí čtvrtina 19. století
celkové rozměry 43 × 59 cm
šířka rámu 5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011358

SV. BARBORA

Na černém pozadí s hradní věží je znázorněna sv. Barbora se žlutým tulipánem a pohárem s hostií. Pozadí a aureolu zdobí květinový dekor s plaménkovými lístky. Podmalba se řadí k malířovu reprezentativnímu typu obrazů majestátně zobrazovaných polopostav světců a světic.

severozápadní Morava – Olomoucko
malíř zalomených obočí
druhá čtvrtina 19. století
celkové rozměry 58 × 42 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011387

ÚTĚK DO EGYPTA

Výjev v kruhové kartuši znázorňuje Svatou rodinu na útěku z Betléma. Na podstavečku nápis „FUCHT IN EG“. Podmalba náleží mezi drobné kartušové obrázky příznačné pro pozdější stadium dílny malíře zalomeného obočí. Útek do Egypta je popsán v Matoušově evangeliu. Sv. Josef uprchl se svou ženou Marií a Ježíškem před vyvražďováním novorozenců, které nařídil král Herodes. V lidové malbě na skle představuje středně frekventované téma, oblíbené např. v jižních Čechách.

severozápadní Morava – Olomoucko
dílna malíře zalomených obočí
druhá polovina 19. století
celkové rozměry 34 × 24,5 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011298

SV. FLORIÁN

Sv. Florián hasící dům je zobrazen v kulatém medailonku na podstavečku s „psaníčkovitými“ motivy. Vnější pozadí zdobí rostlinný ornament. Na podstavci zkomolený nápis „S. Florimuus.“.

severozápadní Morava – Olomoucko
dílna *malíře zalomených obočí*
konec 19. století
celkové rozměry 34,5 × 24,5 cm
šířka rámu 4,5 cm
rám nepůvodní novodobý
restaurováno
inv. č. 011318

S. Florentius.

UKŘIŽOVANÝ

Na bílém podkladě je pod baldachýnem s korunou znázorněn Ježíš na kříži. Nad Ukřižovaným štítek s iniciálami INRI. Po stranách kříže vyrůstá květinový dekor ze stylizovaných rohů hojnosti. V dolní části neúplný nápis „Est ist vollbracht“.

severozápadní Morava – Olomoucko
dílna *malíře zalomených obočí*
třetí čtvrtina 19. století
celkové rozměry 32 × 22 cm
šířka rámu 5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011351

SV. VÁCLAV

Na temně modrém pozadí je vyobrazen sv. Václav na bílém koni. V levé ruce drží červený prapor, v pravé štít se svatováclavskou orlicí. Na pozadí stylizovaný červený květ. V dolní části zlatý pás s nápisem „S. Wenceslaus“.

severozápadní Morava – Olomoucko
 dílna malíře zalomených obočí
 čtvrtá čtvrtina 19. století
 celkové rozměry 32 × 23 cm
 šířka rámu 2,5 cm
 rám původní
 restaurováno
 inv. č. 011354

SV. ROZÁLIE

Na bílém pozadí je v kruhovém medailonu polopostava světice, která drží kříž a opírá se o lebku na otevřené knize. Nad medailonkem uprostřed velký květ tulipánu s menšími květy růží po stranách. Při spodním okraji je štítek s psaníčkovými motivy po stranách a nápisem „S: Rosalia:“

severozápadní Morava – Olomoucko
dílna *malíře zalomených obočí*
druhá polovina 19. století
celkové rozměry 32 × 24 cm
šířka rámu 3 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011395

BOŽÍ HROB

Pod baldachýnem korunovaným velkou korunou je zobrazen hrob Krista v oltářní tumbě. Na oltáři se nacházejí monstrance, po jejích stranách svícny a vázy s květinami. Ve spodní části nápis „Das heilige Grab“.

severozápadní Morava
širší okruh *malíře zalomených obočí*
druhá čtvrtina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím –
imitace sklářských podmaleb
celkové rozměry 41 × 30 cm
šířka rámu 4 cm
rám nepůvodní novodobý
nerestaurováno
inv. č. 011315

SV. PETR

V kulatém medailonku je znázorněna postava apoštola Petra, který drží v pravé ruce klíče a v levé otevřenou knihu. Horní část vnějšího pozadí je dekorována motivem červených květů.

severozápadní Morava (?)
 širší okruh *malíře zalomených obočí*
 druhá čtvrtina 19. století
 podmalba se zrcadlovým pozadím –
 imitace sklářských podmaleb
 celkové rozměry 33 × 25 cm
 šířka rámu 3,5 cm
 rám původní
 restaurováno
 inv. č. 011330

SV. JOSEF

Postava sv. Josefa je umístěna v kruhovém medailonu. Světec drží v levé ruce lilii, symbol čistoty. V horní části rostlinný ornament tulipánu, ve spodní černý pásek s nápisem „S. Josephus.“ Světec byl považován za patrona dobré smrti a ochránce před náhlým úmrtím, za patrona tesařů či stolařů. Jako Pěstoun Páně a manžel Panny Marie byl uctíván rovněž jako ochránce rodin, manželství a dětí.

severozápadní Morava (?)
 širší okruh *malíře zalomených obočí*
 druhá čtvrtina 19. století
 podmalba se zrcadlovým pozadím –
 imitace sklářských podmaleb
 celkové rozměry 33 × 26 cm
 šířka rámu 3,5 cm
 rám původní
 restaurováno
 inv. č. 011352

LOUČENÍ SV. JENOVÉFY S MANŽELEM

Narativní výjev znázorňuje loučení těhotné Jenovéfy s manželem. Scénu doplňují tři vojáci na koních a lstivý správce Golon v bráně zámku.

severozápadní Morava – Olomoucko
okruh *malíře zalomených obočí*
polovina 19. století
celkové rozměry 44 × 61 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám nepůvodní novodobý
restaurováno
inv. č. 011366

SV. JAN NEPOMUCKÝ

Na bílém pozadí stojí ve sloupkové edikule polopostava světce s křížem a palmovou ratolestí v rukou. V horní části Boží oko s paprskitou svatozáří a květinovým dekorem. Při spodním okraji nápis „IOHANNES“.

severozápadní Morava – Olomoucko
okruh *malíře zalomených obočí*
polovina 19. století
celkové rozměry 32 × 24 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011396

KRISTUS DOBRÝ PASTÝŘ

Obrázek znázorňuje žehnajícího Krista jako mladíka, který pase stádo ovcí. Výjev je umístěn do sloupkové edikuly korunované květinovým dekorem na vnějším černém pozadí. Motiv Ježíše Dobrého pastýře byl převzatý z antického umění a vyskytuje se již v raně křesťanském období. Vychází z podobení v evangeliích sv. Lukáše a sv. Jana. Spolu s Paninou Marií Dobrou pastýřkou bylo téma populární zvláště v rokokovém slohovém umění.

severovýchodní Morava nebo Českomoravská vrchovina

první třetina 19. století

celkové rozměry 53 × 38 cm

šířka rámu 4 cm

rám nový

restaurováno

inv. č. 011303

SV. ANNA SAMOTŘETÍ

Sv. Anna Samotřetí v červeném plášti drží na rukou korunované děti Ježíška a Pannu Marii. Pozadí je rozděleno na dvě části, vnitřní je podloženo zlatou folií a lemováno rokaji. Vnější modré je ozdobeno drobnými kvítky. Provenienční určení podmalby není zcela jednoznačné. Barevná paleta a formy květinového dekoru poukazují na Českomoravskou vysočinu. Nicméně grafická koncepce má naproti tomu více styčných rysů s produkcí severovýchodní Moravy.

severovýchodní Morava nebo
Českomoravská vrchovina
první polovina 19. století
celkové rozměry 52 × 39 cm
šířka rámu 5,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011359

SV. BARBORA

Tradiční vyobrazení sv. Barbory jako urozené dívky s perlami ve vlasech a korunou. Světice drží v pravé ruce kalich s hostií, levou si přidržuje šerpu na hrudi. Po obou stranách rostlinný ornament s tulipány.

severovýchodní Morava
druhá čtvrtina 19. století
celkové rozměry 54 × 36 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011313

SV. VERONIKA

Světice je znázorněna, jak před sebou drží v obou rukou roušku s otiskem Kristovy tváře. Bílé pozadí kolem postavy zdobí rostlinný ornament s růžemi. Sv. Veronika je historicky nedoloženou světící, která cestou na Kalvárii údajně podala Kristovi roušku, aby si otřel krev a pot. Bývá zobrazena samostatně nebo v rámci šestého zastavení křížových cest.

severovýchodní Morava
druhá čtvrtina 19. století
celkové rozměry 49 × 33 cm
šířka rámu 4 cm
rám nový
restaurováno
inv. č. 011406

VÝUKA PANNY MARIE

Na světle modrém pozadí doplněném červenými a modrými kulovitými květy je znázorněna sedící sv. Anna, která učí číst Pannu Marii z knihy. Téma tzv. sv. Anny Učitelky vystřídal v době baroka svou oblibou starší ikonografický typ sv. Anny Samotřetí. Na jeho rozšíření v nejširších lidových vrstvách měly vliv tereziánské školní reformy, zvláště zavedení povinné školní docházky.

západní Slezsko – Opavsko
 skupina živého inkarnátu
 první třetina 19. století
 celkové rozměry 43 × 29 cm
 šířka rámu 3 cm
 rám původní
 restaurováno
 inv. č. 011325

VÝUKA PANNY MARIE

Na tmavě modrém pozadí je zobrazena sedící sv. Anna, která učí číst z knihy Pannu Marii. Svatozáře jsou lemovány bílými hvězdičkami. Pozadí zdobí dvě snítky s červenými květy.

západní Slezsko – Jesenicko – Javornicko
 vitrážová skupina
 druhá polovina 19. století
 celkové rozměry 39 × 31 cm
 šířka rámu 3,5 cm
 rám nepůvodní novodobý
 restaurováno
 inv. č. 011371

JEŽÍŠ KRISTUS

Na černém pozadí je znázorněno poprsí Ježíše Krista, který má pravici položenou na hrudi. Pozadí je dekorováno zlatými rokaji a hvězdičkami.

západní Slezsko – Jesenicko – Javornicko
vitrážová skupina
konec 19. století
celkové rozměry 34 × 26 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám nepůvodní novodobý
restaurováno
inv. č. 011372

SV. JAN NEPOMUCKÝ

Polopostava sv. Jana v kněžském rouchu s křížem zabírá velkou část plochy obrazu. Světle modré pozadí zdobí půlvěvec s květy růží a tulipánů. Svým výtvarným výrazem a barevnou škálou se podmalba hlásí k okruhu tzv. *unikátů*, rané vrstvě produkce Dolního Slezska a východních Čech.

východní Čechy – Orlické hory (?)
konec 18. století
celkové rozměry 53,8 × 41 cm
šířka rámu 4,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011343

SV. ROZÁLIE

Sv. Rozálie korunovaná věncem květů má kolem krku medailonek se jménem „S. ROSALIA“. Černé pozadí zdobí červená poupata. Přestože podmalba vznikla ještě před nástupem sériové produkce grafické schéma obličejových partií obsahuje typický detail – naznačení koutků očí zalomením linie víčka.

Kladsko – Orlické hory
předstupeň sériové produkce
okolo roku 1800
celkové rozměry 30 × 21 cm
šířka rámu 2 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011323

NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE BOLESTNÁ / TRŮN MILOSTI

Vertikální typ Nejsvětější Trojice, tzv. Trůn milosti, je zobrazen na černém pozadí. V horních rozích jsou dva kulovité květy s poupaty. Plášť Boha Otce zdobí bílý rostlinný ornament se zlatými květy připomínající výšivku, který je typickým dekorativním prvkem raného stadia tvorby této oblasti.

Kladsko – Orlické hory
předstupeň sériové produkce
okolo roku 1800
celkové rozměry 30 × 21 cm
šířka rámu 2 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011324

NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE BOLESTNÁ / TRŮN MILOSTI

Na bílém pozadí je zpodobněna Nejsvětější Trojice ve vertikální kompozici tzv. Trůnu milosti. V horních rozích je dvojice karafiátů, které jsou pro vysoce sériový stupeň výroby v kladské obci Kaiserswalde obzvlášť typické.

Kladsko / Kaiserwalde
třetí čtvrtina 19. století
celkové rozměry 33 × 23 cm
šířka rámu 3 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011364

UKŘIŽOVANÝ

Kristus na kříži obklopený Arma Christi je situován do podbrušované sloupkové edikuly. Plocha vnějšího pozadí je zdobena rostlinnými ornamenty. Při spodním okraji nečitelný nápis „s. Bitterleiden Ch.“ (sv. hořké utrpení Krista).

severní Čechy
první polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 43 × 34 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011308

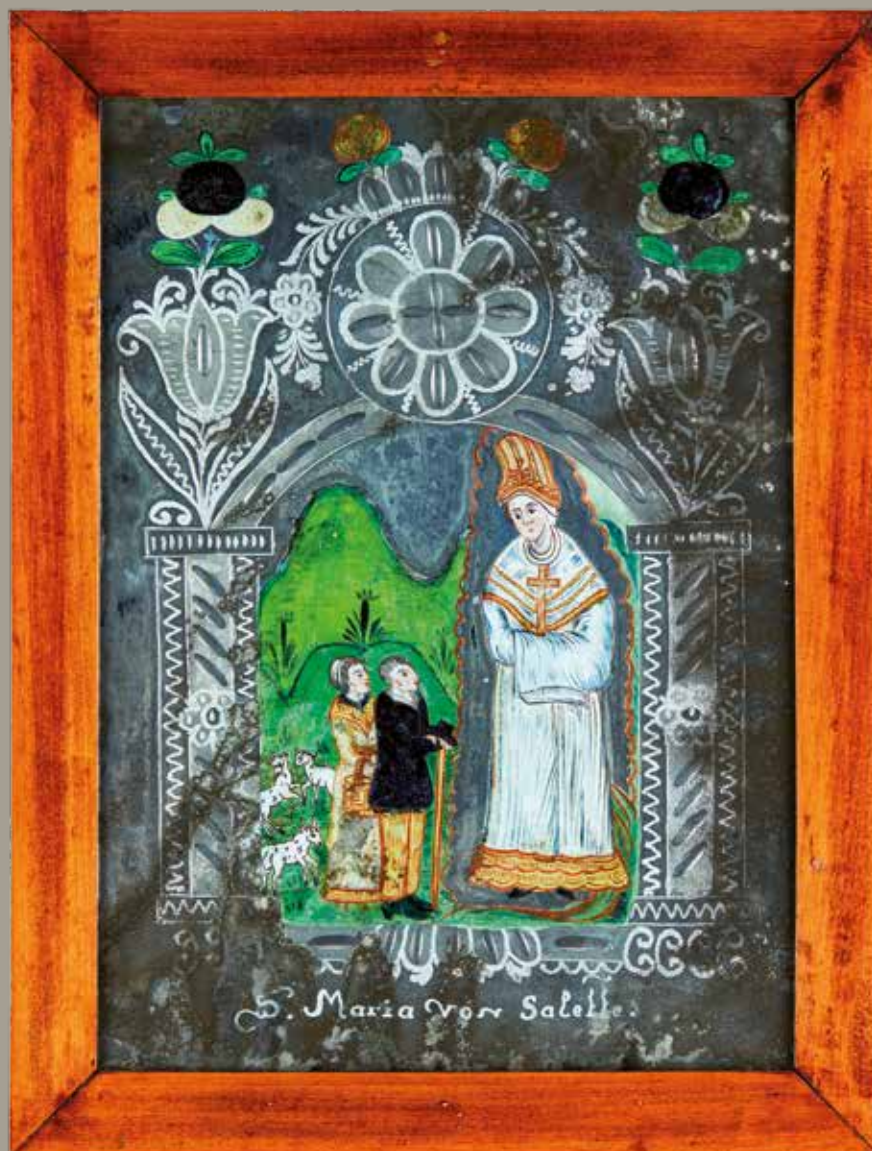

SV. KATEŘINA

Sv. Kateřina s palmovou ratolestí a mečem je umístěná v bohatě podbrusované edikule. Dekor vnějšího pozadí doplňují malované květy růží. Při spodním okraji nápis: „S. Catharina“.

severní Čechy
první polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 43 × 34 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011316

PANNA MARIA Z LA SALETTY

V podbrušované sloupkové edikule je zobrazeno zjevení Panny Marie dvěma malým pastýřům. Vnější pozadí je bohatě zdobeno rostlinným ornamentem. Při spodním okraji nápis „S. Maria von Salette“. V r. 1846 se ve vesnici La Salette ve francouzských Alpách zjevila Panna Marie dětem pastýřů. V Čechách nebyl tento kult příliš intenzivní. V Travné u Javorníka došlo v padesátých letech 19. století k vystavění poutní kaple regionálního významu. Motiv La Salettské Panny Marie je v lidové malbě velmi ojedinělý.

severní Čechy
druhá polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 42,5 × 33 cm
šířka rámu 3,2 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011317

UKŘIŽOVANÝ

Podle křesťanských tradic byl kříž s Ukřižovaným vztyčen na vrchu Golgota přímo nad hrobem Adama. Krev kanoucí z Kristova těla, „druhého Adama“, tak smyla dědičný hřích prvního člověka. Na prostějovském exempláři je u paty kříže místo obvyklé lebky znázorněna celá Adamova kostra. Naturalistický motiv je v souladu s funkcí klášterních zrcadel. Při pohledu do jejich lesklé plochy měl věřící, např. příslušník klášterní komunity, spatřit symboly pomíjivosti lidského života, Memento mori.

severní Čechy (?)

19. století

podmalba typu klášterních zrcadel na rozhraní

řemeslné a lidové produkce

celkové rozměry 29 × 23 cm

šířka rámu 7,5 cm

rám původní

restaurováno

inv. č. 011320

SV. KATEŘINA

Ve sloupkové edikule doplněné podbrušovaným dekorem a malovanými květy je vyobrazena sv. Kateřina s palmovou ratolestí a mečem. Při spodním okraji nápis „S. Katharina“.

severní Čechy
první polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 42,5 × 34,6 cm
šířka rámu 4 cm
rám nepůvodní novodobý
restaurováno
inv. č. 011321

SV. KATEŘINA

V podbrušované sloupkové edikule korunované klasicistní vázou je vyobrazena sv. Kateřina. Světice drží palmovou ratolest a opírá se o část ozubeného kola. Na stole leží kniha. Podmalba je druhotně adjustována v dřevěné paspartě a nepůvodním rámu.

severní Čechy, Nový Bor
dílna Vincenze Jankeho (1769–1838)
první třetina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 55 × 45,5 cm
šířka rámu 4,5 cm, s paspartou 10 cm
rám nepůvodní novodobý
nerestaurováno
inv. č. 011337

SV. JAN NEPOMUCKÝ

Ve sloupkové edikule vytvořené mělkým a plochým brusem a zdobené hlubšími peckovitými výbrusy stojí sv. Jan Nepomucký, který drží v rukou kříž a palmovou ratolest. Dekoru v horní části dominuje motiv rozvinutého tulipánu a dvojice červených květů. Při spodním okraji černý pásek s nápisem: „S: Johannes:“.

severní Čechy
polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 34 × 25 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011357

SV. BARBORA

V podbrušované sloupkové edikule stojí sv. Barbora s kalichem v ruce. Na pozadí je zobrazen náznak architektury věže. Oblouk edikuly korunuje podbrušovaný a malovaný květinový dekor. Při spodním okraji nápis „St. Barbara.“.

severní Čechy
první polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 32 × 23 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011363

SV. VERONIKA

V podbrušované sloupkové edikule je zobrazena sv. Veronika, která drží roušku s otiskem Kristovy tváře. Dekor horní části je doplněn dvěma malovanými květy. Při spodním okraji nápis „S. VERONIKA“.

severní Čechy
první polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 32 × 24 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011378

PANNA MARIA POMOCNÁ

V podbrušované sloupkové edikule je vyobrazena Panna Maria Pomocná. Oblouk korunuje dekor podbrušovaných květů tulipánů a kulovitých malovaných květů. Při spodním okraji nápis: „S. Maria Hülff“.

severní Čechy
první polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 43 × 33,5 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám nový
restaurováno
inv. č. 011381

1. Zastavení, inv. č. 011391

5. Zastavení, inv. č. 011389

KŘÍŽOVÁ CESTA: 1. A 5. ZASTAVENÍ

1. ZASTAVENÍ: Pán Ježíš odsouzen k smrti. Výjev doplňují postavy biřice a římského prefekta Piláta. Nápis „Die I. Statio“.

5. ZASTAVENÍ: Šimon Cyrenejský pomáhá Pánu Ježíši nést kříž. Nápis „Die V. Statio“.

Ve sbírce prostějovského muzea se dochovalo torzo cyklu křížové cesty o šesti zastaveních. Zobrazené výjevy jsou umístěny v podbrušovaných sloupkových edikulách, jejichž oblouk korunuje trojice podbrušovaných a malovaných rostlinných snítek. Při spodním okraji latinsko-německý nápis s číslem zastavení.

severní Čechy
první polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 33,5 × 24 cm
šířka rámu 3,5 cm
rámy původní
restaurováno
inv. č. 011391, inv. č. 011389

6. Zastavení, inv. č. 011393

8. Zastavení, inv. č. 011392

KŘÍŽOVÁ CESTA: 6. A 8. ZASTAVENÍ

6. ZASTAVENÍ: Veronika podává Pánu Ježíši roušku. Nápis „Die VI. Statio“.

8. ZASTAVENÍ: Pán Ježíš napomíná („utěšuje“) plačící jeruzalémské ženy. Nápis „Die VIII. Statio“.

Pro svou výpravnost a nutnost jednotného výtvarného řešení se cykly křížových cest řadily k nejnáročnější sortě zboží. Vznikaly pro vybavení sakrálních staveb, obvykle na zakázku farností i jednotlivých donátorů. Jejich sériová výroba je u nás doložena v jižních a severních Čechách, šumavské Kvildě, kladském Kaiserswalde a na území západního Slezska.

severní Čechy

první polovina 19. století

podmalba se zrcadlovým pozadím

celkové rozměry 33,5 × 24 cm

šířka rámu 3,5 cm

rámy původní

6. Zastavení restaurováno

8. Zastavení nerestaurováno

inv. č. 011393, inv. č. 011392

12. Zastavení, inv. č. 011390

13. Zastavení, inv. č. 011394

KŘÍŽOVÁ CESTA: 12. A 13. ZASTAVENÍ

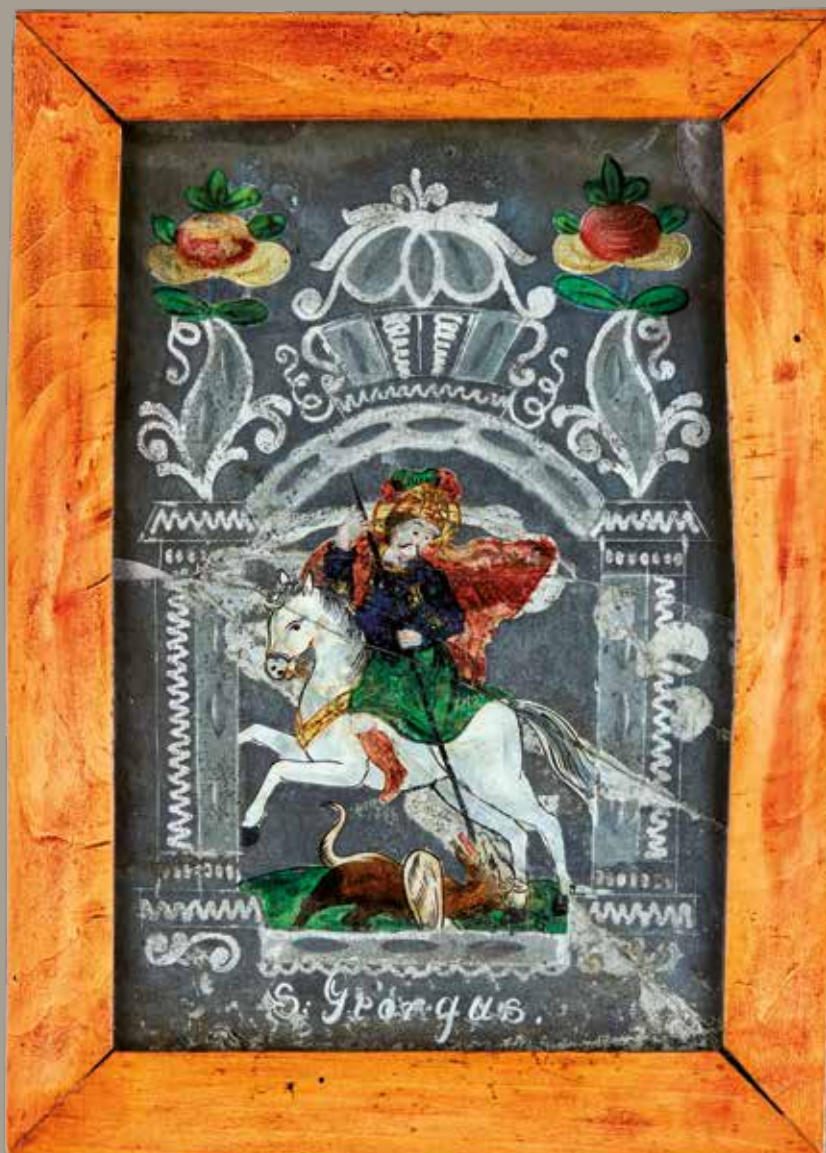
12. ZASTAVENÍ: Pán Ježíš umírá na kříži. U paty kříže je znázorněna truchlící Maří Magdalena. Nápis „Die XII. Statio“.

13. ZASTAVENÍ: Tělo Pána Ježíše snato z kříže. Mrtvý Kristus spočívá na klíně Panny Marie. Nápis „Die XIII. Statio“.

Znázornění křížové cesty, jejíž reálný prototyp se nachází v Jeruzalémě, napodobuje obrazovou formou nejdůležitější momenty Kristovy cesty na Kalvárii, ukřižování a uložení do hrobu. Počet zastavení v průběhu vývoje kolísal. Zhruba na počátku 17. století se ustálil na 14–15 zastaveních.

severní Čechy
první polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 33,5 × 24 cm
šířka ráků 3,5 cm
rámy původní
restaurováno
inv. č. 011390, inv. č. 0113942

SV. JIŘÍ

Výjev zabití draka sv. Jiřím je zasazen do sloupkové podbrušované edikuly s bohatým dekorem na vnějším pozadí. V dolní části nápis „S. Georgus“. Kult legendistického drakobijce, jednoho ze tří Čtrnácti svatých pomocníků, ochránce rytířů, jezdců, koní a dobytka, proti válečným nebezpečím či horečce, dosáhl zvláště v pravoslavném prostředí mimořádného stupně intenzity.

severní Čechy
první polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 32,5 × 23 cm
šířka rámu 3 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011397

KORUNOVÁNÍ PANNY MARIE

Výjev korunování Panny Marie Trojjediným Bohem za nebeskou královnu je zasazen do podbrušované sloupkové edikuly, která je bohatě dekorovaná. Při spodním okraji nápis zpola překrytý při přerámování obrazu: „Krenung Maria“ (?).

severní Čechy
polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 44 × 35 cm
šířka rámu 3 cm
rám nepůvodní novodobý
restaurováno
inv. č. 011399

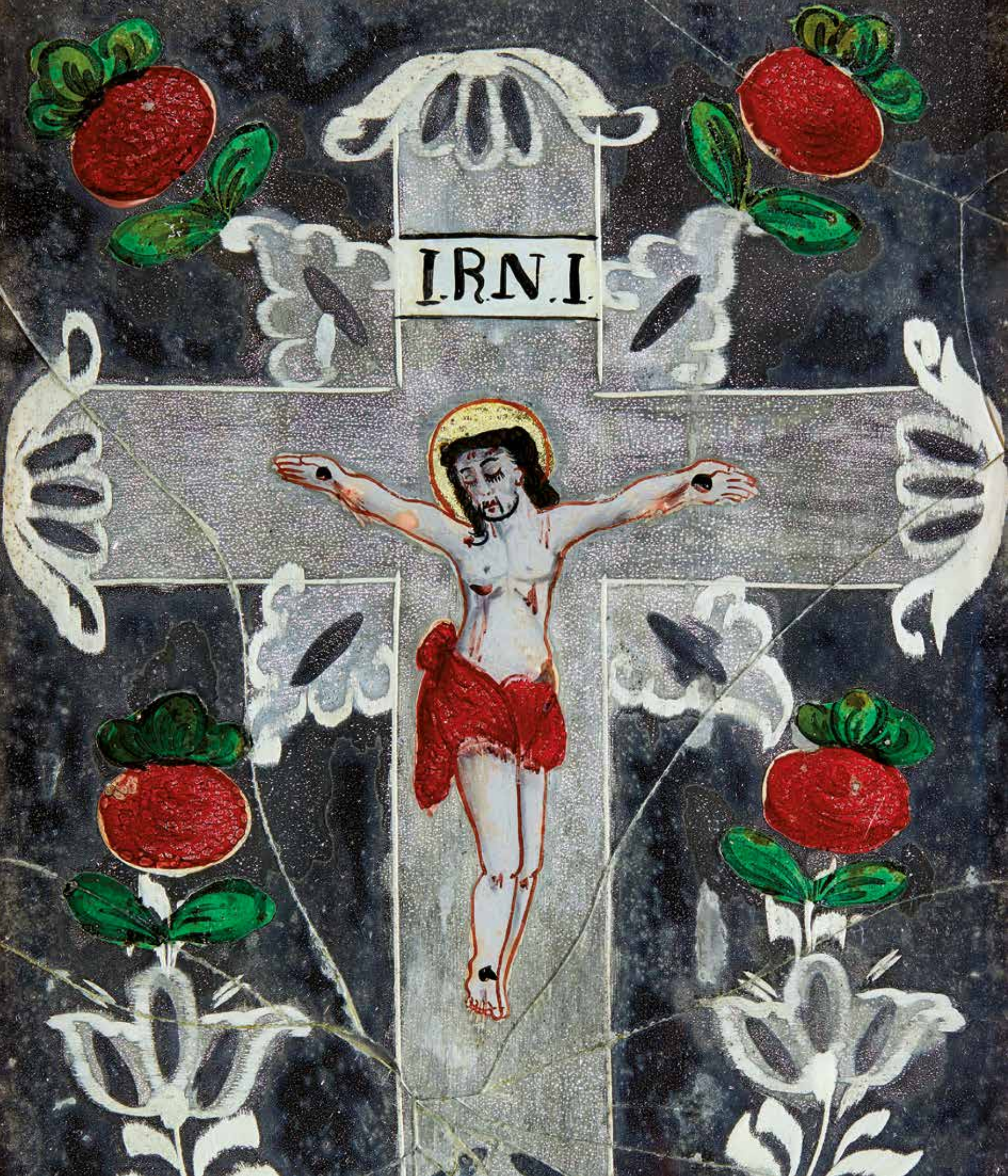

UKŘIŽOVANÝ

Podbrušovaný kříž nese drobnou postavu Krista. Je opatřen štítkem s iniciálami INRI a čtyřmi červenými květy na pozadí.

severní Čechy
polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 32 × 23 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám nový
restaurováno
inv. č. 011400

I.R.N.I.

NANEBEVZETÍ PANNY MARIE

V podbrušované sloupkové edikule je zobrazen výjev Nanebevzetí Panny Marie za asistence dvou andělů. Vnější pozadí dekorováno čtveřicí barevných květů. V dolní části nápis „Himmelfahrt Maria“. Tento narativní mariánský motiv se v rámci sklářské produkce řadí k ojedinělým tématům.

severní Čechy
druhá polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 42 × 33 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011401

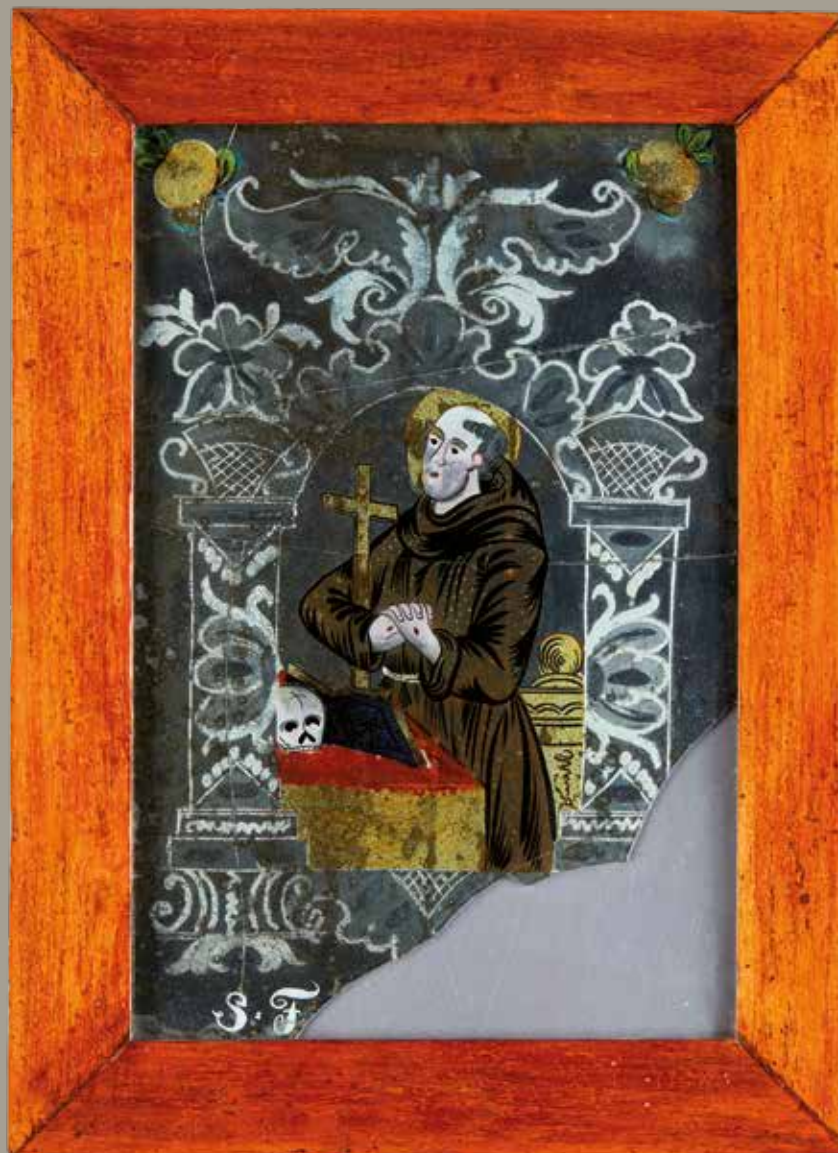

PANNA MARIA MARIAZELLSKÁ

V podbrušované sloupkové edikule je zobrazena „velká“ Mariazellská Panna Maria s Ježíškem vznášející se nad poutním chrámem v Mariazell. V dolní části nápis „S. Maria. Z.“

severní Čechy
první polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 32 × 23 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám nový
restaurováno
inv. č. 011402

SV. FRANTIŠEK Z ASSISI

V podbrušované, bohatě dekorované sloupkové edikule je zobrazen světec v řádovém oděvu františkánů. Ruce se stigmaty (ranami Ježíše po Ukřižování) má sepjaté k modlitbě. Na pulpitu leží rozevřená kniha s lebkou a křížem. Ve spodní, neúplné části zachován fragment nápisu „S.F“.

severní Čechy
první polovina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím
celkové rozměry 33 × 24 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 277002

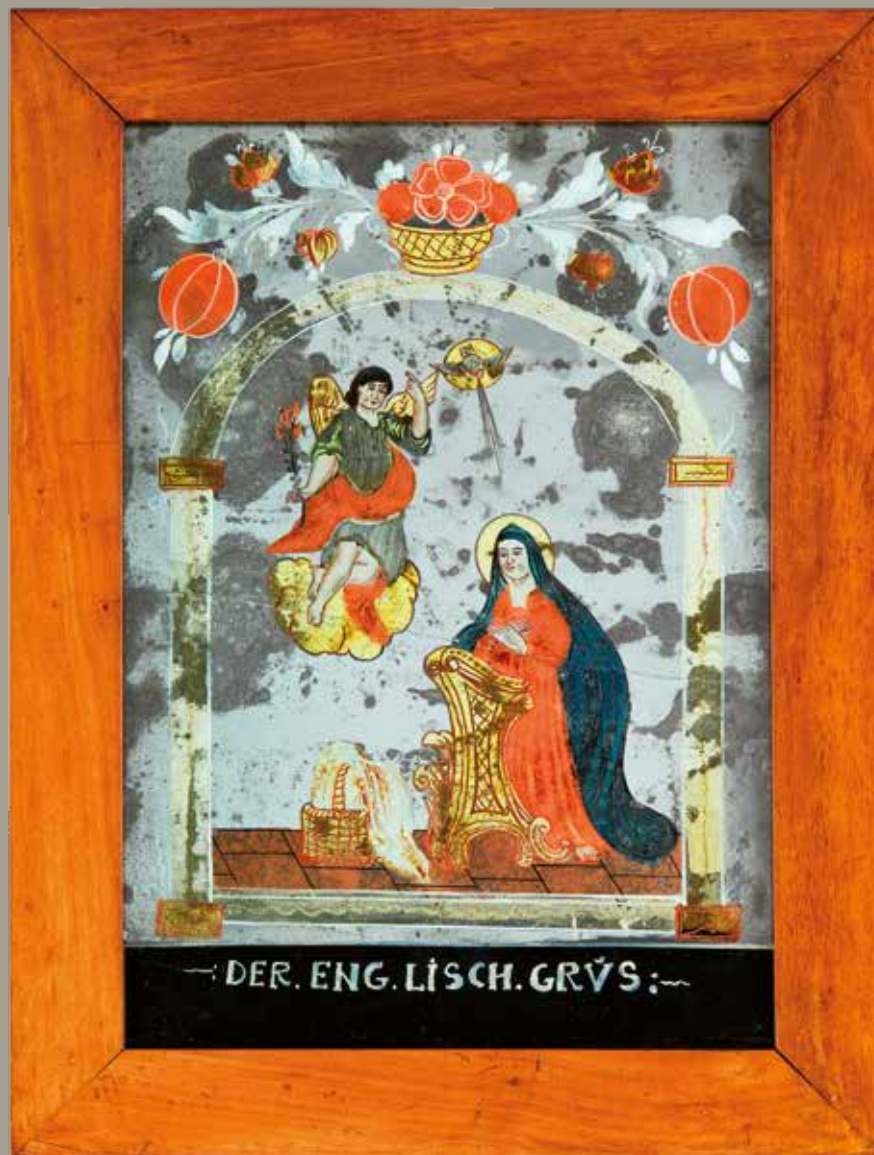

SVATÝ KRÁL

Postava svatého krále s odznaky světské moci je umístěna v červené sloupkové edikule s velkým tulipánem a modrými zvonky po stranách. Vyobrazení světce s atributy královské moci není v důsledku absence individuálních atributů možno s jistotou identifikovat. Patrně jde o zobrazení jednoho ze svatých Tří králů.

oblast jihočesko-rakouského pohraničí
(Pohoří / Sandl)
první třetina 19. století
celkové rozměry 33 × 24 cm
šířka rámu 3,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011362

ZVĚSTOVÁNÍ PANNĚ MARIÍ

Ve sloupkové edikule je zobrazena Panna Maria a archanděl Gabriel, který ji oznamuje, že počne dítě, Spasitele světa. Vnější pozadí zdobí košík a rozvíliny květin. Při spodním okraji páska s nápisem „DER.ENG.LISCH.GRUS“. Přestože se od události Zvěstování odvíjí mj. nejrozšířenější mariánská modlitba Andělského pozdravení (Zdrávas, Maria, ...) náleží toto téma v lidové malbě k málo frekventovaným.

oblast jihočesko-rakouského pohraničí
(Pohoří / Sandl)
první třetina 19. století
podmalba se zrcadlovým pozadím –
imitace sklářských podmaleb
celkové rozměry 45,5 × 35 cm
šířka rámu 4,4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011327

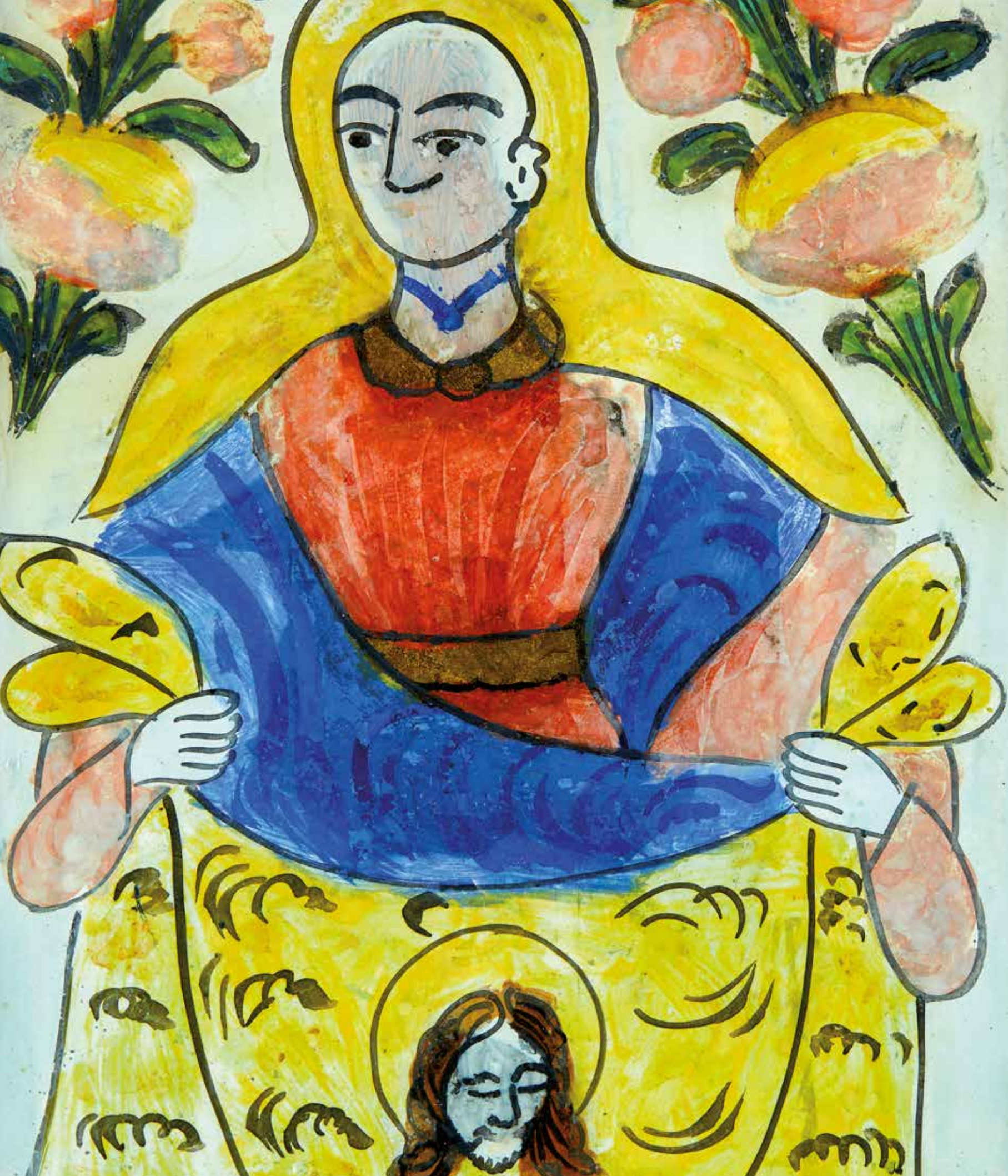

SV. VERONIKA

Na bílém pozadí je zobrazena sv. Veronika s rouškou s Kristovou tváří. Horní část dekorují snítky s půlenými červenožlutými květy, které jsou pro danou oblast zvláště typické. Téma je až primitivně trakto-
váno, ale díky tomu dosahuje naprosto specifických estetických hodnot.

střední Slovensko
tzv. oravská či severozápadní skupina
druhá polovina 19. století
celkové rozměry 40 × 29 cm
šířka rámu 4 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011331

SV. MARTIN

Svatý Martin na bílém koni svírá v levé ruce meč. V pravé dolní části je zobrazen žebrák. Horní část zdobí květinový ornament. Jde o protějškový obraz k sv. Jiří (inv. č. 011383). Novodobá podmalba je kopií tradiční podmalby skupiny růží a tulipánů.

novodobá kopie
první polovina 20. století
celkové rozměry 43 × 35,5 cm
šířka rámu 4,5 cm
rám původní
restaurováno
inv. č. 011382

SV. JIŘÍ

Svatý Jiří jede na bílém koni a levou rukou zabíjí kopím draka. Horní část zdobí květinový ornament. Jde o protějškový obraz ke sv. Martinovi (inv. č. 011383). Novodobá podmalba je kopií tradiční podmalby ze skupiny růží a tulipánů.

novodobá kopie
první polovina 20. století
celkové rozměry 43 × 35,5 cm
šířka rámu 5 cm
rám původní
nerestaurováno
inv. č. 011383

PRAMENY A VÝBĚR Z LITERATURY

MUZEUM A GALERIE V PROSTĚJOVĚ: *Přírůstkové knihy městského muzea.*

MUZEUM A GALERIE V PROSTĚJOVĚ: *Inventář sbírek a knihovny Městského muzea 1903-1924.*

MUZEUM A GALERIE V PROSTĚJOVĚ: *Podsbírka Literární památky, pozůstalost Jana Zbořila.*

ROČENKA NÁRODOPISNÉHO A PRŮMYSLOVÉHO MUSEA MĚSTA PROSTĚJOVA A HANÉ: *Národopisné a průmyslové museum města Prostějova a Hané. Prostějov 1932, s. 139.*

BAŘINA, Vojtěch: *Podmalby na skle s náboženskými motivy ve sbírkách Ostravského muzea.* [online]. Brno, 2013 [cit. 2022-05-15]. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav evropské etnologie. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/262840/ff_m/.

Dějinný vývoj musea. Sbírký musea Prostějova. In: *Ročenka národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané. Prostějov: Museum, 1924, s. 3-18.*

HASALOVÁ, Věra: *Moravská lidová malba na skle.* In: *Ethnographica 7-8.* Brno: Moravské muzeum, 1968, s. 30-81.

HEYDUK, Josef: *Svatí církevního roku.* Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-385-X.

HOLOUBKOVÁ, Tereza: *Podmalby na skle ve sbírkách Valašského muzea v přírodě* [online]. Olomouc, 2016 [cit. 2022-04-30]. Magisterská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra dějin umění. Dostupné z: <https://theses.cz/id/9ulo0z/>.

HOŠKOVÁ, Miloslava: *Malíř „zalomených obočí“.* In: *Folia ethnographica: supplementum ad Acta Musei Moraviae.* Brno: Moravské zemské muzeum, 1996, 30, s. 103-108. ISSN 0862-1209.

HOŠKOVÁ, Miloslava: *Obrázky na skle: listopad 1991-březen 1992.* V Šumperku: Okresní vlastivědné muzeum, [1991].

KAFKA, Luboš: *Malované na skle: lidové podmalby.* Praha: Lika klub, 2005. ISBN 80-86069-34-6.

KAFKA, Luboš: *Lidové podmalby na skle: ze sbírek Národního muzea.* Praha: Národní muzeum, 2013. ISBN 978-80-7036-390-4.

KAFKA, Luboš: *Lidové podmalby na skle ze sbírek Regionálního muzea v Náchodě.* Praha: Lika klub, 2016. ISBN 978-80-86069-98-2.

KAFKA, Luboš – MÁLKOVÁ, Květoslava: *Podmalby na skle ze sbírek Muzea v Bruntále: (katalog sbírky).* Bruntál: Muzeum v Bruntále, 2017. ISBN 978-80-87038-28-4.

KALINOVÁ, Alena: *Malované nebe: obrazy na skle ze sbírek Etnografického ústavu Moravského zemského muzea.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2009. ISBN 978-80-7028-335-6.

KALINOVÁ, Alena: *Lidové podmalby na skle: sbírka Moravského zemského muzea = Hinterglasbilder: die Sammlung des Mährischen Landesmuseums = Reverse painting on glass: collection of the Moravian Museum.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2014. ISBN 978-80-7028-417-9.

KOZÁKOVÁ, Romana – GLAUNINGEROVÁ, Pavla – TRMALOVÁ, Olga – KORANDOVÁ, Petra: *Atlas poškození podmaleb na skle* [online]. Praha: Národní muzeum, 2018 [cit. 2022-08-01]. Závěrečný výstup interního grantu P17/01 IG-GL. Dostupné z: https://www.nm.cz/cs/file/68c866845FE4CB1A144DCDD-D7559E25B/5352/Atlas_poskozeni_podmaleb.pdf.

MELNIKOVÁ-PAPOUŠKOVÁ, Naděžda Filaretovna: *Česko-slovenské lidové malířství na skle: Imagerie eglomisé populaire tchécoslovaque*. Praha: Státní grafická škola, 1938. Soukromé tisky Státní grafické školy v Praze.

REMEŠOVÁ, Věra: *Ikonomie a atributy svatých*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-045-1.

SCHAUBER, Vera — SCHINDLER, Hanns Michael: *Rok se svatými*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-650-7.

ŠTAJNOCHR, Vítězslav: *Panna Maria divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2000.

VACHOVÁ, Zdena: *Slezské lidové obrazy na skle malované (katalog výstavy)*. Praha: Národní muzeum, 1968.

VOŘÍŠKOVÁ, Alena: *Obrázky na skle malované ve sbírce lidového umění Etnografického oddělení Národního muzea*. In: *Sborník Národního muzea v Praze. Acta Musei nationalis Pragae. Series A, Historia*, sv. 69. Praha: Národní muzeum, 2015, 3-4, s. 45-58. ISSN 2570-6845.

ZBOŘIL, Jan: *Učitel, sběratel a folklorista*. Olomouc: Folklorum, 2020. ISBN 978-80-907168-4-1.

SUMMARY

Reverse glass paintings represent one of the most remarkable art forms of popular art. They were created using the technique of cold painting on lower parts of glass panes. From the middle 18th century to the early 20th century, they constituted a characteristic decoration of country living rooms, especially of the so-called “sacred corner” with a table, at which the whole family gathered. For the dwellers, they represented magical protection and manifested their piousness. They also appeared in sacral interiors. From the end of the 19th century, collectors and ethnographers became interested in these pictures on glass. The collection of reverse glass paintings of the Museum in Prostějov comprises 104 pieces and includes pictures from the whole Czech Republic. The oldest works from around 1800 and the beginning of the 19th century come from the workshop of the *decoration of roses and tulips*, which operated in the Brno area (5 pieces), and from Českomoravská vrchovina (9 pieces). The largest group is represented by the works of the workshops active in southern and central Moravia, the areas of Ždánice, Brno, Boskovice and Blanensko (33 pieces in total). The youngest paintings from southern Moravia and the Luhačovice region come from the end of the 19th century (5 pieces). Northwestern Moravia is represented by the so-called painter of bent eyebrows and his circle (14 pieces). The other areas only constitute small groups, with the exception of a big collection of reverse glass paintings from northern Bohemia (21 pieces). Four paintings come from northeastern Moravia and the same amount from the Orlické mountains and Kladsko region. Three paintings originated in western Silesia, one piece comes from southern Bohemia and one from central Slovakia. Two copies of historical paintings are also part of the collection. —

ZUSAMMENFASSUNG

Die Hinterglasmalereien stellen eine der interessantesten Kunstformen auf dem Gebiet des Volkschaffens dar. Sie wurden mit der kalten Maltechnik auf der unteren Seite von Glasscheiben hergestellt. Von der Hälfte des 18. Jahrhunderts bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts bildeten sie eine charakteristische Dekoration von Landstuben, vor allem der sog. *Herrgottswinkel* mit einem Tisch, an dem sich die ganze Familie versammelte. Für die Hausbewohner stellten sie einen magischen Schutz dar und drückten ihre Frömmigkeit aus. Man fand sie auch in sakralen Innenräumen. Vom Ende des neunzehnten Jahrhunderts begannen die Glasbilder Völkerkundler und Sammler zu interessieren. Die Sammlung der Volkshinterglasbilder aus dem Fonds des Museums in Prostějov enthält 104 Stück und umfasst das ganze Gebiet Tschechiens. Die ältesten Arbeiten um 1800 und dem Anfang des 19. Jahrhunderts kommen aus der Werkstatt des *Rosen- und Tulpendekors*, die in der Umgebung von Brno aktiv war (5 Stück), und von der Böhmischemährischen Höhe (9 Stück). Die zahlreichste Gruppe bilden die Produkte der Malerwerkstätten, die in Süd- und Mittelmähren, im Gebiet von Ždánice, Brno, Boskovice und Blansko tätig waren (insgesamt 33 Stück). Die jüngsten Hinterglasmalereien aus Südmähren und dem Luhačovice-Gebiet stammen aus dem Ende des 19. Jahrhunderts (5 Stück). Die Werke des sog. *Malers der geknickten Augenbrauen* und seines Kreises repräsentieren das Schaffen von Nordwestmähren (14 Stück). Mit Ausnahme von einer größeren Kollektion von Hinterglasbildern aus Nordböhmen (21 Stück) sind die anderen Gebiete nur mit kleinen Grüppchen vertreten. Vier Hinterglasmalereien kommen aus dem Nordosten Mährens und dieselbe Anzahl aus dem Adlergebirge und Glatz. Drei Gemälde entstanden in Westschlesien, zwei in Südböhmen und eins in der Slowakei. Die Sammlung wird durch zwei Kopien historischer Bilder ergänzt. —

Luboš Kafka a kolektiv

ZE SVATÉHO KOUTU SVĚTNÍC

lidové podmalby na skle

ze sbírky Muzea a galerie v Prostějově

Editorka: **Veronika Hrbáčková**

Texty: **Veronika Hrbáčková, Luboš Kafka,**

Alena Kalinová, Olga Kosíková,

Jitka Vybíralová Gajdošíková

Recenzovaly: **PhDr. Ivana Kubečková,**

PhDr. Iva Votroubková

Korektury: **Ivana Kučerová**

Překlady resumé (AJ, NJ): **Jakub Hamza**

Fotografie: **Pavel Rozsívál** (VMO)

Předtisková úprava fotografií: **Pavel Rozsívál**

Grafický design a DTP: **Pavel Rozsívál**

Tisk: **Profi-tisk group s.r.o., Chválkovická 223/5,**

779 00 Olomouc

Náklad: 750 ks

© V roce 2022 vydal Olomoucký kraj.

Jeremenkova 1191/40a, 779 00 Olomouc, Česká republika

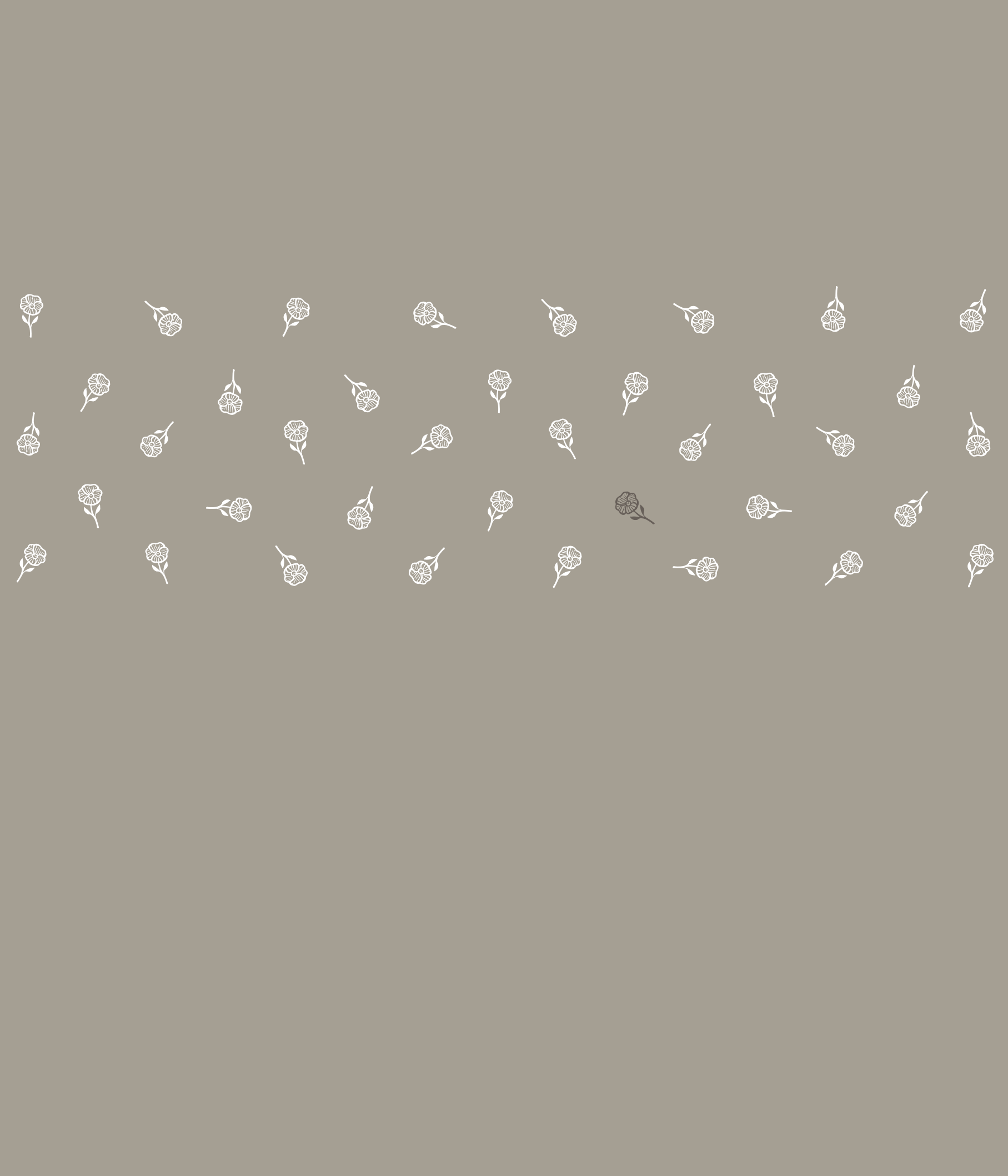
Vydání první, ISBN 978-80-7621-061-5

www.olkraj.cz

MGP muzeum
VLASTIVÉDNÉ MUZEUM V OLMOUCI

*Publikace byla vydána z rozpočtu Olomouckého kraje
a ve spolupráci s Vlastivědným muzeem v Olomouci.*

MGP

Muzeum a galerie v Prostějově